

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ

KMM

KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİNİN MƏLUMATI

Bakı – 2019

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASI AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASINDA ƏN YÜKSƏK HÜQUQİ QÜVVƏYƏ MALİKDİR**

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının
149-cu maddəsinin I hissəsi**

Təsisçi

Azərbaycan Respublikasının
Konstitusiya Məhkəməsi

1999-cu ildən nəşr olunur

Yetmiş beşinci buraxılış

Redaksiya heyəti:

Fərhad Abdullayev (sədr)
Rauf Quliyev
Dürdanə Məmmədova
Tural Aslanov
Anar Hacızadə
Nəzrin Paşayeva
İntiqam Eyvazov

Baş redaktor

Dürdanə Məmmədova

Redaksiyanın ünvanı:

Az1001, Bakı şəhəri, Gənclər meydanı, 1.
Tel: (99412) 492-62-86, 492-98-49
Faks: (99412) 492-86-41

MÜNDƏRİCAT

I hissə

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun Qərarları

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.1, 92.10.3 və 244.2-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair
28 mart 2019-cu il tarixli qərar 5

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 2.5-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair
24 aprel 2019-cu il tarixli qərar..... 31

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1164-cü maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair
1 may 2019-cu il tarixli qərar 42

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 128-ci maddəsi baxımından həmin Məcəllənin 109-cu maddəsinin şərh edilməsinə dair
3 may 2019-cu il tarixli qərar 62

II hissə

Məqalələr

Fərhad ABDULLAYEV. Müstəqillik tariximizin ən mühüm hadisələrindən biri 88

Alış QASIMOV. Əmək hüququ üzrə intizam məsuliyyəti tədbirləri: nəzəriyyənin və tətbiq təcrübəsinin problemləri..... 102

Alış QASIMOV. Hüquqşünas, müəllim, alim ömrü... 110

III hissə

Tədbirlər. Görüşlər 119

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN QƏRARI

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.1, 92.10.3 və 244.2-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair

28 mart 2019-cu il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova (məruzəçi-hakim), Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun Hüquqi təminat idarəsinin rəis müavini Aynur Osmanova və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının sektor müdiri Eldar Əsgərovun,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Cinayət prosesi kafedrasının professoru, hüquq elmləri doktoru Midhəd Qəfərovun,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi Hafiz Nəsimov, Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Baş istintaq və təhqiqat idarəsinin Nəzarət metodiki idarəsinin rəisi Emil Məmmədov və Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının üzvü Fərid Həsənovun iştirakı ilə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiya icraatı qaydasında açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.1, 92.10.3 və 244.2-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun sorğusu əsasında konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim S.Həsənovanın məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğu (bundan sonra – Prokurorluq) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) sorğu ilə müraciət edərək, Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət-Prosessual Məcəlləsi) özbaşına müdafiədən və müdafiə etdiyi şəxsin iştirakı ilə aparılan prosessual hərəkətlərdə iştirakdan müdafiəçinin imtinasına dair qadağanı nəzərdə tutan 92.10.1 və 92.10.3-cü maddələrinin, habelə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs barəsində axtarış və götürmənin aparılmasında müdafiəçinin vəzifəsini deyil, hüququnu nəzərdə tutan 244.2-ci maddəsinin şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Sorğu onunla əsaslandırılmışdır ki, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.1 və 92.10.3-cü maddələri müdafiəçiyə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs barəsində aparılan prosessual hərəkətlərdə iştirakdan imtinanı qadağan edərək belə iştirakı onun üzərinə bir vəzifə kimi qoyduğu halda, həmin Məcəllənin 244.2-ci maddəsində müdafiəçinin axtarış və götürmə istintaq hərəkətlərinin aparılmasında iştirakı onun hüququ kimi nəzərdə tutulmuşdur. Belə olan halda Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.1 və 92.10.3-cü maddələri ilə həmin Məcəllənin 244.2-ci maddəsi arasında uyğunsuzluq yaranır. Belə ki, bir sıra hallarda müdafiəçi istintaq hərəkətinin qanuna uyğun aparılmamasının müdafiə etdiyi şəxsin qanuni mənafələrinə zidd olması və istintaq hərəkətində iştirakın onun vəzifəsi deyil, hüququ olmasına əsaslanaraq belə iştirakdan imtina edir.

Müdafiəçinin istintaq hərəkətində iştirakdan imtina etməsi Prokurorluq tərəfindən Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 90.7.2, 90.7.9, 92.3.9, 92.10.1 və 92.10.3-cü maddələrinin tələblərinin pozulması kimi qiymətləndirilir. Sorğuverən hesab edir ki, hüquqtəbiiyyətə təcrübəsində yaranan ziddiyyətlərin aradan qaldırılması məqsədi ilə cinayət-prosessual qanunvericiliyinin müdafiəçinin müdafiə etdiyi şəxsin mənafeyinə zidd olaraq prosessual hərəkətlərdə iştirakdan

imtina etməsini qadağan edən normalarına, eləcə də axtarış və ya götürmə istintaq hərəkətlərində müdafiəçinin iştirakını tənzimləyən normalarına aydınlıq gətirilməsi məqsədmüvafiq olardı.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu, ilk növbədə qeyd etməyi zəruri hesab edir ki, sorğuda göstərilmiş işin bəzi halları Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 246-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş şəxsi axtarış və götürmə istintaq hərəkətində müdafiəçinin iştirakı ilə bağlı olsa da, hazırkı konstitusiya işinin predmetini həmin Məcəllənin 92.10.1, 92.10.3 və 244.2-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsi təşkil edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 26-cı maddəsinin I və II hissələrinə görə, hər kəsin qanunla qadağan olunmayan üsul və vasitələrlə öz hüquqlarını və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququ vardır. Dövlət hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat verir.

Konstitusiyanın 61-ci maddəsinə əsasən, hər kəsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququ vardır. Qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda hüquqi yardım ödənişsiz, dövlət hesabına göstərilir. Hər bir şəxsin səlahiyyətli dövlət orqanları tərəfindən tutulduğu, həbsə alındığı, cinayət törədilməsində ittiham olunduğu andan müdafiəçinin köməyindən istifadə etmək hüququ vardır.

“İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın (bundan sonra – Konvensiya) 6-cı maddəsinin 3-cü hissəsinə görə, cinayət törətməkdə ittiham olunan hər kəs, şəxsən və ya özünün seçdiyi müdafiəçi vasitəsi ilə özünü müdafiə etmək və ya müdafiəçinin xidmətini ödəmək üçün vəsaiti kifayət etmədiyi zaman, ədalət mühakiməsinin maraqları tələb etdikdə, belə müdafiədən pulsuz istifadə etmək hüququna malikdir.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi Artico İtaliyaya qarşı iş üzrə Qərarında göstərmişdir ki, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 3-cü hissəsinin “c” bəndində vəkilin təyin edilməsindən deyil, onun yardımından istifadə edilməsindən bəhs olunur. Vəkilin sadəcə təyin edilməsi səmərəli hüquqi yardımı təmin etmir. Çünki hüquqi yardım məqsədi ilə təyin edilən vəkil vəfat edə, ciddi xəstəliyə tutula, uzun müddət vəzifəsini icra etmə imkanına malik olmaya və ya bundan boyun qaçıra bilər. Belə halda dövlət orqanları bu barədə xəbərdir olduqda vəkili əvəz etməli və ya öz vəzifəsini icra etməyə məcbur etməlidirlər.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun hüquqi yardım almaq hüququ ilə bağlı formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, hər kəsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnun ictimai əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, bu hüquq öz mahiyyətinə görə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin vacib təminatıdır. Bu hüququn funksiyalarından biri olan preventiv funksiya nəinki şəxsin öz hüquq və azadlıqlarını qanuna uyğun həyata keçirməsinə kömək edir, həmçinin dövlət hakimiyyəti orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının qeyri-qanuni məhdudlaşdırılmasına yönəlmiş hərəkətlərinin qarşısının alınmasına zəmanət verir.

Hər bir şəxsin müdafiəçinin köməyindən istifadə etmək hüququ yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnun növü olaraq Konstitusiyada təsbit olunmuş digər hüquqlarla qarşılıqlı əlaqədədir (qanunla qadağan olunmayan üsul və vasitələrlə öz hüquqlarını müdafiə etmək hüququ, azadlıq hüququ, məhkəmə müdafiəsi hüququ) və onların həyata keçirilməsinə təmin edir. Bunun davamı olaraq ədalət mühakiməsinin əsas üsurlərindən biri kimi, müdafiəçinin köməyindən istifadə etmək hüququnun başlıca məqsədi şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsi müdafiəçi ilə təmin etməklə cinayət prosesində tərəflərin real (həqiqi) bərabərliyinə zəmanət verməkdir (“Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.12-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 2011-ci il 20 may tarixli Qərar).

Müdafiə hüququ şəxsin qanuni maraqlarının təminatı ilə yanaşı, həm də ədalət mühakiməsi maraqlarının təminatıdır, sosial dəyərdir. Hər kəsin hüquqi yardım almaq hüququnun təmin edilməsi ilə bağlı yaranan hüquq münasibətləri özündə ictimai maraqları əks etdirdiyi üçün dövlətin bu sahədə üzərinə düşən konstitusiya öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə dəlalət edir. Bu isə dövlət tərəfindən zərurət olduqda şəxsin hüquqlarının müdafiəsi üçün pozitiv tədbirlərin görülməsini tələb edir.

Bu mənada təqsirləndirilən şəxsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnun təmin edilməsinin zəruriliyi işin hallarının tam, obyektiv və hərtərəfli araşdırılmasına xidmət edir və nəticədə ədalət mühakiməsinin səmərəli həyata keçirilməsinə yönəlmişdir. Belə ki, yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququ şəxsin hüquq və azadlıqlarının, həmçinin qanuni mənafelərinin mü-

dafiəsinin təmin edilməsi ilə yanaşı, ədalət mühakiməsinin tərəflərin bərabərliyi və çəkişmə prinsipləri əsasında həyata keçirilməsinin başlanğıc şərti kimi qiymətləndirilməlidir.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində hər bir şəxsin məhkəmə prosesində, ibtidai istintaqda və təhqiqatda öz hüquqlarının və qanunla qorunan mənafelərinin müdafiəsini həyata keçirmək üçün özünün seçdiyi vəkilə müraciət etmək, tutulduğu, həbsə alındığı, cinayət törədilməsində ittiham olunduğu andan müdafiəçinin köməyindən istifadə etmək hüquqlarının təmin olunması və başqa məsələlər üzrə hüquqi yardım göstərən vəkillərin fəaliyyətinin tənzimlənməsi məqsədi ilə “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (bundan sonra – “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Qanun) qəbul edilmişdir.

Həmin Qanunun 3-cü maddəsinə əsasən, fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqlarının, azadlıqlarının və qanunla qorunan mənafelərinin müdafiə edilməsi və onlara yüksək keyfiyyətli hüquqi yardımın göstərilməsi vəkilliyin əsas vəzifəsidir.

Cinayət-prosessual qanunvericiliyinə görə, hər bir tutulmuş və ya həbsə alınmış şəxsə dərhal tutulmanın, yaxud həbsə almanın səbəbləri, habelə şübhənin və ya ittihamın mahiyyəti, ifadə verməmək və müdafiəçi tərəfindən hüquqi yardım almaq hüquqları ona aydın olan dildə bildirilməlidir. Cinayət təqibi gedişində təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror və ya məhkəmə zərər çəkmiş, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxslərin keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnu təmin etmək üçün tədbirlər görməlidir. Cinayət prosesini həyata keçirən orqan şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada tutulduğu, həbsə alındığı və ya müvafiq olaraq şübhəli şəxs qismində birinci dindirməyədək, yaxud təqsirləndirilən şəxsə ittiham elan edildiyi andan müdafiəçinin yardımından istifadə etmək, şəxsən və ya özünün seçdiyi müdafiəçi vasitəsi ilə müdafiə olunmaq, yaxud müdafiəçinin haqqını ödəmək üçün kifayət qədər vəsaiti olmadıqda, pulsuz hüquqi yardım almaq hüquqlarını təmin etməlidir (Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 14.4, 19.1 və 19.4-cü maddələri).

Göründüyü kimi, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada keyfiyyətli hüquqi yardım almaq və müdafiə hüquqlarının təmin edilməsi cinayət pro-

sesini həyata keçirən orqanın əsas vəzifələrindən biri kimi müəyyən edilmişdir.

Cinayət prosesində müdafiəçinin iştirakının təmin edilməli olduğu hallar, onun hüquqları, vəzifələri, müdafiəçiyə qadağan olunan hərəkətlər və s. Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92-ci maddəsi ilə tənzimlənir.

Cinayət prosesində müdafiəçinin iştirakının təmin edilməli olduğu hallar Məcəllənin 92.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuşdur. Bu maddəyə əsasən, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs tələb etdikdə, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs lal, kor, kar olduğuna, danışmaq, eşitmək, görmək funksiyalarında digər ciddi qüsurlar olduğuna, uzun sürən ağır xəstəliyinə, habelə kəmağıllığa, aşkar əqli zəifliyə və ya digər qüsurlara görə müdafiə hüququnu müstəqil həyata keçirə bilmədikdə, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs cinayəti törədərəkən yetkinlik yaşına çatmadıqda, təqsirləndirilən şəxs müddətli hərbi xidmət qulluqçusu olduqda, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə xüsusilə ağır cinayət törətməsi istinad edildikdə, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs tutulduqda və ya təqsirləndirilən şəxs haqqında qətimkan tədbiri qismində həbs tətbiq edildikdə (bu Məcəllənin 153.2.8-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hal istisna edilməklə), təqsirləndirilən şəxslərin qanuni mənafeələri arasında ziddiyyət mövcuddursa və onlardan birinin müdafiəçisi olduqda və s. hallarda cinayət prosesində müdafiəçinin iştirakı təmin olunmalıdır.

Beləliklə, qanunverici Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.3-cü maddəsində xüsusi hallar müəyyən edərək müdafiəçinin cinayət prosesində iştirak etməsinin vacibliyini nəzərə almış və onun iştirakı olmadan cinayət prosesinin həyata keçirilməsini qadağan etmişdir. Həmin hallar mövcud olduqda, cinayət təqibini həyata keçirən orqan və ya məhkəmə müdafiəçinin mütləq iştirakını təmin etdikdən sonra istintaq və ya digər prosesual hərəkətləri həyata keçirə bilər. Eyni zamanda, qanunverici şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiəçidən imtina etməsinin mümkünlüyünü də nəzərdə tutmuşdur. Lakin Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.12-ci maddəsinə uyğun olaraq, həmin Məcəllənin 92.3-cü maddəsində göstərilmiş bəzi hallarda şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiəçidən imtina etməsi qəbul olunmur. Müdafiəçinin cinayət prosesində mütləq iştirakının təmin olunmaması cinayət-prosessual qanunvericiliyinin pozulması kimi qiymətləndirilə və müvafiq prosesual

hərəkətin və onun nəticələrinin qanunsuz hesab edilməsinə səbəb ola bilər.

Müdafiəçinin cinayət təqibi üzrə müdafiə funksiyasını lazımcına yerinə yetirməsini təmin etmək məqsədi ilə Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.9-cu maddəsində onun bir sıra prosessual hüquqları nəzərdə tutulmuşdur. Müdafiəçi cinayət prosesini həyata keçirən orqanın təklifi ilə bu orqanın apardığı istintaq və ya digər prosessual hərəkətlərdə, habelə müdafiə etdiyi şəxsin iştirakı ilə keçirilən hər hansı istintaq və ya digər prosessual hərəkətlərdə iştirak etmək; şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə hüquqlarını yadına salmaq, istintaq və ya digər prosessual hərəkəti aparan şəxsin nəzərini onun yol verdiyi qanun pozuntularına cəlb etmək; cinayət prosesini həyata keçirən orqanın hərəkətlərinə öz etirazını bildirmək və bu etirazın istintaq və ya digər prosessual hərəkət protokolunda qeyd edilməsini tələb etmək; özünün və ya müdafiə etdiyi şəxsin iştirakı ilə keçirilmiş istintaq və ya digər prosessual hərəkətlərin, habelə məhkəmə iclasının protokolları ilə tanış olmaq; iştirak etdiyi istintaq və ya digər prosessual hərəkətlərin protokollarındakı yazıların düzgünlüyü və tamlığı barədə qeydlər vermək; istintaq və ya digər prosessual hərəkətlərdə və məhkəmə baxışında iştirak edərkən zəruri olan halların müvafiq protokola daxil edilməsini tələb etmək və s. hüquqları həyata keçirir.

Bununla yanaşı, vəkilin peşə fəaliyyətinin prinsip və qaydalarına, habelə cinayət təqibi üzrə icraatın qaydalarına riayət edilməsinin təmin olunması üçün Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.11-ci maddəsində müdafiəçinin vəzifələri təsbit edilmişdir. Həmin maddəyə görə, müdafiəçi cinayət prosesində iştirak edərkən qanunun tələblərini rəhbər tutmaq; şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin qanuni mənafeyinin müdafiəsini bütün qanuni üsullarla həyata keçirmək; onun vəziyyətində işin mümkün dərəcədə xeyrinə başa çatdırılması üçün müdafiə etdiyi şəxsə zəruri hüquqi məsləhətlər vermək və müdafiə tərəfin seçdiyi mövqə üzrə hərəkət etmək; cinayət mühakimə icraatı zamanı vəkil etikasına riayət etmək; şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə hüquqi yardım göstərilməsi üçün cinayət prosesini həyata keçirən orqanın çağırışı ilə gəlmək və s. vəzifələri yerinə yetirməlidir.

“Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Qanunun 16-cı maddəsinə əsasən isə peşə fəaliyyətini həyata keçirərkən vəkil qanunun

tələblərini icra etməli, müdafiə edilən və ya hüquqları təmsil edilən şəxsin mənafeələrini qorumaq üçün qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş bütün üsullardan istifadə etməli; vəkil sirrini qorumalı, vəkil andına və vəkil etikasına riayət etməli; yalnız qanunun tələblərini rəhbər tutmalıdır.

Konstitusiyanın 61-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnun təmin edilməsi üçün Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10-cu maddəsi ilə müdafiəçiyə müəyyən hərəkətləri etmək qadağan edilmişdir. Belə ki, həmin Məcəllənin 92.10.1 və 92.10.3-cü maddələrinə görə, müdafiəçiyə müdafiə etdiyi şəxsin qanuni mənafeyinə zidd olaraq hər hansı hərəkəti etmək, o cümlədən onun törədilmiş cinayətlə əlaqəsini və təqsirini təsdiq etmək, ona qarşı qaldırılmış mülki iddianı qəbul etmək, onun iştirakı ilə aparılan prosesual hərəkətlərdə iştirakdan imtina etmək və onun hüquqlarının həyata keçirilməsinə mane olmaq, özbaşına müdafiədən imtina etmək və ya müdafiəçi qismində səlahiyyətlərinə xitam vermək qadağan olunur.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin qeyd olunan maddələri ilə müdafiəçiyə müəyyən hərəkətlərin qadağan edilməsi bu Məcəllənin 92.11-ci və “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Qanunun 16-cı maddələrində nəzərdə tutulan vəkilin keyfiyyətli hüquqi yardımın göstərilməsi ilə bağlı vəzifələrinin lazımcıca həyata keçirilməsinə, eləcə də müdafiə etdiyi şəxsin qanuni mənafeələrinin qorunmasına xidmət edir. Bu özünü əsasən müdafiəçiyə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin iştirakı ilə aparılan prosesual hərəkətlərdə iştirakdan, habelə özbaşına müdafiədən imtina etmənin qadağan olunmasında büruzə verir.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.1-ci maddəsinin təhlili belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, müdafiəçinin müdafiə etdiyi şəxsin iştirakı ilə aparılan prosesual hərəkətlərdə iştirak etməsi qanunvericiliyin tələbidir və ona belə hərəkətlərin aparılmasında iştirakdan imtina etmək müdafiə etdiyi şəxsin qanuni mənafeyini qorumaq məqsədi ilə qadağan olunmuşdur. Belə imtina müdafiə olunan şəxsin qanuni mənafeyinə və cinayət-prosessual qanunvericiliyinin tələblərinə zidd olmaqla, müdafiəçinin qanunvericiliklə üzərinə qoyulmuş vəzifələrini lazımcıca yerinə yetirməməsi kimi qiymətləndirilə bilər.

Bununla bağlı vurğulanmalıdır ki, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin qanuni mənafeyinin qorunması üçün müdafiəçi müdafiə etdiyi şəxsin iştirakı ilə aparılan prosesual hərəkətlərdə iştirak etməklə öz prosesual vəzifələrini yerinə yetirir. Cinayət prosesində müdafiəçinin qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş prosesual hüquqlarının və vəzifələrinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi son nəticədə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə mühüm töhfə kimi çıxış edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etməyi zəruri hesab edir ki, Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 92.10.3-cü maddəsinin “özbaşına müdafiədən imtina etmək” müddəası müdafiəçinin müdafiədən tam imtina etməsi ilə yanaşı, müdafiə prosesinin ayrı-ayrı mərhələlərindən, eləcə də üzrsüz səbəbdən hər hansı prosesual hərəkətlərdə iştirak etməkdən imtina etməsini də ehtiva edir.

Beləliklə, qanunverici şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin iştirakı ilə aparılan prosesual hərəkətlərdə müdafiəçinin iştirakını müdafiəçinin və ya müdafiə etdiyi şəxsin mülahizəsindən asılı etməmişdir.

Müdafiəçinin müdafiə etdiyi şəxsin iştirakı olmadan aparılan prosesual hərəkətlərdə iştirakı isə müdafiə etdiyi şəxsin mənafeyi nəzərə alınaraq müdafiəni səmərəli təşkil etmək məqsədilə onunla razılaşdırılmaqla həyata keçirilməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğuda şərh olunması xahiş edilən Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 244.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş axtarış və götürmə istintaq hərəkətində müdafiəçinin iştirak etmək hüququna dair aşağıdakıları qeyd edir.

Müdafiəçi tərəfindən Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 92.9-cu maddəsində sadalanmış prosesual hüquqların həyata keçirilməsinin müfəssəl qaydası həmin Məcəllənin xüsusi normalarında təsbit olunmuşdur. Belə maddələrdən biri olan Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 244.2-ci maddəsinə əsasən, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs barəsində axtarış və götürmənin aparılmasında onun müdafiəçisi iştirak etmək hüququna malikdir. Həmin istintaq hərəkətinin aparılması barədə müstəntiq tərəfindən əvvəlcədən xəbərdar edilmiş müdafiəçi axtarış və götürmədə iştirak etmək arzusunu bildirdikdə müstəntiq onun bu hüququnu təmin etməlidir.

Qeyd olunmalıdır ki, Məcəllənin 244.2-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş axtarış və götürmənin aparılmasında müdafiəçinin iştirak

etmək hüququ müdafiə etdiyi şəxsin qanuni mənafeyini qorumaq məqsədi ilə onun cinayət-prosessual funksiyalarını həyata keçirməsinin təmin edilməsi üçün qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş imkanı ehtiva edir. Bu baxımdan qanunverici müstəntiqin üzərinə belə istintaq hərəkətinin aparılması barədə müdafiəçini əvvəlcədən xəbərdar etmək, müdafiəçi axtarış və götürmədə iştirak etmək arzusunun bildirdikdə isə onun bu hüququnu təmin etmək vəzifəsini qoymuşdur.

Axtarış və ya götürmə istintaq hərəkətləri şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin həm iştirakı ilə, həm də iştirakı olmadan aparılan prosesual hərəkətlərə aiddir. Belə olan halda həmin istintaq hərəkətlərində şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin iştirak edib-etməməsindən asılı olaraq, müdafiəçinin iştirakı məsələsi Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.9.3, 92.10.1 və 92.10.3-cü maddələrinin tələbləri nəzərə alınmaqla həll edilməlidir. Belə ki, həmin istintaq hərəkəti təqsirləndirilən şəxsin iştirakı ilə aparıldıqda Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin imperativ norması olan 92.10.1-ci maddəsinə uyğun olaraq, müdafiəçiyə müdafiə etdiyi şəxsin qanuni mənafeyinə zidd olaraq bu prosesual hərəkətdə iştirakdan imtina etmək qadağan olunur. Belə istintaq hərəkəti şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin iştirakı olmadan aparıldıqda isə o, müdafiəçinin həmin istintaq hərəkətində iştirak etməsini tələb edərsə, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.3-cü maddəsinə müvafiq olaraq müdafiəçi belə iştirakdan imtina edə bilməz. Belə ki, müdafiəçinin cinayət prosesində iştirakı, bir qayda olaraq, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin iradəsindən asılı olduğundan, o, bu hüququ öz mülahizəsi əsasında müstəqil deyil, müdafiəni səmərəli təşkil etmək məqsədilə müdafiə etdiyi şəxslə razılaşdırmaqla həyata keçirməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu həmçinin qeyd edir ki, istintaq və ya digər prosesual hərəkətlərdə müdafiəçinin mütləq iştirak etməli olduğu hallar mövcud olmadıqda, eləcə də şübhəli və ya təqsirləndirən şəxs bunu tələb etmədikdə cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən müdafiəçinin belə hərəkətlərin aparılmasında iştirakının tələb edilməsi yolverilməzdir.

Bununla yanaşı qeyd olunmalıdır ki, axtarış və ya götürmə istintaq hərəkətlərinin təxirə salınmadan aparılmasının zəruriliyi nəzərə alınaraq bu istintaq hərəkətlərinin müdafiəçinin iştirakı olmadan həyata keçirilməsi istisna edilməmişdir. Bu halda müstəntiq axtarış

və ya götürmənin aparılması barədə əsaslandırılmış qərar çıxarmalıdır (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 137 və 445.2-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 2015-ci il 12 fevral tarixli Qərarı).

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.1 və 92.10.3-cü maddələri ilə həmin Məcəllənin 244.2-ci maddəsi arasında hər hansı ziddiyyət mövcud deyildir;

– Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 244.2-ci maddəsində göstərilmiş axtarış və götürmənin aparılmasında müdafiəçinin iştirak etmək hüququ onun şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin qanuni mənafeyini qorumaq məqsədi ilə cinayət-prosessual funksiyalarını həyata keçirməsi üçün qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş imkanı ehtiva edir;

– Konstitusiyanın 61-ci maddəsi baxımından və Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.1-ci maddəsinin tələblərinə müvafiq olaraq, həmin Məcəllənin 244-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş axtarış və ya götürmə istintaq hərəkətləri şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin iştirakı ilə aparıldıqda, müdafiəçi müdafiə etdiyi şəxsin qanuni mənafeyini qorumaq məqsədi ilə həmin prosessual hərəkətlərdə iştirakdan imtina edə bilməz;

– Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.3-cü maddəsinin “özbaşına müdafiədən imtina etmək” müddəası müdafiəçinin müdafiədən tamamilə imtina etməsi ilə yanaşı, müdafiə prosesinin ayrı-ayrı mərhələlərindən, eləcə də üzrsüz səbəbdən hər hansı prosessual hərəkətlərdə iştirak etməkdən imtina etməsini də ehtiva edir.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.3-cü maddəsinin tələbləri baxımından, həmin

Məcəllənin 244-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş axtarış və ya götürmə istintaq hərəkətləri şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin iştirakı olmadan aparıldıqda, müdafiəçi müdafiə etdiyi şəxsin razılığı olmadan həmin istintaq hərəkətlərində iştirakdan imtina edə bilməz.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respub-

likası Qanununun 60, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.1 və 92.10.3-cü maddələri ilə həmin Məcəllənin 244.2-ci maddəsi arasında hər hansı ziddiyyət mövcud deyildir.

2. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 244.2-ci maddəsində göstərilmiş axtarış və götürmənin aparılmasında müdafiəçinin iştirak etmək hüququ onun şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin qanuni mənafeyini qorumaq məqsədi ilə cinayət-prosessual funksiyalarını həyata keçirməsi üçün qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş imkanı ehtiva edir.

3. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 61-ci maddəsi baxımından və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.1-ci maddəsinin tələblərinə müvafiq olaraq, həmin Məcəllənin 244-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş axtarış və ya götürmə istintaq hərəkətləri şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin iştirakı ilə aparıldıqda, müdafiəçi müdafiə etdiyi şəxsin qanuni mənafeyini qorumaq məqsədi ilə həmin prosessual hərəkətlərdə iştirakdan imtina edə bilməz.

4. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.3-cü maddəsinin “özbaşına müdafiədən imtina etmək” müddəası müdafiəçinin müdafiədən tamamilə imtina etməsi ilə yanaşı, müdafiə prosesinin ayrı-ayrı mərhələlərindən, eləcə də üzrsüz səbəbdən hər hansı prosessual hərəkətlərdə iştirak etməkdən imtina etməsini də ehtiva edir.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.3-cü maddəsinin tələbləri baxımından, həmin Məcəllənin 244-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş axtarış və ya götürmə istintaq hərəkətləri şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin iştirakı olmadan aparıldıqda, müdafiəçi müdafiə etdiyi şəxsin razılığı olmadan həmin prosessual hərəkətlərdə iştirakdan imtina edə bilməz.

5. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

6. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

7. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

О толковании статей 92.10.1, 92.10.3 и 244.2 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики в их взаимосвязи

28 марта 2019 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой (судья-докладчик), Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева, с участием секретаря суда Фараида Алиева, представителей заинтересованных субъектов – заместителя начальника Управления правового обеспечения Генеральной Прокуратуры Азербайджанской Республики Айнур Османовой, и заведующего сектором Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Эльдара Аскерова, эксперта – профессора кафедры уголовного процесса Бакинского государственного университета, доктора юридических наук Мидхада Гафарова, специалистов – судьи Верховного Суда Азербайджанской Республики Хафиза Насибова, начальника контрольно-методического управления Главного следственно-дознательного управления Министерства внутренних дел Азербайджанской Республики Эмиля Мамедова и члена Коллегии Адвокатов Азербайджанской Республики Фарида Гасанова,

в соответствии с частью IV статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики на основании запроса Прокуратуры Азербайджанской Республики рассмотрел в открытом судебном заседании в порядке особого конституционного производства конституционное дело о толковании статей 92.10.1, 92.10.3 и 244.2 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики.

Заслушав доклад судьи С. Гасановой по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов и специалистов, мнение эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Прокуратура Азербайджанской Республики (далее Прокуратура), обратившись с запросом в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее Конституционный Суд), просила дать толкование статей 92.10.1 и 92.10.3 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики (далее Уголовно-процессуальный кодекс), предусматривающих запрет на самовольный отказ защитника от защиты и участия в процессуальных действиях, производимых с участием подзащитного, также статьи 244.2, предусматривающей не обязанность, а право защитника присутствовать при производстве обыска и выемки в отношении подозреваемого или обвиняемого лица.

Запрос обоснован тем, что статьи 92.10.1 и 92.10.3 Уголовно-процессуального кодекса, запрещая защитнику отказ от участия в процессуальных действиях, производимых в отношении подозреваемого или обвиняемого лица, возлагают на него такое участие в качестве обязанности, в статье 244.2 данного Кодекса присутствие защитника при производстве следственных действий как обыск и выемка предусматривается как его право. Поэтому между статьями 92.10.1 и 92.10.3 Уголовно процессуального кодекса и статьей 244.2 данного Кодекса возникает несоответствие. Так, в ряде случаев защитник отказывается от участия в следственных действиях, ссылаясь на свое право, а не обязанность при-

существовать при таких действиях, а также то, что производство следственных действий с нарушением закона противоречит законным интересам подзащитного.

Отказ защитника от участия в следственных действиях расценивается прокуратурой как нарушение требований статей 90.7.2, 90.7.9, 92.3.9, 92.10.1 и 92.10.3 Уголовно-процессуального кодекса. Запросодатель считает, что в целях устранения возникающих в правоприменительной практике противоречий было бы целесообразно внести ясность в нормы уголовно-процессуального законодательства, запрещающие защитнику отказываться вопреки интересам подзащитного от участия в процессуальных действиях, а также в нормы, регулирующие присутствие защитника при проведении следственных действий как обыск и выемка.

Пленум Конституционного суда прежде всего считает необходимым отметить, что хотя некоторые обстоятельства дела, указанного в запросе, связаны с присутствием защитника в следственных действиях как личный обыск и выемка, предусмотренных в статье 246 Уголовно-процессуального кодекса, тем не менее предмет данного конституционного дела составляет толкование статей 92.10.1, 92.10.3 и 244.2 данного Кодекса в их взаимосвязи.

Согласно частям I и II статьи 26 Конституции Азербайджанской Республики (далее Конституция) каждый вправе защищать не запрещенными законом способами и средствами свои права и свободы. Государство гарантирует защиту прав и свобод каждого.

На основании статьи 61 Конституции, каждый имеет право на получение квалифицированной юридической помощи. В случаях, предусмотренных законом, юридическая помощь оказывается бесплатно, за счет государства. У каждого лица с момента задержания, заключения под стражу, предъявления обвинения в совершении преступления со стороны компетентных государственных органов есть право пользоваться помощью защитника.

Согласно части 3 статьи 6 Европейской Конвенции по правам человека (далее Конвенция), каждый обвиняемый в совершении уголовного преступления имеет право защищать

себя лично или через посредство выбранного им самим защитника или, при недостатке у него средств для оплаты услуг защитника, пользоваться услугами назначенного ему защитника бесплатно, когда того требуют интересы правосудия.

Европейский суд по правам человека в постановлении по делу Артико против Италии указал, что в пункте (с) части 3 статьи 6 Конвенции говорится о помощи, а не о назначении защитника. Само назначение еще не обеспечивает эффективной помощи. Так как назначенный адвокат может умереть, серьезно заболеть, в течение длительного периода быть лишен возможности действовать или уклоняться от выполнения своих обязанностей. Государственные органы, если они уведомлены о возникшем положении, должны либо его заменить, либо заставить выполнять свои обязанности.

Согласно правовой позиции сформулированной Пленумом Конституционного суда в связи с правом на получение юридической помощи, общественное значение права на получение каждым квалифицированной юридической помощи состоит в том, что данное право по сути является важной гарантией осуществления прав и свобод человека и гражданина. Превентивная функция, являющаяся одной из функций данного права, не только содействует осуществлению лицом своих прав и свобод в соответствии с законом, но и гарантирует предотвращение действий органов государственной власти и их должностных лиц, направленных на незаконное ограничение прав и свобод человека и гражданина.

Право каждого лица пользоваться помощью защитника, являясь разновидностью права на получение квалифицированной юридической помощи взаимосвязано с другими правами, закрепленными в Конституции (право защищать не запрещенными законом способами и средствами свои права и свободы, право на свободу, право на судебную защиту), и гарантирует их осуществление. Как продолжение этого, основной целью права пользоваться помощью защитника как одного из основных элементов правосудия, является гарантия реального (действительного) равенства сторон в уголовном процессе с обеспечением подозреваемого или обвиняемого

лица защитником (Постановление “О толковании некоторых положений статьи 92.12 Уголовно-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики” от 20 мая 2011 года).

Право на защиту, наряду с гарантией законных интересов лица, является гарантией интересов правосудия, социальной ценностью. Правоотношения, возникшие в связи с обеспечением права каждого на получение правовой помощи, отражают в себе общественные интересы, поэтому подтверждают выполнение государством стоящие перед ним конституционные обязательства в этой области. Это требует принятия государством при необходимости позитивных мер для защиты прав лица.

В этом контексте необходимость обеспечения права обвиняемого на получение качественной юридической помощи служит полному, объективному и всестороннему рассмотрению обстоятельств дела и направлена в итоге на эффективное осуществление правосудия. Так, право на получение качественной правовой помощи должно расцениваться не только как обеспечение защиты прав и свобод лица, а также его законных интересов, но и как первоначальное условие осуществления правосудия на основе принципов равенства сторон и состязательности.

В целях регулирования обеспечения прав каждого лица на территории Азербайджанской Республики на обращение на судебном процессе, предварительном следствии и дознании к выбранному им адвокату для осуществления охраны своих прав и законных интересов, на использование помощи защитника с момента задержания, ареста, обвинения в совершении преступления, и деятельности адвокатов, оказывающих юридическую помощь по иным вопросам, был принят Закон Азербайджанской Республики “Об адвокатах и адвокатской деятельности” (далее Закон “Об адвокатах и адвокатской деятельности”).

На основании статьи 3 данного Закона основные задачи адвокатской деятельности заключаются в защите прав, свобод и охраняемых законом интересов физических и юридических лиц и оказание им высококачественной юридической помощи.

Согласно уголовно-процессуальному законодательству каждому задержанному или заключенному под стражу лицу на понятном ему языке немедленно должны быть сообщены причины задержания или заключения под стражу, а также суть подозрения или обвинения, права на отказ от дачи показаний и на получение юридической помощи от защитника. В ходе уголовного преследования дознаватель, следователь, прокурор или суд обязаны принять меры к обеспечению права потерпевшего, подозреваемого или обвиняемого на получение квалифицированной юридической помощи. Орган, осуществляющий уголовный процесс, обязан обеспечить следующие права подозреваемого или обвиняемого: пользоваться помощью защитника до задержания, заключения под стражу либо, соответственно, до первого допроса в качестве подозреваемого или с момента предъявления обвинения обвиняемому; осуществлять свою защиту лично самому или через выбранного им защитника либо, при отсутствии у него достаточных средств для уплаты защитнику вознаграждения, получить бесплатную юридическую помощь (статьи 14.4 , 19.1 и 19.4 Уголовно-процессуального кодекса).

Как видно, обеспечение прав подозреваемого или обвиняемого лица на получение квалифицированной юридической помощи и защиту в случаях и порядке, предусмотренных законодательством, установлено как одна из основных обязанностей органа, осуществляющего уголовный процесс.

Случаи, в которых должно быть обеспечено участие защитника в уголовном процессе, его права, обязанности, действия, которые защитнику запрещается осуществлять, и пр. регулируются статьей 92 Уголовно-процессуального кодекса.

Случаи, когда должно быть обеспечено участие защитника в уголовном процессе, предусмотрены в статье 92.3 Кодекса. На основании данной статьи участие защитника в уголовном процессе должно быть обеспечено по требованию подозреваемого или обвиняемого; при невозможности самостоятельного осуществления подозреваемым или обвиняемым своего права на защиту в силу немоты, слепоты,

глухоты, иных серьезных нарушений функций речи, слуха, зрения, тяжелой продолжительной болезни, а также умственной отсталости, очевидного слабоумия и т.п.; если в момент совершения преступления подозреваемый или обвиняемый был несовершеннолетним; если обвиняемый является военнослужащим срочной военной службы; если подозреваемому или обвиняемому вменяется совершение особо тяжкого преступления; при задержании подозреваемого или обвиняемого или применении к обвиняемому меры пресечения в виде ареста (кроме случая, предусмотренного статьей 153.2.8. настоящего Кодекса); при наличии противоречий между законными интересами обвиняемых, когда у одного из них имеется защитник и в др. случаях.

Таким образом, законодатель, установив в статье 92.3 Уголовно-процессуального кодекса особые обстоятельства, учел важность участия защитника в уголовном процессе и запретил осуществление уголовного процесса без его участия. При наличии этих обстоятельств суд или орган, осуществляющий уголовное преследование, могут осуществлять следственные или иные процессуальные действия после обеспечения обязательного участия защитника. В то же время законодатель предусмотрел возможность отказа подозреваемого или обвиняемого лица от защитника. Однако в соответствии со статьей 92.12 Уголовно-процессуального кодекса в некоторых случаях, указанных в статье 92.3 данного Кодекса, отказ подозреваемого или обвиняемого лица от защитника не принимается. Необеспечение обязательного участия защитника в уголовном процессе может быть расценено как нарушение уголовно-процессуального законодательства и стать причиной признания соответствующего процессуального действия и его результатов незаконными.

В целях обеспечения надлежащего выполнения защитником функции защиты по уголовному преследованию в статье 92.9 Уголовно-процессуального кодекса предусмотрен ряд его процессуальных прав. Защитник осуществляет следующие права: по предложению органа, осуществляющего процесс, участвует в следственных или иных процессуальных действиях, производимых этим органом, а также в лю-

бых подобных действиях, производимых с участием подзащитного; напоминает подозреваемому или обвиняемому его права, обращает внимание лица, производящего следственное или иное процессуальное действие, на допущенное им нарушение закона; заявляет возражения против действий органа, осуществляющего уголовный процесс, и требует его занесения в протокол следственных или иных процессуальных действий; знакомится с протоколами следственных или иных процессуальных действий, произведенных с его участием или с участием подзащитного, а также с протоколом судебного заседания; делает замечания по верности и полноте записей в протоколах следственных или иных процессуальных действий, в которых принял участие; участвуя в следственных или иных процессуальных действиях и судебном разбирательстве, требует занесения в соответствующий протокол необходимых обстоятельств и пр.

Вместе с тем, для обеспечения соблюдения принципов и правил профессиональной деятельности адвоката, а также правил ведения производства по уголовному преследованию в статье 92.11 Уголовно-процессуального кодекса определены обязанности защитника. Согласно данной статье защитник должен выполнять следующие обязанности: участвуя в уголовном процессе, руководствоваться требованиями закона; отстаивать законные интересы подозреваемого или обвиняемого всеми законными способами; давать подзащитному необходимые юридические консультации и действовать сообразно позиции, избранной стороной защиты, для завершения дела в пользу подзащитного в той степени, в какой это возможно в его положении, соблюдать адвокатскую этику; по вызову органа, осуществляющего уголовный процесс, явиться для оказания юридической помощи подозреваемому или обвиняемому и пр.

На основании статьи 16 Закона “Об адвокатах и адвокатской деятельности”, при осуществлении профессиональной деятельности адвокат обязан: выполнять требования закона, пользоваться всеми предусмотренными законодательством способами для защиты интересов защищаемого лица или лица, права которого представляются; хранить

адвокатскую тайну, соблюдать присягу адвоката и адвокатскую этику; руководствоваться исключительно требованиями закона;

Для обеспечения права на получение квалифицированной юридической помощи, предусмотренной статьей 61 Конституции, статья 92.10 Уголовно-процессуального кодекса установила запрет на осуществление защитником определенных действий. Так, в соответствии со статьей 92.10.1 и 92.10.3 защитнику запрещается: осуществлять какое-либо действие, противоречащее законным интересам подзащитного, в том числе подтверждать связь подзащитного с совершенным преступлением и его виновность, принимать предъявленный ему гражданский иск, отказываться от участия в процессуальных действиях, производимых с участием подзащитного, и препятствовать осуществлению им своих прав; самовольно отказываться от защиты или прекращать свои полномочия в качестве защитника.

Запрет отмеченными статьями Уголовно-процессуального кодекса, защитнику определенных действий, надлежащему осуществлению адвокатом обязанностей по оказанию квалифицированной юридической помощи, предусмотренной статьей 92.11 данного Кодекса и статьей 16 Закона “Об адвокатах и адвокатской деятельности”, а также защите законных интересов подзащитного. Это проявляется в основном в запрете защитнику отказываться от участия в процессуальных действиях, проводимых с участием подозреваемого или обвиняемого, а также самовольно отказываться от защиты.

Анализ статьи 92.10.1 Уголовно-процессуального кодекса, позволяет прийти к такому выводу, что участие защитника в процессуальных действиях, производимых с участием подзащитного, является требованием законодательства и его отказ от участия в проведении таких действий запрещен с целью защиты законных интересов подзащитного. Такой отказ, противоречащий законным интересам подзащитного и требованиям уголовно-процессуального законодательства, может расцениваться как ненадлежащее выполнение обязанностей, возложенных на защитника законодательством.

В связи с этим следует подчеркнуть, что участвуя в процессуальных действиях, производимых с участием подзащитного, защитник выполняет свои процессуальные обязанности для защиты законных интересов подозреваемого или обвиняемого. Обеспечение в уголовном процессе осуществления предусмотренных законодательством процессуальных прав и обязанностей защитника, в конечном итоге выступает в качестве важного вклада в осуществление правосудия.

Пленум Конституционного суда считает необходимым отметить, что положение “самовольно отказываться от защиты” статьи 92.10.3 Уголовно-процессуального кодекса включает, наряду с полным отказом защитника от защиты, также отказ от отдельных этапов процесса защиты и отказ без уважительной причины от участия в каких-либо процессуальных действиях.

Таким образом, законодатель не ставит участие защитника в процессуальных действиях, производимых с участием подозреваемого или обвиняемого, в зависимость от суждения защитника и подзащитного.

Что же касается участия защитника в процессуальных действиях, производимых без участия подзащитного, то с учетом интересов подзащитного защита в целях эффективной организации должна осуществляться по согласованию с ним.

По поводу просьбы о толковании указанной в запросе относительно права защитника на участие в следственных действиях по обыску и выемке, предусмотренных в статье 244.2 Уголовно процессуального кодекса, Пленум Конституционного суда отмечает следующее.

Детальный порядок осуществления защитником процессуальных прав, перечисленных в статье 92.9 Уголовно-процессуального кодекса закреплены в специальных нормах данного Кодекса. На основании статьи 244.2 Уголовно-процессуального кодекса, являющейся одной из таких статей, при производстве обыска и выемки в отношении подозреваемого или обвиняемого имеет право присутствовать его защитник. Если защитник, предварительно предупрежден-

ный следователем о производстве данного следственного действия, изъявит желание присутствовать при обыске и выемке, следователь должен обеспечить такое его право.

Следует отметить, что установленное в статье 244.2 Кодекса право защитника присутствовать при проведении обыска и выемки, включает возможность, предусмотренную законодательством для обеспечения осуществления уголовно-процессуальных функций подзащитного с целью защиты его законных интересов. В этом контексте законодатель возложил на следователя обязанность предварительно предупредить защитника о проведении данного следственного действия, если защитник изъявит желание присутствовать при обыске и выемке, – обеспечить такое его право.

Обыск и выемка-это следственные действия, относящиеся к процессуальным действиям, производимым как с участием, так и без участия подозреваемого или обвиняемого. В этом случае, в зависимости от участия или неучастия подозреваемого или обвиняемого в данных следственных действиях, вопрос о присутствии защитника должен решаться с учетом требований статей 92.9.3, 92.10.1 и 92.10.3 Уголовно-процессуального кодекса. Так, в соответствии со статьей 92.10.1, являющейся императивной нормой Уголовно-процессуального кодекса, при проведении данного следственного действия с участием обвиняемого, защитнику вопреки законным интересам подзащитного запрещено отказываться от участия в данном процессуальном действии. Если же такое следственное действие проводится без участия подозреваемого или обвиняемого, и он потребует присутствия защитника при данном следственном действии, то защитник в соответствии со статьей 92.10.3 Уголовно-процессуального кодекса не вправе отказываться от присутствия. Так, поскольку участие защитника в уголовном процессе, как правило, зависит от воли подозреваемого или обвиняемого, то он с целью эффективной организации защиты должен осуществлять это право не самостоятельно по своему усмотрению, а по согласованию с подзащитным.

Пленум Конституционного суда также отмечает, что при отсутствии обстоятельств обязательного участия в

следственных или иных процессуальных действиях и в отсутствии такого требования со стороны подозреваемого или обвиняемого требование органом, осуществляющим уголовный процесс, участия защитника в проведении таких действий является недопустимым.

Вместе с тем следует отметить, что с учетом необходимости безотлагательного проведения следственных действий по обыску или выемке, не исключается осуществление данных следственных действий без участия защитника. В этом случае следователь должен вынести мотивированное решение о проведении обыска или выемки (Постановление Пленума Конституционного суда “О толковании некоторых положений статей 137 и 445.2 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики” от 12 февраля 2015 года).

Учитывая вышеизложенное, Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

- между статьями 92.10.1 и 92.10.3 Уголовно-процессуального кодекса и статьей 244.2 данного Кодекса нет каких-либо противоречий;

- право защитника на присутствие при проведении обыска и выемки, указанное в статье 244.2 Уголовно-процессуального кодекса, включает возможность, предусмотренную законодательством для осуществления уголовно-процессуальных функций в целях защиты законных интересов подозреваемого или обвиняемого.

- согласно статье 61 Конституции и в соответствии с требованиями статьи 92.10.1 Уголовно-процессуального кодекса, при проведении предусмотренных статьей 244 данного Кодекса обыска и выемки с участием подозреваемого или обвиняемого защитник, в целях защиты законных интересов подзащитного не вправе отказываться от присутствия при данных процессуальных действиях.

- положение “самовольно отказываться от защиты” статьи 92.10.3 Уголовно-процессуального кодекса включает наряду с полным отказом защитника от защиты также отказ от отдельных этапов процесса защиты, и отказ без уважительной причины от участия в каких-либо процессуальных действиях.

– согласно требованиям статьи 92.10.3 Уголовно-процессуального кодекса, при проведении предусмотренных в статье 244 данного Кодекса обыска или выемки без участия подозреваемого или обвиняемого, защитник не вправе отказываться от присутствия при данном следственном действии без согласия подзащитного.

Руководствуясь частью IV статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде”, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

П О С Т А Н О В И Л:

1. Между статьями 92.10.1 и 92.10.3 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики и статьей 244.2 того же Кодекса нет каких-либо противоречий;

2. Право защитника на присутствие при проведении обыска и выемки, указанное в статье 244.2 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики, включает возможность, предусмотренную законодательством для осуществления уголовно-процессуальных функций в целях защиты законных интересов подозреваемого или обвиняемого.

3. Согласно статье 61 Конституции Азербайджанской Республики и в соответствии с требованиями статьи 92.10.1 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики, при проведении предусмотренных статьей 244 данного Кодекса обыска и выемки с участием подозреваемого или обвиняемого защитник в целях защиты законных интересов подзащитного не вправе отказываться от присутствия при данных процессуальных действиях.

4. Положение “самовольно отказываться от защиты” статьи 92.10.3 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики включает наряду с полным отказом защитника от защиты также отказ от отдельных этапов процесса защиты и отказ без уважительной причины от участия в каких-либо процессуальных действиях.

Согласно требованиям статьи 92.10.3 Уголовно-процессуального кодекса при проведении предусмотренных в статье 244 данного Кодекса обыска или выемки без участия подозреваемого или обвиняемого защитник не вправе отказываться от присутствия при данном следственном действии без согласия подзащитного.

5. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

6. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики”.

7. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN Q Ə R A R I

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 2.5-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair

24 aprel 2019-cu il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövnşən İsmayılov (məruzəçi-hakim), Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının sədri Vidadi Məmmədovun, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin baş məsləhətçisi Elnur Nuriyevin,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Mülki hüquq kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Azad Talıbovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiya icraatı qaydasında açıq məhkəmə iclasında Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 2.5-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikasının inzibati prosessual qanunvericiliyi baxımından şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.İsmayılovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin çıxışlarını və ekspertin rəyini dinləyib

müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 2.5-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikasının inzibati prosessual qanunvericiliyi baxımından şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdən və ona əlavə edilmiş sənədlərdən görünür ki, məcburi dövlət sosial sığorta haqları ilə bağlı tələblərə baxılarkən məhkəmələr arasında fikir ayrılığı yaranmışdır. Belə ki, bəzi hallarda həmin məsələlərə dair işlərə baxarkən məhkəmələr Mülki Məcəllənin bir sıra normalarını tətbiq edərək onların tələblərinə əsasən mübahisələri həll edirlər.

Müraciətdən hesab edir ki, sosial sığorta münasibətləri bir tərəfdən sığortaçı, digər tərəfdən sığortaedənlər və sığortaolunanlar arasında yaranmaqla inzibati hüquq xarakterlidir və ümumi (publik) hüquq sahəsinə aiddir. Bu səbəbdən də Mülki Məcəllənin 2.5-ci maddəsinin tələbləri baxımından həmin münasibətlərə mülki hüquq normalarının tətbiq edilməsi istisna edilir. Belə ki, Mülki Məcəllənin 2.5-ci maddəsinə əsasən, əgər qanunvericilikdə ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa, mülki qanunvericilik və başqa hüquqi aktlar bir tərəfin digər tərəfə inzibati və ya digər hakimiyyət tabeliyinə əsaslanan əmlak münasibətlərinə, o cümlədən vergi, maliyyə və inzibati münasibətlərə tətbiq edilmir.

Müraciətdənin qənaətinə görə, inzibati məhkəmə icraatı qaydasında məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının ödənilməsi ilə bağlı işlərə baxılarkən Mülki Məcəllənin 2.5-ci maddəsinin tətbiqi ilə bağlı vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması məqsədi ilə həmin normanın şərh edilməsi zərurəti yaranmışdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə bağlı aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Publik hüquqi münasibətlər bir tərəfin digər tərəfin hakimiyyəti tabeliyində olmasına əsaslanır. Bu münasibətlər ümumi maraqlar naminə və dövlətin adından fəaliyyət göstərən bir tərəfin – publik

orqanın hakimiyyət səlahiyyətlərinə malik olmasına, digər tərəfin – fərdin (fiziki və hüquqi şəxslərin) isə tabeçiliyinə əsaslanmaqla tərəflərin subordinasiyasını nəzərdə tutur. Xüsusilə qeyd olunmalıdır ki, publik orqanın tələbləri və şəxslərin vəzifələri müqavilədən deyil, qanundan irəli gəlir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 78.3, 85.4, 90.3 və 93.1.1-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2011-ci il 12 yanvar tarixli Qərarı).

Bundan fərqli olaraq, mülki hüquq münasibətləri tərəflərin bərabərliyi və onların iradələrinin sərbəstliyinə əsaslanan hüquq münasibətləridir. Bu münasibətləri tənzimləyən mülki hüquq normaları daha çox mahiyyətə dispoziitiv olan qaydalardır (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 467-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 2014-cü il 15 iyul tarixli Qərarı).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, müraciətdə qaldırılan məsələyə aydınlıq gətirilməsi üçün mülki (xüsusi) və vergi, sosial-təminat (ümumi) hüquq sahələri ilə tənzimlənən əmlak münasibətlərinin səciyyəvi xüsusiyyətləri qeyd edilməlidir.

Mülki hüquqla tənzimlənən əmlak münasibətləri aşağıdakı xüsusiyyətlərlə səciyyələnir:

1) bu əmlak baxımından bir-birindən təcrid olan subyektlər arasındakı münasibətlərdir. Mülki hüquq münasibətlərində tərəflərdən hər birinin öz əmlakı var və o, digər tərəfin əmlakı üzərində sərəncam vermək səlahiyyətlərinə malik deyil;

2) tərəflərdən hər biri müstəqil olaraq, yalnız özünün sərbəst iradə ifadəsinə uyğun olaraq əmlakı üzərində sərəncam vermək səlahiyyətinə malikdir;

3) tərəflər bir-birinə münasibətdə bərabər vəziyyətdədir. Onlardan biri digərinin və onun əmlakı üzərində hər hansı hakimiyyətə malik deyil. Mülki hüquqla tənzimlənən münasibətlər subordinasiya deyil, koordinasiya münasibətləridir;

4) bu münasibətlər əsasən əvəzlidir, yəni bir qayda olaraq, mübadilə xarakteri daşıyır.

Yuxarıda göstərilən xüsusiyyətlər mülki hüququn tənzimlədiyi əmlak münasibətlərini hüququn digər sahələri tərəfindən tənzimlənən oxşar əmlak münasibətlərindən fərqləndirir. Məsələn, vergi münasibətləri də əmlak xarakterli olsa da, dövlətlə fiziki və ya hüquqi şəxs

arasındakı şaquli, hakimiyyət-təbəçilik münasibətləri kimi çıxış edir. Məzmunu vergi qanunvericiliyinin müvafiq müddəalarına əsasən fiziki və hüquqi şəxslərə məxsus olan əmlakın dövlətin xeyrinə məcburi götürülməsindən ibarət olan vergi münasibətlərinə mülki münasibətlər üçün yuxarıda sadalanan xüsusiyyətlər, o cümlədən tərəflərin əmlak üzərində sərəncam sərbəstliyi, onların bərabərliyi, mübadilənin ekvivalentliyi və sair kimi xüsusiyyətlər xarakterik deyil.

Bu səbəbdən Mülki Məcəllənin 2.5-ci maddəsi, qanunvericilikdə ayrı qaydanın nəzərdə tutulduğu hallar istisna olmaqla, digər bütün hallarda mülki qanunvericilik müddələrinin bir tərəfin digər tərəfə inzibati və ya digər hakimiyyət tabeliyinə əsaslanan əmlak münasibətlərinə, o cümlədən vergi, maliyyə və inzibati münasibətlərə tətbiq edilməsini prinsiplial şəkildə qadağan edir.

Bu cür qadağa, mülki hüquq başda olmaqla, bütün xüsusi hüquq sahələrinə xas olan hüquqi tənzimləmə metodlarının publik hüquq sahələrinə, o cümlədən inzibati, sosial təminat, vergi hüququna xas tənzimləmə metodlarından əhəmiyyətli dərəcədə fərqli olmasından irəli gəlir. Belə ki, ümumi hüquq normaları cəmiyyət və dövlət mənafeyi ilə bağlı münasibətləri nizama saldığından onlar ayrı-ayrı fiziki və hüquqi şəxslər arasında yaranan münasibətləri tənzimləyən və fərdlərin maraqlarına xidmət edən xüsusi hüquq normalarından fərqli olaraq dispoitiv deyil, imperativ xarakter daşıyır.

Məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının ödənilməsi ilə bağlı yaranan münasibətlər də sosial təminat hüququnun predmetini təşkil etməklə, tərəflərin iradələrinin sərbəstliyinə və bərabərliyinə deyil, digər ümumi (publik) hüquq münasibətləri kimi bir tərəfin digərinə tabeliyinə, münasibətlərin məcburiliyinə, tənzimlənmənin imperativliyinə əsaslanır. Bu sahədə qanunverici “Sosial sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dövlət sosial sığortasının məcburiliyi prinsipini qəbul etmiş, sığortaedənin üzərinə uçota durmaqla, dövlət sosial sığorta haqqını ödəməklə, sığortaçıya müvafiq hesabatlari, arayışlari təqdim etməklə bağlı vəzifələr qoymuş, qarşı tərəfin (məcburi dövlət sosial sığortası sahəsində dövlət idarəetməsini həyata keçirən orqanın) isə bununla bağlı səlahiyyətlərini dəqiq şəkildə müəyyən etmişdir. O da qeyd olunmalıdır ki, məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının hesablanmasına və ödənilməsinə nəzarət üzrə dövlət vergi orqanlarının səlahiyyətləri Vergi Məcəlləsində göstərilmişdir.

Beləliklə, məcburi dövlət sosial sığorta münasibətləri mahiyyət etibarilə ümumi (publik) hüquq münasibətləridir.

Bu işə Mülki Məcəllənin 2.5-ci maddəsinin tələbləri baxımından, məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının ödənilməsi ilə bağlı yaranan mübahisələrin inzibati məhkəmələr tərəfindən həmin Məcəllənin müddəalarına əsaslanmaqla həllini istisna edir.

Bununla belə qanunverici “əgər qanunvericilikdə ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa” müddəasını Mülki Məcəllənin 2.5-ci maddəsində ifadə edərkən, ümumi (publik) hüquq münasibətlərində mülki qanunvericiliyin tətbiqini tam istisna etməmişdir. Bu, yalnız qanunvericinin birbaşa göstərişinin olduğu halda mümkündür. Məsələn, Vergi Məcəlləsinin 78.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq, vergi öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi Mülki Məcəllədə nəzərdə tutulmuş ardıcılıqla həyata keçirilir.

Göstərilənlərə əsasən, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticəyə gəlir:

– Mülki Məcəllənin 2.5-ci maddəsinin tələbləri baxımından, qanunvericilikdə ayrı qayda nəzərdə tutulmadığı halda, məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının ödənilməsi ilə bağlı yaranan münasibətlərə həmin Məcəllənin müddəaları tətbiq edilmir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI və IX hissələrini, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 2.5-ci maddəsinin tələbləri baxımından, qanunvericilikdə ayrı qayda nəzərdə tutulmadığı halda, məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının ödənilməsi ilə bağlı yaranan münasibətlərə həmin Məcəllənin müddəaları tətbiq edilmir.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статьи 2.5 Гражданского
Кодекса Азербайджанской Республики**

24 апреля 2019 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова (судья-докладчик), Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

представителей заинтересованных субъектов – председателя Административно-экономической коллегии Бакинского апелляционного Суда Видади Мамедова, главного консультанта отдела Административного и военного законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Эльнура Нуриева,

эксперта – доцента кафедры гражданского права юридического факультета Бакинского государственного университета, доктора философии по праву Азада Талыбова,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики на основании обращения Бакинского Апелляционного Суда рассмотрел в открытом судебном заседании в порядке особого конституционного производства конституционное дело о толковании статьи 2.5 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики с точки зрения административно-процессуального законодательства.

Заслушав и обсудив доклад судьи Р.Исмаилова по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов и мнение эксперта, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Бакинский Апелляционный Суд, обратившись в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее Конституционный Суд) просил дать толкование статьи 2.5 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики (далее Гражданский Кодекс) с точки зрения административно-процессуального законодательства.

Из обращения и приложенных к нему документов, видно, что при рассмотрении требований, связанных с взносами обязательного государственного социального страхования между судами возникло разногласие. Так, в некоторых случаях суды, рассматривая дела по данным вопросам при применении ряда норм Гражданского Кодекса, разрешают споры на основании их требований.

Обратившийся считает, что отношения социального страхования, возникающие между страховщиком с одной стороны, страхователем и застрахованным с другой, носят административно-правовой характер и относятся к сфере общего (публичного) права. По этой причине применение гражданско-правовых норм к данным отношениям с точки зрения требований статьи 2.5 Гражданского Кодекса исключается. Так, согласно статье 2.5 Гражданского Кодекса к имущественным отношениям, основанным на административном или ином властном подчинении одной стороны другой, в том числе к налоговым, финансовым и административным отношениям, гражданское законодательство и иные правовые акты не применяются, если иное не предусмотрено законодательством.

Согласно заключению обратившегося, возникла необходимость толкования статьи 2.5 Гражданского Кодекса с целью формирования единой судебной практики с применением данной нормы при рассмотрении в порядке административно-

судебного производства дел, связанных с выплатой обязательных взносов государственного социального страхования.

В связи с обращением Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить следующее.

Публично-правовые отношения основываются на подчинении одной стороны власти другой стороны. Эти отношения предусматривают субординацию сторон, которая основана с одной стороны у публичного органа, действующего от имени государства на наличие полномочий власти, а у другой стороны – индивидуума (физических и юридических лиц) на подчиненности. Следует особо отметить, что требования публичного органа и обязанности лиц вытекают из закона, а не из договора (Постановление Пленума Конституционного Суда “о толковании статей 78.3, 85.4, 90.3 и 93.1.1 Налогового Кодекса Азербайджанской Республики от 12 января 2011-го года”).

В отличие от них гражданско-правовые отношения основаны на равенстве и свободе волеизъявления сторон. Гражданско-правовые нормы, регулирующие эти отношения, по содержанию больше представляют собой диспозитивные правила (Постановление Пленума Конституционного Суда от 15 июля 2014-го года “о толковании некоторых положений статьи 467 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики”).

Пленум Конституционного Суда считает, что для внесения ясности в указанный в обращении вопрос необходимо отметить характерные особенности, имущественных отношений, регулируемых отраслями права гражданского (частной), налогового (общей), социального обеспечения.

Имущественные отношения, регулируемые гражданским правом, характеризуются следующими особенностями:

1) это отношения между субъектами, обособленными друг от друга в плане имущества. В гражданско-правовых отношениях каждая из сторон владеет собственным имуществом и не вправе распоряжаться имуществом другой стороны;

2) каждая из сторон, являясь независимой, имеет право распоряжаться своим имуществом только в соответствии с собственным волеизъявлением;

3) Стороны находятся в равных отношениях. Ни одна из сторон не обладает какой-либо властью над стороной либо ее имуществом. Отношения, регулируемые гражданским правом, являются координационным, а не субординационным отношением.

4) Эти отношения в основном являются возмездными, то есть, как правило, носят характер обмена.

Вышеуказанные особенности отличают имущественные отношения, регулируемые гражданским правом, от схожих имущественных отношений, регулируемых другими отраслями права. К примеру, несмотря на имущественный характер налоговых отношений, в отношениях между государством и физическими либо юридическими лицами они, тем не менее, выступают как вертикальные, властно-подчинительные отношения. Налоговым отношениям, содержание которых заключается в принудительном изъятии на основании соответствующих положений налогового законодательства имущества, принадлежащего физическим и юридическим лицам в пользу государства, не свойственны такие вышеперечисленные особенности гражданских отношений, в том числе свобода распоряжения сторонами имуществом, их равенство, эквивалентность обмена и другие.

По этой причине статья 2.5 Гражданского Кодекса принципиально запрещает применение положений гражданского законодательства к имущественным отношениям, основанным на властном подчинении одной стороны другой, в том числе и к налоговым, финансовым и административным отношениям, за исключением случаев, предусмотренных законодательством.

Такой запрет обусловлен тем, что методы правового регулирования, характерные для всех отраслей частного права, включая гражданское право, существенно отличаются от методов правового регулирования, характерных для отраслей публичного права, в том числе административного права, права социального обеспечения, налогового права. Так нормы публичного права, регламентируя отношения, связанные с интересами общества и государства, носят императивный, а не диспозитивный характер, в отличие от норм частного

права, регулирующих отношения между отдельными физическими и юридическими лицами, и служащих частным интересам.

Отношения, возникающие в связи взносами обязательного государственного социального страхования, составляя предмет права социального обеспечения, основываются не на свободе волеизъявления сторон и их равенстве, а, равно и другие публично-правовые отношения – на подчинении одной стороны другой, принудительный характер правоотношений и императивность регулирования. В связи с этим законодатель принял в Законе Азербайджанской Республики “О социальном страховании”, принцип обязательности государственного социального страхования, возложил на страхователя обязанность регистрации, уплаты взноса государственного социального страхования, предоставления страховщику соответствующих отчетов и справок и четко установил полномочия противоположной стороны (органа, осуществляющего государственное управление в сфере обязательного государственного социального страхования). Следует также отметить, что полномочия государственных налоговых органов, осуществляющих контроль над начислением и уплатой взносов обязательного государственного социального страхования, указаны в Налоговом Кодексе.

Таким образом, отношения обязательного государственного социального страхования по сути являются общими (публичными) правоотношениями.

А это с точки зрения требований статьи 2.5 Гражданского Кодекса исключает разрешение административными судами споров, возникающих в связи взносами обязательного государственного социального страхования со ссылкой на положения данного Кодекса.

Вместе с тем, законодатель, используя в статье 2.5 Гражданского Кодекса положение “если иное не предусмотрено законодательством”, не исключил полностью применения гражданского законодательства к общим (публичным) правоотношениям. Это возможно только при наличии непосредственного указания законодателя. К примеру, согласно статье 78.2 Налогового Кодекса исполнение налоговых

обязательств осуществляется в последовательности, установленной Гражданским Кодексом.

На основании вышеизложенного Пленум Конституционного Суда приходит к следующему выводу:

– с точки зрения требований статьи 2.5 Гражданского Кодекса к отношениям, в связи с взносами обязательного государственного социального страхования положения данного Кодекса не применяются, если иное не предусмотрено законодательством.

Руководствуясь частями VI и IX статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде”, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. С точки зрения требований статьи 2.5 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики к отношениям, возникающим в связи взносами обязательного государственного социального страхования, положения этого Кодекса не применяются, если иное не предусмотрено законодательством.

2. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

3. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики”.

4. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin
1164-cü maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair**

1 may 2019-cu il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenu-
mu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova (məruzəçi-
hakim), Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev,
Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət
tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri Salyan Rayon Məhkəmə-
sinin hakimi Muradağa Qasımovun, Azərbaycan Respublikası
Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin böyük
məsləhətçisi Fərid Hacıyevin,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Mülki proses və kommer-
siya hüququ kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru
Sərvər Süleymanlının,

mütəxəssis Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Elnur
Həsənovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsi-
nin VI hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiyaya icraatı qay-
dasında açıq məhkəmə iclasında Salyan Rayon Məhkəməsinin
müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsi-
nin 1164-cü maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə
dair konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim S.Salmanovanın məruzəsini, maraqlı subyektlə-
rin nümayəndələrinin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib,

iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ:

Salyan Rayon Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək vəfat etməmişdən öncə nikahını pozmaq barədə məhkəmədə iradə ifadəsini bildirmiş şəxsin (miras qoyanın) arvadının (ərinin) vərəsəlik hüququndan məhrum edilmiş şəxslər sırasına aid olub-olmamasının Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan – sonra Mülki Məcəllə) 1164-cü maddəsinin tələbləri baxımından şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, B.Bağirova qaynatası A.Bağirova qarşı iddia ərizəsi ilə Salyan Rayon Məhkəməsinə müraciət edərək miras əmlakın qəbul edilməsi faktının və vərəsələr arasında miras əmlakdan payların müəyyən edilməsini xahiş etmişdir.

A.Bağirov isə vəsatət verərək iddiaçının həmin tələbi irəli sürmək üçün subyektiv hüququnun mövcud olmadığını göstərmişdir. Vəsatət onunla əsaslandırılmışdır ki, A.Bağirovun oğlu Q.Bağirov ölməmişdən əvvəl B.Bağirovaya qarşı nikahın pozulması tələbinə dair Salyan Rayon Məhkəməsində iddia qaldırmış və həmin Məhkəmənin 8 iyun 2015-ci il tarixli qətnaməsi ilə iddia təmin edilmişdir. Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin 22 oktyabr 2015-ci il tarixli qətnaməsi ilə cavabdeh B.Bağirovanın apellyasiya şikayəti təmin edilməmiş, birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsi dəyişdirilmədən saxlanılmışdır. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının 16 mart 2016-cı il tarixli qərarı ilə iddiaçı Q.Bağirov öldüyü üçün iş üzrə icraata xitam verilmişdir.

Salyan Rayon Məhkəməsi müraciətini onunla əsaslandırılmışdır ki, mülki qanunvericiliyin tələbinə əsasən, ər-arvadın bir-birinin vərəsəsi olması üçün onların birgə nikahda olmaları mütləqdir. Əgər ər-arvaddan hər hansı biri nikahını pozarsa, o, ölmündən sonra digər tərəfi vərəsəsi olmaq hüququndan məhrum etmiş olur. Mülki Məcəllənin 1163-cü maddəsinə əsasən, nikahı ləğv etmiş ər-arvad bir-birindən sonra vərəsə sayıla bilməzlər. Həmçinin Mülki Məcəllənin 1164-cü maddəsinə görə, əgər

arvadın (ərin) miras qoyanla nikahına mirasın açılmasından azı üç il əvvəl faktiki xitam verildiyi və ərlə arvadın ayrı yaşadıkları təsdiq edilərsə, məhkəmənin qərarı ilə arvad (ər) qanun üzrə vərəsəlik hüququndan məhrum edilə bilər.

Müraciətdən işə baxarkən sağlığında nikahını pozmaq barədə məhkəmədə iradə ifadəsini bildirmiş şəxsin (miras qoyanın) arvadının (ərinin) ölümündən sonra onun vərəsəsi olması və yaxud vərəsəlik hüququndan məhrum edilmiş şəxslər sırasına aid edilməsi məsələsinə aydınlıq gətirilməsinə zərurət yarandığı qənaətinə gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə bağlı aşağıdakıların qeyd edilməsini zəruri hesab edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 29-cu maddəsinin VII hissəsinə əsasən, dövlət vərəsəlik hüququna təminat verir. Vərəsəlik hüququna təminat miras qoymağı, yəni bir tərəfdən vəsiyyəət edə bilməyi, digər tərəfdən isə vərəsə olaraq mirası qəbul edib ona sahib olmanı nəzərdə tutur.

Vərəsəlik hüququnun reallaşdırılması zamanı mülkiyyətçinin sağlığında əldə etdiyi əmlak və digər maddi nemətlər (onların yüklülükləri ilə birlikdə) ölümündən sonra onun iradəsinə uyğun olaraq müəyyən etdiyi vərəsələrinə, iradəsini ifadə etmədiyi təqdirdə isə qanunla müəyyən edilən vərəsələrinə keçir.

Vəsiyyəət edənin (mülkiyyətçinin) ona məxsus əmlaka dair sərəncam vermək imkanı Konstitusiyanın 29-cu maddəsinin III hissəsində təsbit edilmiş mülkiyyəət hüququndan irəli gəlir və bu, vəsiyyəət etmək azadlığının əsasını təşkil edir. Lakin miras qoyanın vəsiyyəət etmək azadlığı qanunvericinin cəmiyyəətin əsas özəyini təşkil edən ailənin qorunması və ailə münasibətlərinin cəmiyyəətdə möhkəmlənməsinin təmin edilməsi məqsədi ilə vəhdətdə nəzərdən keçirilməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun bununla bağlı formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, vərəsəlik institutu müəyyən dərəcədə həm ailə, həm də əmlak hüquq normaları qrupunun spesifik xüsusiyyəətlərini özündə əks etdirir. Vərəsəlik hüquq institutunun bu xüsusiyyəəti həm ona aid olan qaydaların xeyli hissəsinin məcburi xarakter daşımada, həm də müqavilə azadlığının xüsusi şərtlərlə məhdudlaşdırılmasında özünü göstərir

(“Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1203.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 2011-ci il 13 dekabr tarixli Qərar).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, müraciətdə qaldırılan məsələ vərəsəlik və ailə hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsi ilə bağlı olduğundan mülki və ailə qanunvericiliyinin ər-arvadın hüquqi statusu və onların vərəsəlik hüquqları, bununla bağlı yaranan mübahisələrin məhkəmədə baxılması qaydalarını tənzimləyən müvafiq normaları əlaqəli şəkildə təhlil edilməlidir.

Vərəsəlik hüququnun əsasları və tərkibi, vərəsəlik münasibətləri, bu hüququn həyata keçirilməsi qaydaları və digər məsələlər mülki qanunvericiliklə tənzimlənir. Mülki Məcəllənin 1133-cü maddəsinə görə, vərəsəlik qanun və ya vəsiyyəət üzrə və ya hər iki əsasla həyata keçirilir. Qanun üzrə vərəsəlik (ölmüş şəxsin əmlakının qanunda göstərilmiş şəxslərə keçməsi) o zaman qüvvədə olur ki, miras qoyan vəsiyyətnamə qoymur, yaxud vəsiyyətnamə tamamilə və ya qismən etibarsız sayılır. Maddənin mənasına görə, vərəsəlik münasibətlərinin yaranma əsası kimi mirasqoyanın vəsiyyəti daha üstün qüvvəyə malik olduğundan qanun üzrə vərəsəlik məhz belə bir vəsiyyətnamə olmadığı təqdirdə qüvvədə olur.

Qanun üzrə vərəsə sayılan şəxslərin dairəsi və onların vərəsəliyə çağırılması növbəliliyi Mülki Məcəllənin 1159-cu maddəsi ilə müəyyən edilmişdir. Həmin maddəyə uyğun olaraq, birinci növbə vərəsələrə ölənin uşaqları, miras qoyanın ölümündən sonra doğulmuş uşaq, arvad (ər), valideynlər (övladlığa götürənlər) aiddir.

Qeyd edilməlidir ki, birinci növbə vərəsələrə aid edilən ailə üzvlərinin mənafeyinə üstünlüyü vərəsəlik hüququnun əsasında duran ailə təminatı prinsipindən irəli gəlir. Bu prinsip vətəndaş cəmiyyətinin özəyini təşkil edən ailənin təminatı məqsədilə yaxın qohumluqla (uşaq, ər, arvad, valideynlər) miras qoyana bağlı olan şəxslərin mənafeyinə digər şəxslərin mənafeyindən üstün olmasını nəzərdə tutur. Ailə-təminat prinsipinin məntiqinə əsasən mülkiyyətçiyə yaşadığı dövrdə məxsus olan əmlak (əmlakın müəyyən hissəsi) üzərində sərəncam vermək hüququ onun vəfatından sonra yaxın ailə üzvlərinə məxsus olmalıdır. Bu prinsip qanun üzrə vərəsəlik zamanı növbəlik, irsi transmissiya

qaydalarında özünü göstərir və mirasın daha yaxın şəxslər dairəsinə çatmasına xidmət edir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələrinə yğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2011-ci il 20 oktyabr tarixli Qərarı).

Mülki Məcəllənin yuxarıda qeyd edilən 1159-cu maddəsindən görüldüyü kimi, ər (arvad) birinci növbə üzrə vərəsələr sırasına daxildir. Bununla bağlı qeyd olunmalıdır ki, yalnız miras qoyanla qanuni nikahda olan şəxs, yəni ər-arvad vərəsə ola bilər. Ər-arvad dedikdə, dövlətin tələb etdiyi qayda üzrə nikaha daxil olmuş şəxslər başa düşülür. Belə ki, ancaq qanuni nikah tərəflər üçün hüquq və vəzifələr, o cümlədən vərəsəlik hüququ vardır.

Nikahın bağlanması, nikaha xitam verilməsi, onun etibarsız sayılması qaydaları və şərtləri, eləcə də ailə münasibətinin iştirakçılarının hüquq və vəzifələri Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsi ilə tənzimlənir.

Həmin Məcəllənin 1.4-cü maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasında nikah və ailə münasibətlərinin hüquqi baxımdan tənzimlənməsi dövlət tərəfindən həyata keçirilir və yalnız müvafiq icra hakimiyyəti orqanında bağlanmış nikah tanınır.

Ailə hüquq münasibətlərini yaranan önəmli hüquqi fakt olan nikah kişi ilə qadının qanunla nəzərdə tutulan qaydada ailə qurmaq üçün bağladığı azad və könüllü ittifaqdır. Nikahın bağlanması faktı ilə ər və arvadın şəxsi və əmlak xarakterli subyektiv hüquqları və vəzifələri yaranır.

Ər-arvadın qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada bağlanmış nikahdan əmələ gələn münasibətlərinə müəyyən hüquqi faktlar əsasında son qoyulması nikahın xitamına səbəb olur. Nikaha xitam verilməklə ər-arvadın hüquqi statusu ləğv edilərək onun dövlət qeydiyyatına alındığı andan tərəflər arasında yaranan əmlak və şəxsi qeyri-əmlak hüquq və vəzifələrinə son qoyulur.

Nikaha xitam verilməsi əsasları Ailə Məcəlləsinin 14-cü maddəsində təsbit edilmişdir. Həmin maddəyə görə, ər (arvad) öldükdə, yaxud məhkəmə qaydasında ölmüş elan edildikdə nikaha xitam verilir. Ərin (arvadın) və ya onların hər ikisinin ərizəsi əsasında, eləcə də məhkəmə qaydasında fəaliyyət qabiliyyəti

olmayan hesab edilən ərin (arvadın) qəyyumunun ərizəsi əsasında nikaha xitam verilə bilər.

Qanunverici Ailə Məcəlləsində nikaha xitam verilməsinin qaydalarını müəyyən edərək nikahın könüllülyü, ər-arvadın hüquq bərabərliyi, həmçinin nikahın pozulmasının azadlığı, ər- arvadın hüquqlarının maneəsiz həyata keçirilməsinin təmin olunması prinsipləri, habelə uşaqların hüquqlarının müdafiəsi baxımından çıxış etmişdir.

Qanunvericilikdə nikaha xitam verilməsinin 2 qaydası müəyyən edilmişdir:

- müvafiq icra hakimiyyəti orqanında;
- məhkəmə qaydasında.

Ailə Məcəlləsinin nikahın məhkəmə qaydasında pozulmasını tənzimləyən 19.1-ci maddəsinə görə, bu Məcəllənin 17.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla ər-arvadın yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqları olduqda və ya ər (arvad) nikahın pozulmasına razı olmadıqda nikah məhkəmə qaydasında pozulur.

Ailə Məcəlləsinin 23.1-ci maddəsinə görə, nikah məhkəmə qaydasında pozulduqda bu barədə məhkəmənin qətnaməsinin qanuni qüvvəyə mindiyi gündən nikaha xitam verilmiş sayılır. Nikahın pozulması haqda məhkəmə qətnaməsinin qanuni qüvvəyə minməsi dedikdə, məhkəmənin işi mahiyyəti üzrə həll edərək qəbul etdiyi qərarın mülki-prosessual qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada (müddətlər çərçivəsində) hüquqi qüvvə əldə etməsi nəzərdə tutulur.

Mülki Məcəllənin boşanmış ər-arvadın vərəsəlik zamanı vəziyyətini müəyyən edən 1163-cü maddəsinin məzmununa uyğun olaraq, nikahı pozulmuş arvad (ər) miras qoyan ərin (arvadın) qanun üzrə vərəsəsi olmaq hüququndan məhrum olur. Belə ki, həmin maddəyə görə, nikahı ləğv etmiş ər-arvad bir-birindən sonra vərəsə ola bilməzlər. Göründüyü kimi, əgər ər (arvad) miras qoyanın öldüyü anda nikahı qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada ləğv etmiş olarsa, bu zaman o, qanun üzrə vərəsə olmaq hüququnu itirir.

Ərin (arvadın) nikahın pozulmasına dair iddia ilə məhkəməyə müraciət etməsindən sonra ölməsi ilə əlaqədar qeyd edilməlidir ki, tərəflərdən birinin şəxsi iştirakı olmadan icranın mümkünsüz

olduğu, eləcə də şəxsi xarakter daşıyan və ölənlərin şəxsiyyəti ilə bilavasitə əlaqədar olan hüquq münasibətlərində prosessual hüquq varisliyinə yol verilmir. Bu cür hallarda Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 261.0.7-ci maddəsinə uyğun olaraq, iş üzrə tərəflərdən biri olan şəxs öldükdən sonra barəsində mübahisə edilən hüquq münasibəti hüquq varisliyinə yol vermədiyindən hakim iş üzrə icraata xitam verir. İş üzrə icraata xitam verilməsi isə işin mahiyyəti üzrə qətnamə çıxarılmadan başa çatdırılması üsullarından biridir.

Beləliklə, məhkəmədə nikahın pozulmasına dair iddia qaldırılmış şəxsin məhkəmə qətnaməsi qanuni qüvvəyə minmədən ölməsi iş üzrə icraata xitam verilməsinə səbəb olur, bu isə nikahın pozulması haqda məhkəmə qərarının qanuni qüvvəyə minməməsi və tərəflərin ər-arvad statusunun ləğv edilməməsi, eləcə də onların bu statusdan irəli gələn hüquq və vəzifələrinin davam etməsi ilə nəticələnir.

Göründüyü kimi, nikaha xitam verilməsi üçün iş üzrə yekun məhkəmə qərarının qanuni qüvvəyə minməsi zəruri olduğundan, nikahın pozulması barədə məhkəmədə iddianın qaldırılması ər-arvadın bir-birini vərəsəlik hüququndan məhrum etməsi üçün kifayət deyildir. Belə ki, iş üzrə yekun məhkəmə qərarı qəbul ediləndə iddiaçı iddiadan imtina edə bilər, tərəflər barışa bilər və s. hallar baş verə bilər.

Həmçinin nəzərə alınmalıdır ki, qanunvericilikdə miras qoyanın bu və ya digər vərəsəni vərəsəlik hüququndan məhrum etməsi üçün xüsusi imkanlar nəzərdə tutulmuşdur. Bunlara vəsiyyətnamə qoymaq, məcburi paydan məhrum etmək üçün məhkəmədə iddia qaldırmaq və s. aiddir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə qənaətə gəlir ki, nikah qeydi ləğv edilməyincə, nikaha xitam verilməsi barədə məhkəmə qərarı qanuni qüvvəyə minməyincə və yaxud nikah etibarsız hesab edilməyincə nikahın həqiqiliyi prezumpsiyası qüvvədə olur.

Bəzi hallarda isə ər-arvad arasında qeydiyyatla alınmış nikahın mövcud olmasına baxmayaraq, onların məhkəmə qaydasında vərəsəlik hüququndan məhrum edilməsinə yol verilir. Mülki qanunvericilik ər-arvadın rəsmi nikah münasibətlərində olmasına baxmayaraq, onların üç il ərzində nikaha faktiki xitam verilməsi

və ayrı yaşamaları barədə iradə ifadəsini əsas götürərək, qanun üzrə vərəsəlik hüququndan məhrum edilməsinin mümkünlüyünü təsbit etmişdir. Belə ki, Mülki Məcəllənin 1164-cü maddəsinə əsasən, əgər arvadın (ərin) miras qoyanla nikahına mirasın açılmasından azı üç il əvvəl faktiki xitam verildiyi və ərlə arvadın ayrı yaşadıkları təsdiq edilərsə, məhkəmənin qərarı ilə arvad (ər) qanun üzrə vərəsəlik hüququndan məhrum edilə bilər.

Ərin (arvadın) miras qoyanın vərəsəsi olmaq hüququndan məhrum edilməsi barədə iddia ilə məhkəməyə Mülki Məcəllənin 1159-cü maddəsində müəyyən edilmiş növbəliyə uyğun olaraq ölənlə şəxsin vərəsələri müraciət edə bilərlər.

Mülki Məcəllənin 1164-cü maddəsinin məzmununa uyğun olaraq, sağ qalmış ərin (arvadın) vərəsəlik hüququ olmayan şəxs hesab edilməsi üçün məhkəmə tərəfindən aşağıdakı halların məcmusu təsdiq edilməlidir:

- tərəflərin ailə münasibətlərinə faktiki xitam verilməsi;
- ər-arvadın ayrı yaşamaları;
- qeyd edilən halların mirasın açılmasından azı üç il əvvəl baş verməsi.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, məhz göstərilən hallar hüquqi tərkib əmələ gətirərək rəsmi nikahda olmalarına baxmayaraq, ərin (arvadın) vərəsəlik hüququndan məhrum edilməsi üçün əsas ola bilər. Bu baxımdan məhkəmələr tərəfindən ərin (arvadın) nikaha faktiki xitam verilməsi səbəbindən qanun üzrə vərəsəlik hüququndan məhrum edilməsinə dair işlərə baxılarkən Mülki Məcəllənin 1164-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş halların mövcud olub-olmamasına formal yanaşılmalı, işin bütün halları, tərəflərin münasibətlərindəki əhəmiyyətli məqamlar diqqətə alınaraq məsələyə hüquqi qiymət verilməlidir. Belə ki, Mülki Məcəllənin qeyd edilən maddəsinə formal əsaslanmaqla arvadın (ərin) vərəsəlik hüququndan məhrum edilməsi vərəsəlik və ailə hüquqlarının ümumi prinsiplərinə uyğun olmazdı.

Mülki Məcəllənin 1164-cü maddəsində istifadə olunan “nikaha faktiki xitam verildiyi” ifadəsi isə mirasın açılmasından əvvəlki üç il ərzində tərəflərin məhz ailə-nikah münasibətlərində olmaq istəməmələri səbəbi ilə ayrı yaşamalarını, birgə təsərrüfat aparmamalarını nəzərdə tutur. Bu zaman nikah hüquqi cəhət-

dən pozulmasa da, nikahın pozulması müvafiq orqanda qeydə alınmasa da nikah real olaraq sonlanmış olur.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi bununla bağlı qeyd etmişdir ki, nikah münasibətləri nikaha girən şəxslər üçün xüsusi status yaradır. Nikahda olan ər-arvadın bilərəkdən və şüurlu surətdə girdikləri münasibətin doğurduğu hüquqi nəticələr bu növ qarşılıqlı münasibətləri digər birgəyaşayış növlərindən fərqləndirir. ər-arvadın qarşılıqlı münasibətlərində vacib məsələ qarşılıqlı öhdəliklərin mövcudluğudur. Tərəflərin münasibətlərinin uzunmüddətli olmasına baxmayaraq, onlar arasında məcburi hüquqi qüvvəyə malik olan qarşılıqlı öhdəliklərin olmaması onların birgə yaşayışını ər-lə arvadın birgə yaşayışından tamamilə fərqləndirir (Börden Birləşmiş Krallığa qarşı iş üzrə 2008-ci il 29 aprel tarixli Qərar).

Qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş üç il müddət isə tərəflərin nikah münasibətlərinə faktiki xitam verilməsi qərarında ısrarlı olduqlarını, ailə münasibətlərini bərpa etmək istəklərinin olmasını dəqiqləşdirmək üçün müəyyən edilmiş müddətdir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticəyə gəlir:

Nikahın pozulması haqqında məhkəməyə ərizə ilə müraciət edərək iradə ifadəsini bildirmiş, lakin məhkəmə qətnaməsi qanuni qüvvəyə minənədək ölmüş şəxsin arvadı (əri) vərəsəlik hüququndan yalnız Mülki Məcəllənin 1164-cü maddəsinə uyğun olaraq, məhkəmə tərəfindən miras qoyanla nikahına mirasın açılmasından azı üç il əvvəl faktiki xitam verildiyi və ər-lə arvadın ayrı yaşadıkları təsdiq edildiyi halda məhrum edilə bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsini və “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I:

1. Nikahın pozulması haqqında məhkəməyə ərizə ilə müraciət edərək iradə ifadəsini bildirmiş, lakin məhkəmə qətnaməsi qanuni qüvvəyə minənədək ölmüş şəxsin arvadı (əri) vərəsəlik

hüququndan yalnız Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1164-cü maddəsinə uyğun olaraq, məhkəmə tərəfindən miras qoyanla nikahına mirasın açılmasından azı üç il əvvəl faktiki xitam verildiyi və ərlə arvadın ayrı yaşadıkları təsdiq edildiyi halda məhrum edilə bilər.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

О толковании некоторых положений статьи 1164 гражданского кодекса Азербайджанской Республики

1 мая 2019 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой (судья-докладчик), Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

представителей заинтересованных субъектов – судьи Сальянского районного суда Мурадаги Гасимова,

старшего консультанта отдела Экономического законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики, Фарида Гаджиева,

эксперта – доцента кафедры гражданского процесса и коммерческого права Бакинского государственного университета, доктора философии по праву Сервера Сулейманлы,

специалиста – судьи Бакинского Апелляционного Суда Эльнура Гасанова,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики на основании обращения Сальянского районного суда рассмотрел в открытом судебном заседании в порядке особого конституционного производства конституционное дело о толковании некоторых положений статьи 1164 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики.

Заслушав доклад судьи С. Салмановой по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов, мнение эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Сальянский районный суд, обратившись в Конституционный Суд Азербайджанкой Республики (далее Конституционный Суд), просил дать толкование вопроса о том, входит ли жена (муж), лица (наследодателя), изъявившего в суде волю о расторжении брака до момента смерти, в число лиц, лишенных права наследования с точки зрения требований статьи 1164 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики (далее Гражданский кодекс).

Как видно из обращения, Б.Багирова, обратившись в Сальянский районный суд с иском заявлением против свекра А.Багирова, просила установить факт принятия наследства и доли наследуемого имущества между наследниками.

А.Багиров же, подав ходатайство, указал, что истец не имеет субъективного права для предъявления данного требования. Ходатайство обосновано тем, что сын А.Багирова Г.Багиров до момента смерти подал в Сальянский районный суд иск о расторжении брака с Б.Багировой и решением данного суда от 8 июня 2015 года иск был удовлетворен. Решением Ширванского апелляционного суда от 22 октября 2015 года апелляционная жалоба ответчика Б.Багировой не была удовлетворена решение суда первой инстанции оставлено без изменения. Постановлением Верховного суда Азербайджанской Республики от 16 марта 2016 года производство по делу было прекращено в связи со смертью истца.

Сальянский Районный суд обосновал свое обращение тем, что на основании требования гражданского законодательства, для того, чтобы супруги являлись наследниками друг после друга они непременно должны находиться в совместном браке. Если один из супругов расторгнет брак, то лишит другую сторону права стать наследником после его смерти. На основании статьи 1163 Гражданского кодекса,

супруги, брак которых расторгнут, не могут быть наследниками друг после друга. Одновременно, согласно статье 1164 Гражданского кодекса, в случае подтверждения того, что не менее, чем за три года до открытия наследства брак супруга с наследодателем был фактически прекращен и супруги проживали раздельно, решением суда супруг может быть лишен права наследования по закону.

При рассмотрении дела обратившийся пришел к такому выводу, что возникла необходимость внести ясность в вопрос о том, является ли жена (муж) лица (наследодателя), при жизни изъявившего в суде волю о расторжении брака, наследником после его смерти или же входит в число лиц, лишенных права наследования.

В связи с обращением Пленум Конституционного суда считает необходимым отметить следующее. На основании части VII статьи 29 Конституции Азербайджанской Республики (далее Конституция), государство гарантирует право наследования. Гарантия права наследования подразумевает оставление наследства, то есть с одной стороны, возможность составления завещания, а с другой, – являясь наследником, принятие наследства и владение им.

При осуществлении права на наследование имущество собственника и другие материальные блага (вместе с их обременением) передаются после его смерти определенным наследникам в соответствии с его волей, при отсутствии волеизъявления, наследникам, установленным законом.

Право наследодателя (собственника) распоряжаться своим имуществом вытекает из права собственности, закрепленного в части III статьи 29 Конституции, что составляет основу свободы завещания. Однако, свобода завещания наследодателя в целях защиты законодателем семьи являющейся основной ячейкой общества и обеспечения укрепления семейных отношений в обществе должно рассматриваться в совокупности. В соответствии с правовой позицией сформулированной в связи с этим Пленумом Конституционного суда институт наследования в определенной степени отражает специфические особенности норм как семейного, так и имущественного права. Эта особенность института наследствен-

ного права выражается как в обязательном характере значительной части правил, относящихся к нему, так и в ограничении особыми условиями свободы договора. (Постановление “О толковании статьи 1203.1 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики” от 13 декабря 2011 года).

Пленум Конституционного суда отмечает, что поставленный в обращении вопрос связан с урегулированием наследственных и семейных правоотношений, поэтому необходимо во взаимосвязи проанализировать соответствующие нормы гражданского и семейного законодательства, регулирующие правовой статус супругов и их наследственные права, правила рассмотрения в суде возникающих в связи с этим споров.

Основы и состав наследственного права, наследственные отношения, правила осуществления данного права и другие вопросы регулируются гражданским законодательством. В соответствии со статьей 1133 Гражданского кодекса, наследство переходит к другим лицам по закону, либо по завещанию, либо по обоим основаниям. Наследование по закону (переход имущества умершего к лицам, указанным в законе) наступает в том случае, если наследодатель не оставит завещания либо завещание полностью или частично признано недействительным. По смыслу статьи, завещание наследодателя как основание возникновения наследственных отношений превалирует, именно поэтому наследование по закону действует только при отсутствии завещания.

Круг лиц, считающихся наследниками по закону, и очередность при наследовании устанавливается статьей 1159 Гражданского кодекса. В соответствии с данной статьей к наследникам первой очереди относятся дети умершего, ребенок, родившийся после смерти наследодателя, супруг, родители (усыновители).

Следует отметить, что превалирование интересов членов семьи, относящихся к наследникам первой очереди, вытекает из принципа семейного благополучия, лежащего в основе наследственного права. Данный принцип в целях благополучия семьи, являющейся ячейкой гражданского общества, предусматривает превалирование интересов лиц,

связанных с наследодателем близким родством (ребенок, муж, жена, родители) над интересами других лиц. Согласно логике принципа семейного благополучия, право распоряжения имуществом (определенной частью имущества), принадлежащим собственнику при жизни, после его смерти должно принадлежать близким членам его семьи. При наследовании по закону этот принцип проявляет себя в правилах очередности наследственной трансмиссии и служит для получения наследства кругу более близких лиц. (Решение Пленума Конституционного Суда “О проверке соответствия статьи 1193 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики частям I и II статьи 13, частям I, II и III статьи 29 Конституции Азербайджанской Республики” от 20 октября 2011 года).

Как видно из вышеуказанной статьи 1159 Гражданского кодекса супруги признаются наследниками первой очереди. В связи с этим следует отметить, что наследником может являться только лицо, находящееся в законном браке с наследодателем, то есть супруги. Под супругами понимаются лица, вступившие в брак, в требуемом государством порядке. Так, только законный брак создает для сторон права и обязанности, то есть влечет возникновение права на наследование.

Правила и условия заключения, расторжения брака, правила признания его недействительным, а также права и обязанности участников семейных отношений регулируются Семейным кодексом Азербайджанской Республики.

На основании статьи 1.4 данного Кодекса, в Азербайджанской Республике правовое регулирование брачных и семейных отношений с юридической точки зрения осуществляется государством, и признается только брак, заключенный в соответствующем органе исполнительной власти.

Брак как важный юридический факт, создающий семейные правоотношения, является свободным и добровольным союзом, заключенным мужчиной и женщиной в установленном законом порядке для создания семьи. С фактом заключения брака возникают субъективные права и обязанности супругов личного и имущественного характера.

Прекращение на основе определенных юридических фактов отношений супругов, вытекающих из брака, заключенного в предусмотренном законом порядке, становится причиной расторжения брака. С расторжением брака правовой статус супругов отменяется и после его государственной регистрации возникшие между сторонами имущественные и личные неимущественные права и обязанности сторон прекращаются.

Основы расторжения брака закреплены в статье 14 Семейного кодекса. Согласно данной статье, в случае смерти мужа (жены) или признания его в судебном порядке умершим брак расторгается. Брак может быть расторгнут на основании заявления мужа (жены) или обоих, а также на основании заявления опекуна мужа (жены), признанного в судебном порядке недееспособным.

Законодатель, устанавливая в Семейном кодексе порядок расторжения брака, исходит из принципов добровольности брака, равноправия супругов, а также свободы расторжения брака, обеспечения беспрепятственного осуществления прав супругов, защиты прав детей.

В законодательстве установлено 2 порядка прекращения брака:

- в соответствующем органе исполнительной власти;
- в судебном порядке.

Согласно статье 19.1 Семейного кодекса, регулирующей расторжение брака в судебном порядке, при наличии у супругов общих несовершеннолетних детей или несогласия мужа (жены) на расторжение брака, брак расторгается в судебном порядке за исключением случаев, предусмотренных статьей 17.2 настоящего Кодекса.

Согласно статье 23.1 Семейного кодекса, при расторжении брака в судебном порядке, он считается расторгнутым со дня вступления в законную силу судебного решения об этом. Под словами “вступление в законную силу судебного решения о расторжении брака” подразумевается вступление в законную силу решения, принятого судом после рассмотрения дела по существу в порядке (в пределах сроков),

установленном в гражданско-процессуальном законодательстве.

В соответствии со смыслом статьи 1163 Гражданского кодекса, устанавливающей положение разведенных супругов при наследовании, разведенные супруги лишаются права быть наследниками друг после друга по закону. Так, согласно данной статье, супруги, брак которых расторгнут, не могут быть наследниками друг после друга. Как видно, если к моменту смерти наследодателя брак расторгнут в установленном законодательством порядке, супруги теряют право быть наследниками по закону.

Что касается смерти мужа (жены) после обращения в суд с иском о расторжении брака, следует отметить, что проведение процесса без личного участия лица не представляется возможным, кроме того, в правоотношениях, носящих личный характер и непосредственно связанных с личностью умершей стороны процессуальное правопреемство не допускается. В таких случаях в соответствии со статьей 261.0.7 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики, судья прекращает производство по делу, если после смерти гражданина, являвшегося одной из сторон по делу, спорное правоотношение не допускает правопреемства. А прекращение производства по делу является одним из способов завершения дела без вынесения решения по существу.

Таким образом, смерть лица, подавшего в суд иск о расторжении брака до вступления в законную силу судебного определения, является причиной прекращения производства по делу, что препятствует вступлению в законную силу судебного решения о расторжении брака и отмене статуса супругов сторон, приводит к продолжению вытекающих из данного статуса их прав и обязанностей.

Как видно, для расторжения брака необходимо вступление в законную силу окончательного судебного решения; поэтому подача в суд иска о расторжении брака недостаточна для лишения супругов друг друга наследства. Так, до принятия окончательного решения по делу, истец может отказаться от иска, стороны могут примириться и пр.

Также следует учитывать, что законодательство предусматривает специальные возможности для лишения наследодателем того или иного наследника права наследования. К ним относятся оставление завещания, подача в суд иска о лишении обязательной доли в наследстве и пр.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного суда приходит к такому выводу, что до регистрации расторжения брака, вступления в законную силу судебного решения о расторжении брака или признания брака недействительным действует презумпция действительности брака.

В некоторых случаях, несмотря на действие зарегистрированного брака между супругами, допускается лишение их права наследования в судебном порядке. Гражданское законодательство закрепило возможность лишения права наследования по закону, принимая за основу то, что несмотря на пребывание супругов в официальных брачных отношениях, они изъявили волю о фактическом прекращении брака на протяжении трех лет и раздельном проживании. Так, на основании статьи 1164 Гражданского кодекса в случае подтверждения того, что не менее чем за три года до открытия наследства брак супруга с наследодателем был фактически прекращен и супруги проживали раздельно, решением суда супруг может быть лишен права наследования по закону.

Наследники умершего лица могут обратиться в суд с иском о лишении права наследования мужа (жены) наследодателя в соответствии с очередностью, установленной в статье 1159 Гражданского кодекса.

В соответствии с содержанием статьи 1164 Гражданского кодекса, для признания здравствующего мужа (жены) лицом, не имеющим права наследования, судом должна быть установлена совокупность следующих фактов:

- фактическое прекращение семейных отношений сторон;
- раздельное проживание супругов;
- отмеченные факты имели место за три года до открытия наследства.

Пленум Конституционного Суда отмечает, именно указанные факты способствуют возникновению юридического состава

ва могут явиться основанием для лишения мужа (жены) права наследования несмотря на их пребывание в официальном браке. Исходя из этой позиции судам при рассмотрении дел о лишении мужа (жены) права наследования по закону по причине фактического прекращения брака, не следует формально подходить к наличию фактов, предусмотренных статьей 1164 Гражданского кодекса, необходимо дать правовую оценку вопросу с учетом всех обстоятельств дела, важных моментов в отношениях сторон. Так, лишение жены (мужа) права наследования с формальной ссылкой на отмеченную статью Гражданского кодекса, не соответствовало бы общим принципам наследственного и семейного права.

Выражение же “брак был фактически прекращен”, использованное в статье 1164 Гражданского кодекса, предусматривает, что стороны в течение трех лет до открытия наследства живут отдельно именно потому, что не желают находиться в семейно-брачных отношениях, не ведут совместного хозяйства. При этом хотя брак и не расторгнут с юридической точки зрения, расторжение брака не зарегистрировано в соответствующем органе, тем не менее он реально прекращается.

Европейский суд по правам человека в свое время отметил, что семейные отношения создают особый для вступающих в брак людей статус. Правовые последствия, наступившие вследствие взаимного и осознанного вступления супругов в брак, отличают эти виды взаимных отношений от других видов отношений совместного проживания. Важным во взаимоотношениях супругов является наличие взаимных обязательств. Несмотря на длительность отношений отсутствие между ними взаимных обязательств, обладающих юридической силой, делает их совместное проживание совершенно иным, чем отношения супружеской пары (Берден против Соединенного Королевства решение от 29 апреля 2008 года).

Предусмотренный же в законодательстве трехлетний срок установлен для уточнения намерения сторон фактически прекратить брачные отношения, их нежелания восстановить семейные отношения.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного суда приходит к следующему выводу:

Жена (муж) лица, изъявившего свою волю, обратившись в суд с заявлением о расторжении брака, однако умершего до вступления в законную силу судебного решения, может быть лишена права на наследование только в соответствии со статьей 1164 Гражданского кодекса в случае фактического расторжения судом брака с наследодателем не менее, чем за три года до открытия наследства и подтверждения раздельного проживания супругов.

Руководствуясь частью IV статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде”, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

П О С Т А Н О В И Л:

1. Жена (муж) лица, изъявившего свою волю обратившись в суд с заявлением о расторжении брака, однако умершего до вступления в законную силу судебного решения, может быть лишена права на наследование только в соответствии со статьей 1164 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики в случае фактического расторжения судом брака с наследодателем не менее, чем за три года до открытия наследства и подтверждения раздельного проживания супругов.

2. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

3. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики”.

4. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN Q Ə R A R I

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 128-ci maddəsi baxımından həmin Məcəllənin 109-cu maddəsinin şərh edilməsinə dair

3 may 2019-cu il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Sədabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev (məruzəçi-hakim), Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Nazim Mövsümov, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin baş məsləhətçisi Elnur Nuriyevin,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Konstitusiyaya hüququ kafedrasının baş müəllimi Elşad Nəsirovun,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri Şahin Yusifov, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Hərbi Kollegiyasının sədri Faiq Qasimov və Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının Hüquq və lisenziyalaşdırma departamentinin Hüquqi təminat idarəsinin aparıcı hüquqşünası Tural Hacıbəylinin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiyaya icraatı qaydasında açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 109-cu maddəsi baxımından həmin Məcəllənin 128-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair Sumqayıt

Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim C.Qaracayevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib müzakirə edərək Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin (bundan sonra – İnzibati Xətalər Məcəlləsi) 109-cu maddəsinə əsasən çıxarılmış qəraradlardan şikayət vermək hüququnun olub-olmaması baxımından həmin Məcəllənin 128-ci maddəsinin şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 109.1.6-cı maddəsinə əsasən, inzibati xəta haqqında iş üzrə “Az İmport” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyəti (bundan sonra – “Az İmport” MMC) barəsində həmin Məcəllənin 430.4-cü maddəsinin pozulmasına dair tərtib edilmiş inzibati protokolun onu tərtib etmiş Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasına (bundan sonra – Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası) geri qaytarılması barədə Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinin 19 sentyabr 2018-ci il tarixli qərarından şikayət daxil olmuşdur.

İnzibati xəta haqqında iş üzrə materiallardan məlum olur ki, “Az İmport” MMC 6 noyabr 2017-ci il tarixində qabaqcadan ödəniş etməklə 588.690 Rusiya rublu məbləğində pul vəsaitini Azərbaycan Respublikasından kənara köçürmüş və ödəniş aparılmasından 270 gündən artıq müddət keçsə də, həmin pul məbləğində alınan malların ölkəyə idxalını təsdiq edən sənədləri banka təqdim etməmişdir. Bunun nəticəsində Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası tərəfindən “Az İmport” MMC haqqında İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 430.4-cü maddəsinə əsasən inzibati xəta haqqında 7 sentyabr 2018-ci il tarixli protokol tərtib edilmiş və həmin protokol toplanmış sənədlərlə birlikdə baxılması üçün Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinə göndərilmişdir.

Sumqayıt Şəhər Məhkəməsi 19 sentyabr 2018-ci il tarixli qərardadı ilə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 109.1.6-cı maddəsinə rəhbər tutaraq inzibati xəta haqqında protokolun düzgün tərtib edilmədiyini əsas gətirmiş və iş materiallarını Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasına geri qaytarmışdır.

Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinin qeyd edilən qərardadından apellyasiya şikayəti verərək həmin qərardadın ləğv edilməsini xahiş etmişdir.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsi Konstitusiya Məhkəməsinə ünvanladığı müraciətdə qeyd etmişdir ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsində inzibati xətalər üzrə qəbul edilmiş qərardadlardan apellyasiya şikayətinin verilməsi nəzərdə tutulmamışdır. Belə ki, həmin qərardadlar inzibati xətalər haqqında işi mahiyyəti üzrə həll etmir.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsi müraciətdə qaldırılan məsələ ilə bağlı məhkəmə təcrübəsində fərqli yanaşmaların olduğunu nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 128-ci maddəsinin şərh edilməsini məqsəddə müvafiq hesab etmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, müraciətdə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 109-cu maddəsi baxımından həmin Məcəllənin 128-ci maddəsinin şərh olunması xahiş edilsə də, məsələnin daha dolğun həll edilməsinə nail olmaq üçün İnzibati Xətalər Məcəlləsinin məhz 128-ci maddəsi baxımından həmin Məcəllənin 109-cu maddəsinin şərh edilməsi daha məqsəddə müvafiqdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, müraciətdə qaldırılan məsələyə aydınlıq gətirilməsi üçün, ilk növbədə, inzibati məsuliyyəti müəyyən edən inzibati xətalər qanunvericiliyinin mahiyyəti, vəzifəsi və prinsipləri nəzərdən keçirilməlidir.

İnzibati xətalər qanunvericiliyinin vəzifələri insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını, onların sağlamlığını, əhalinin sanitariya-epidemioloji salamatlığını, ictimai mənəviyyəti, mülkiyyəti, şəxslərin iqtisadi maraqlarını, ictimai qaydanı və ictimai təhlükəsizliyi, ətraf mühiti, idarəçilik qaydalarını qorumaqdan, qanunçuluğu möhkəmləndirməkdən və inzibati xətalərin qarşısını almaqdan ibarətdir (İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 2-ci maddəsi).

İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 4-cü maddəsində inzibati qanunvericiliyin prinsiplərindən bəhs olunur. Belə ki, Məcəllə insan və vətəndaş hüquqlarına və azadlıqlarına hörmət edilməsi, qanunçuluq, qanun qarşısında bərabərlik, təqsirsizlik prezumpsiyası, ədalətlik və inzibati xətalərin qarşısının alınması prinsiplərinə əsaslanır.

Həmin Məcəllənin 6-cı maddəsində bəhs olunan qanunçuluq prinsipinə əsasən, inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın təmin olunması tədbirləri tətbiq edilərkən qanunvericiliyin tələblərinə əməl olunması yuxarı orqanların və vəzifəli şəxslərin idarə nəzarəti ilə, məhkəmə və prokuror nəzarəti ilə və şikayət etmək hüququ ilə təmin edilir. Bu prinsipə əsasən, inzibati xətalər haqqında işlərə baxmağa səlahiyyəti olan orqanlar insan hüquq və azadlıqlarının qanunsuz məhdudlaşdırılmasından çəkinməklə yanaşı, cəmiyyətdə inzibati sahədə qanunçuluğun təmin edilməsini həyata keçirməlidirlər.

İnzibati Xətalər Məcəlləsinin qanunçuluq prinsipinin əsasını təşkil edən Konstitusiyanın 12-ci maddəsinin I hissəsinə, 71-ci maddəsinin I və X hissələrinə görə, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir. Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur. Dövlət orqanları yalnız bu Konstitusiyaya əsasında, qanunla müəyyən edilmiş qaydada və hüdudlarda fəaliyyət göstərə bilərlər. Konstitusiyanın qeyd olunan normaları insan hüquq və azadlıqlarının müdafiə vasitələri ilə yanaşı, həmin hüquqların təminatı kimi cinayət, inzibati-delikt və digər repressiv və preventiv hüquq sahələrinin qoruyucu normalarının mövcudluğunu da nəzərdə tutur. Hər bir dövlət orqanı öz səlahiyyətləri çərçivəsində insan hüquq və azadlıqlarını qorumaq şərti ilə qanunçuluğu təmin etməlidir.

Beləliklə, inzibati xətalər qanunvericiliyi səlahiyyətli orqanla fiziki və hüquqi şəxslər arasında inzibati xətalərlə bağlı yaranan münasibətləri tənzimləyir. Bu münasibətlərdə tərəflərdən biri kimi dövlət orqanı və ya qanunvericiliklə səlahiyyətlərinə aid edilmiş hər hansı bir publik subyekt çıxış edir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 332.1-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 2015-ci il 5 mart tarixli Qərarında formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, inzibati xətalər sahəsində yaranan münasibətlər təbiətinə görə repressiv (tənbehləndirici) və preventiv (xəbərdaredici) xarakter daşıyır. Çünki səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) xəta törətmiş subyektə qarşı məsuliyyət tədbirlərini tətbiq edərkən inzibati xarakterli məcburetmiş səlahiyyətlərinə malikdir. İnzibati xətalər qanunvericiliyi (inzibati-delikt hüququ) təbiətinə görə cinayət qanunvericiliyinə daha yaxındır. Bu hüquq sahələri müəyyən etdikləri qanun pozuntularının ictimai təhlükəliliyi dərəcəsinə görə fərqlənir. İnzibati-delikt normalarının cinayət qanunvericiliyi normalarından fərqi birincinin nisbətən yüngül ictimai təhlükəli əməlləri qadağan etməsi ilə əlaqədardır.

İnzibati Xətalər Məcəlləsinə uyğun olaraq, inzibati xətalər haqqında işlər üzrə icraat ümumi qaydada xüsusi mərhələlərlə aparılır. Bu mərhələlərə aşağıdakıları aid etmək olar:

- inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın başlanması;
- inzibati araşdırma;
- protokola (prokurorun qərarına) baxılması;
- inzibati xətalər haqqında işlərə apellyasiya qaydasında baxılması;
- qərarın icrası (inzibati tənbehin tətbiqinə dair icraat).

İnzibati xətalər haqqında işlərə baxmağa səlahiyyəti olan orqanların (vəzifəli şəxslərin) siyahısı İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 40-cı maddəsində göstərilmişdir. Həmin maddəyə əsasən, inzibati xətalər haqqında işlərə:

- rayon (şəhər) məhkəmələri;
- yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyalar (kollegial orqan);

Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanları, Mərkəzi Bank, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının yaratdığı qurum (vəzifəli şəxslər) baxırlar.

İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 48-ci maddəsinə əsasən, bu icraatın vəzifələri şəxslərin hüquqlarını və azadlıqlarını, onların qanuni mənafelərini qorumaqdan, inzibati xəta haqqında hər bir işin hallarını vaxtında, hərtərəfli, tam və obyektiv surətdə aydın-

laşdırmaqdan, inzibati xəta törətmiş şəxsi aşkar etməkdən və onu inzibati məsuliyyətə cəlb etməkdən, çıxarılmış qərarın icrasını təmin etməkdən, habelə inzibati xətanın törədilməsinə kömək edən səbəbləri və şəraiti aşkar etməkdən və inzibati xətaların qarşısını almaqdan ibarətdir.

İnzibati xətalar qanunvericiliyində göstərilən digər orqan və vəzifəli şəxslərdən fərqli olaraq, rayon (şəhər) məhkəmələri tərəfindən nisbətən böyük ictimai təhlükəli olan və daha ağır sanksiya ilə nəticələnmə biləcək inzibati xətalara dair işlərə baxılır.

İnzibati Xətalar Məcəlləsinin 43-cü maddəsi rayon (şəhər) məhkəmələri tərəfindən baxılan inzibati xətalar haqqında işlərin dairəsini müəyyən edir. Məcəllənin 43.3-cü maddəsinə görə, bu Məcəllənin 43.1-ci maddəsində göstərilən inzibati xətalar haqqında işlərə baxmaq hüququ müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən həmçinin səlahiyyətli orqanlara (vəzifəli şəxslərə) aid edildikdə, icraatında inzibati xətalar haqqında iş olan səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) inzibati xətanın xarakterini, inzibati xəta törədənin şəxsiyyətini, onun təqsirinin dərəcəsini, məsuliyyəti ağırlaşdıran halların və müsadirə olunmalı malların mövcudluğunu nəzərə alaraq, şəxs barəsində müvafiq maddənin sanksiyasında nəzərdə tutulan xəbərdarlıq və ya cərimə inzibati tənbeh tədbirlərindən daha ağır tənbeh tədbirinin tətbiqi üçün əsasların olması qənaətinə gəldikdə, inzibati xəta haqqında protokolu baxılmaq üçün məhkəməyə göndərir.

İnzibati xətalar qanunvericiliyinə əsasən, inzibati xəta haqqında işə baxarkən məhkəmə qərar və ya qərardad qəbul edir. Məcəllənin 114-cü maddəsinə müvafiq olaraq, inzibati xəta haqqında işə baxılarkən aşağıdakı məsələlər barəsində qərar çıxarılır:

- inzibati tənbeh vermə haqqında;
- inzibati cərimənin şərti olaraq tətbiq edilməsi haqqında;
- inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın dayandırılması haqqında;
- inzibati xəta haqqında iş üzrə icraata xitam verilməsi haqqında.

Eyni zamanda, İnzibati Xətalar Məcəlləsinin 115-ci maddəsində inzibati xəta haqqında iş üzrə qərarla hansı məsələlərin dəqiq göstərilməsi əks olunmuşdur. Bunlara inzibati xətaya görə məsuliyyət nəzərdə tutan Məcəllənin müvafiq maddəsi və

inzibati xətaya görə tətbiq edilən inzibati tənbeh növü, qərardan şikayət verilməsi qaydası, müddəti və s. aiddir.

Göründüyü kimi, inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın yekununda məhkəmə tərəfindən şəxsin hüquq və azadlıqlarını məhdudlaşdırma biləcək qərar qəbul olunur. Həmin qərada şəxsin hansı inzibati xəta törətməsi müəyyən edilərək müvafiq inzibati tənbeh tədbiri (inzibati cəza) seçilir və bunun hüquqi nəticələri öz əksini tapır. Məhz bu baxımdan inzibati xəta törətmiş fiziki, hüquqi və vəzifəli şəxs barəsində seçilən tənbeh tədbiri həmin şəxsin hüquq və azadlıqlarını məhdudlaşdırdığına görə, qanunverici belə tədbirdən müdafiə mexanizmləri müəyyən etmişdir. Bunların sırasında əsas yeri inzibati tənbehin tətbiqi ilə bağlı məhkəmələr tərəfindən qəbul edilən qərardan şikayət verilməsi institutu tutur.

İnzibati Xətalər Məcəlləsində inzibati tənbehin tətbiqi ilə bağlı səlahiyyətli orqanlar və məhkəmələr tərəfindən qəbul edilən qərardan şikayət və ya protest verilməsinin prosessual qaydaları nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, Məcəllədə inzibati xətalər haqqında işlər üzrə icraatın qanuniliyini, inzibati tənbehin tətbiqinin ədalətliyini təmin etmək, ilkin icraat mərhələsində yarana bilən səhvlərin qarşısını almaq və ya digər qanuni məqsədlərə nail olmaq üçün proses subyektlərinə yuxarı məhkəmə instansiyasına (apellyasiya məhkəməsinə) şikayət və ya protest vermək imkanı yaradılır.

Barəsində qərar çıxarılmış fiziki şəxs, yetkinlik yaşına çatmayanların qanuni nümayəndəsi, hüquqi şəxsin nümayəndəsi, zərər çəkmiş şəxs, müdafiəçi və nümayəndə, həmçinin bu Məcəllənin 43.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan vəzifəli şəxs inzibati xəta haqqında iş üzrə qərardan şikayət, prokuror isə protest verə bilər.

İnzibati xəta haqqında iş üzrə qərardan şikayət və ya protest aşağıdakı qaydada məhkəməyə və ya səlahiyyətli orqana (vəzifəli şəxsə) verilir:

hakimin qərarından – apellyasiya instansiyası məhkəməsinə;
kollegial orqanın qərarından – kollegial orqanın olduğu yerin məhkəməsinə;

səlahiyyətli orqanın (vəzifəli şəxsin) qərarından – yuxarı səlahiyyətli orqana (vəzifəli şəxsə) və ya məhkəməyə (İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 128-ci maddəsi).

İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 129.1-ci maddəsində isə inzibati xəta haqqında iş üzrə qərardan şikayət və ya protestin verilmə qaydası müəyyən edilmişdir.

Beləliklə, qanunverici inzibati xəta haqqında iş üzrə qəbul edilən yekun sənəd olan qərardan şikayət verilməsinin qaydasını və belə şikayəti verə bilən subyektlərin dairəsini dəqiq müəyyən edərək bu hüququ prosesin bütün iştirakçılarna aid etmişdir.

İnzibati xətalər haqqında işlərə baxılarkən qəbul edilən qərar-dadlarla bağlı isə aşağıdakılar qeyd edilməlidir.

İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 109-cu maddəsinə görə, inzibati xəta haqqında işin baxılmağa hazırlanması zamanı aşağıdakı məsələlər barəsində qərar qəbul edilir: işin baxılması tarixinin və yerinin təyin edilməsi, işin baxılmasında iştirak etmək üçün bu Məcəllənin 61-67-ci, 69-72-ci maddələrində göstərilən şəxslərin çağırılması, iş barəsində zəruri olan əlavə materialların tələb edilməsi, ekspertizanın təyin edilməsi, işə baxılmanın təxirə salınması, protokol və digər materiallar səlahiyyəti olmayan şəxslər tərəfindən tərtib edildikdə, protokol və digər sənədlər düzgün tərtib olunmadıqda, yaxud təqdim edilmiş materiallar natamam olduqda, işə baxılarkən tamamlamaq mümkün olmadıqda, inzibati xətalər haqqında protokolun və ya digər sənədlərin onu tərtib etmiş orqana, vəzifəli şəxsə geri qaytarılması, əgər bu məsələnin baxılması hakimin, orqanın (vəzifəli şəxsin) səlahiyyətinə aid deyildirsə, yaxud hakimə, kollegial orqanın üzvünə, vəzifəli şəxsə etiraz etmə barədə qərar qəbul edilmişdirsə, inzibati xəta haqqında protokolun və ya digər materialların baxılması üçün aidiyyəti üzrə göndərilməsi. Həmçinin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş hallarda inzibati xətanın baxıldığı yer üzrə məhkəmə şəxslərin gətirilməsi barədə qərar qəbul edə bilər.

İnzibati Xətalər Məcəlləsinin qərar qəbulatdın mahiyyətini əks etdirən yuxarıda qeyd edilən ümumi normaları ilə yanaşı, konkret hallarda qərar qəbulatdın qəbul olunması qaydaları həmin Məcəllənin ayrı-ayrı xüsusi normalarında nəzərdə tutulmuşdur. Məsələn, inzibati xətalər haqqında işlərin qapalı baxılmasına zərurət olduğu halda, vəsatətin təmin olunmasından imtina edildikdə, bu barədə; özü-özünə etiraz etmə və ya etiraz etmə haqqında ərizəyə baxaraq hakim, səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) etirazın təmin edilməsi və ya təmin edilməməsi barədə; icraatında inzi-

bati xəta haqqında iş olan hakim, səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) işin həll edilməsi üçün zəruri olan əlavə məlumatların tələb edilməsi barədə qərardad qəbul edə bilər. Fiziki şəxsin gətirilməsi inzibati xətanın baxıldığı yer üzrə məhkəmənin qərardadı əsasında onun yaşadığı və ya olduğu yer üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən həyata keçirilir (İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 50.2, 52, 74.3, 82.1, 83.3 və 87.3-cü maddələri).

Yuxarıda qeyd edilən normalarda müəyyən olunduğu kimi, inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat zamanı məhkəmə inzibati xətalər qanunvericiliyinin prinsiplərinin, xüsusilə də qanunçuluq prinsipinin qorunmasının təmin edilməsi, habelə Məcəllənin tələblərinə uyğun olan ədalətli qərarın qəbul edilməsi məqsədi ilə prosesin zəruri etdiyi hallardan çıxış edərək qərardadlar qəbul edir. Bu qərardadlarla məhkəmə etirazların və vəsatətlərin təmin edilib-edilməməsi, ekspertizanın təyin edilməsi, işlərin qapalı baxılması, əlavə materialların tələb edilməsi, inzibati xətalər haqqında protokolun və ya digər sənədlərin onu tərtib etmiş orqana, vəzifəli şəxsə geri qaytarılması və s. məsələləri həll edir.

Göründüyü kimi, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin qərardadlardan bəhs edən nə ümumi, nə də xüsusi normalarında məhkəmə qərardadlarından şikayət verilməsi nəzərdə tutulmamışdır.

Qanunvericinin belə yanaşması onunla izah olunur ki, qərardad məsələni mahiyyəti üzrə həll etmir, şəxsin hüquq və azadlıqlarını məhdudlaşdırmır, mübahisənin gələcəkdə davam etdirilməsini istisna etmir, o, yalnız işin ədalətli həll olunmasına xidmət edir. Eyni zamanda, qanunverici, “prosesual qənaət” prinsipini rəhbər tutaraq məhkəmə prosesinin lüzumsuz olaraq uzanmasının qarşısını almaq məqsədi ilə hər bir qərardad üzrə şikayətin verilməsini mümkün hesab etmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən müraciətin verilməsinə səbəb olmuş inzibati xəta haqqında işlə bağlı qeyd edir ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 106-cı maddəsi inzibati xəta haqqında işin baxılmağa hazırlanması mərhələsində hakim, səlahiyyətli orqanın (vəzifəli şəxsin) hazırlıq mərhələsində həll etməli olduğu məsələlərin dairəsini müəyyən edir. Həmin maddəyə əsasən, hakim, səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) inzibati xətalər haqqında işlərə

baxarkən aşağıdakı məsələləri həll edir: işin baxılması onun səlahiyyətinə aiddirmi; işin hakim, kollegial orqanın üzvü, vəzifəli şəxs tərəfindən baxılmasını istisna edən hallar mövcuddurmu; inzibati xəta haqqında protokol və işin digər materialları bu Məcəllənin tələblərinə müvafiq olaraq tərtib edilmişdirmi; işin icraatını rədd edən hallar mövcuddurmu; mahiyyəti üzrə baxılmasının yeri və vaxtı barədə işdə iştirak edən şəxslər məlumatlandırılıbmı; iş üzrə vəsatətlər və etiraz etmə vardırmi.

Həmin Məcəllənin 109.1.6-cı maddəsinə əsasən işə inzibati xətalər haqqında işə baxılmasına hazırlıq mərhələsində hakim tərəfindən protokol və digər materiallar səlahiyyəti olmayan şəxslər tərəfindən tərtib edildikdə, protokol və digər sənədlər düzgün tərtib olunmadıqda, yaxud təqdim edilmiş materiallar natamam olduqda işə baxılarkən tamamlamaq mümkün olmadıqda, inzibati xətalər haqqında protokol və ya digər sənədlər onu tərtib etmiş orqana, vəzifəli şəxsə geri qaytarıla bilər. Bu halda məhkəmə tərəfindən müvafiq qərardad qəbul edilir.

İnzibati Xətalər Məcəlləsində inzibati xəta haqqında protokolun tərtib olunmasının qaydası dəqiq göstərilmişdir və inzibati xəta haqqında işin baxılmağa hazırlanması zamanı hakim həmin protokolun məhz bu normanın tələblərinə uyğun tərtib edilib-edilmədiyini yoxlayır. Belə ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 100.1-ci maddəsinə əsasən, inzibati xəta haqqında protokolda aşağıdakılar göstərilir: protokolun tərtib edildiyi tarix və yer, protokolu tərtib etmiş şəxsin vəzifəsi, soyadı, adı, atasının adı, barəsində inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat aparılan şəxs haqqında məlumat, o cümlədən vətəndaşın fərdi identifikasiya nömrəsi, inzibati xətanın törədildiyi yer, vaxt və bu xətanın mahiyyəti, inzibati xətaya görə məsuliyyət nəzərdə tutan bu Məcəllənin müvafiq maddəsi və s.

Qeyd olunan maddələrin təhlilindən belə qənaətə gəlmək olar ki, protokol və digər sənədlərin düzgün tərtib olunmamasının, yaxud təqdim edilmiş materialların natamam olmasının elə halları mövcud ola bilər ki, hakim belə qüsurlu protokola ümumiyyətlə mahiyyəti üzrə baxa bilməsin. Məsələn, protokolda barəsində inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat aparılan şəxs haqqında məlumatın, o cümlədən vətəndaşın fərdi identifikasiya nömrəsinin

göstərilməməsi həmin protokola baxılmasını mümkünsüz edə bilər. Bu halda hakim protokolun və ya digər sənədlərin onu tərtib etmiş orqana, vəzifəli şəxsə qaytarılması barədə əsaslandırılmış qərar-dad qəbul etməkdə haqlıdır. Eyni zamanda, inzibati xətlər qanunvericiliyində həmin protokolun bu Məcəlləyə uyğun tərtib edilərək yenidən məhkəməyə göndərilməsi istisna edilməmişdir.

Lakin protokolda xüsusi əhəmiyyət kəsb etməyən səhvlər olduqda və işə baxılarkən onları tamamlamaq mümkün olduqda məhkəmə protokolu geri qaytarmamalıdır. Bu zaman məhkəmə protokolu və ya digər sənədləri tərtib etmiş orqandan, vəzifəli şəxsdən bunu düzəltməsinə tələb edə bilər. Bu, İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 109.1.6-cı maddəsinin tələblərindən də irəli gəlir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, qanunve-ricinin məsələyə belə yanaşması məhz “prosessual qənaət” prin-sipinin qorunmasına, inzibati xəta haqqında işin əsassız olaraq uzanmamasına, işlərə əğlabatan müddətlərdə baxılması prinsipi-nin və son nəticədə ədalətli məhkəmə araşdırılmasının təmin edilməsinə xidmət edir. Bu, öz növbəsində, inzibati xətlər qanunvericiliyinin prinsiplərinə də uyğundur.

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Ple-numu qeyd edir ki, inzibati protokolu tərtib etmək səlahiyyəti olan orqan (vəzifəli şəxs) həmin protokolu tərtib edərkən İnzibati Xətlər Məcəlləsinin tələblərinə dəqiq riayət etməlidir. Məhkəmələr protokol və ya digər sənədlərin düzgün tərtib olun-madığını və ya təqdim edilmiş materialların natamam olduğunu müəyyən etdikdə “prosessual qənaət” və “işlərə əğlabatan müd-dətdə baxılması” prinsiplərini rəhbər tutaraq sənədləri onu tərtib etmiş orqana, vəzifəli şəxsə qərardadla qaytarmazdan əvvəl, həmin qüsur və natamamlıqların aradan qaldırılması üçün bütün imkan və vasitələrdən istifadə etməlidir.

Qeyd edilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 128-ci mad-dəsinin tələbləri baxımından həmin Məcəllənin 109-cu maddə-sində nəzərdə tutulmuş inzibati xətlər haqqında işin baxılma-sına hazırlanması zamanı qəbul edilən qərardadlardan apellyasiya şikayəti vermək hüququ istisna edilir.

Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq, Azərbaycan Respubli-kası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konsti-

tusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 128-ci maddəsinin tələbləri baxımından həmin Məcəllənin 109-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş inzibati xətalər haqqında işin baxılmasına hazırlanması zamanı qəbul edilən qəraradlardan apellyasiya şikayəti vermək hüququ istisna edilir.

2. İnzibati protokolu tərtib etmək səlahiyyəti olan orqan (vəzifəli şəxs) həmin protokolu tərtib edərkən Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin tələblərinə ciddi riayət etməlidir.

Məhkəmələr protokol və ya digər sənədlərin düzgün tərtib olunmadığını və ya təqdim edilmiş materialların natamam olduğunu müəyyən etdikdə “prosessual qənaət” və “işlərə ağılabatan müddətdə baxılması” prinsiplərini rəhbər tutaraq sənədləri onu tərtib etmiş orqana, vəzifəli şəxsə qəraradla qaytarmazdan əvvəl, həmin qüsur və natamamlıqların aradan qaldırılması üçün bütün imkan və vasitələrdən istifadə etməlidir.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**П О С Т А Н О В Л Е Н И Е
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статьи 109 Кодекса Азербайджанской
Республики об административных проступках с точки
зрения статьи 128 данного Кодекса**

3 мая 2019 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (Председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева (судья-докладчик), Рафаэля Гваладзе, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

представителей заинтересованных субъектов – судьи Сумгайытского апелляционного суда Назима Мовсумова, главного консультанта отдела Административного и военного законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Эльнура Нуриева,

эксперта, старшего преподавателя кафедры конституционного права Бакинского государственного университета Эльшада Насирова,

специалистов, председателя Уголовной коллегии Верховного Суда Азербайджанской Республики Шахина Юсифова, председателя Военной коллегии Бакинского апелляционного суда Фаига Гасимова и ведущего юриста Управления правового обеспечения Департамента права и лицензирования Палаты по надзору за финансовыми рынками Азербайджанской Республики Турала Гаджибейли,

В соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики рассмотрел в порядке особо-

го конституционного производства в открытом судебном заседании конституционное дело на основании обращения Сумгайытского Апелляционного суда о толковании статьи 128 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках с точки зрения статьи 109 данного Кодекса.

Заслушав и обсудив доклад судьи – Дж.Гараджаева, выступления представителей заинтересованных субъектов и специалистов, заключение эксперта, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Сумгайытский апелляционный суд обратившись в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее Конституционный Суд) просил дать толкование статьи 128 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках (далее Кодекс об административных проступках) с точки зрения наличия или отсутствия права на обжалование определений вынесенных на основании статьи 109 данного Кодекса.

Из обращения видно, что в Сумгайытский апелляционный суд поступила жалоба на определение Сумгайытского Городского Суда от 19 сентября 2018 года о возвращении на основании статьи 109.1.6 Кодекса об административных проступках Палате по надзору за финансовыми рынками Азербайджанской Республики (Палата по надзору за финансовыми рынками) административного протокола составленного ею по делу об административном проступке в связи с нарушением со стороны Общества с ограниченной ответственностью “Аз Импорт” (далее ООО “Аз Импорт”) статьи 430.4 данного Кодекса.

Из материалов дела об административном проступке, выясняется, что 6 ноября 2017-го года, ООО “Аз Импорт”, сделав предоплату, перевело за пределы Азербайджанской Республики денежные средства в размере 588,690 российских рублей и, хотя со времени совершения оплаты прошло более 270 дней, не предоставило в банк документы, под-

тверждающие импорт в страну товаров, приобретённых на эту сумму. Вследствие этого, Палатой по надзору за финансовыми рынками на основании статьи 430.4 Кодекса об административных проступках в отношении ООО “Аз Импорт” был составлен протокол об административном правонарушении от 7 сентября 2018-го года, который вместе с собранными документами направлен для рассмотрения в Сумгайытский городской суд.

Сумгайытский городской суд определением от 19 сентября 2018-го года, руководствуясь статьёй 109.1.6 Кодекса об административных проступках, вернул материалы дела в Палату по надзору за финансовыми рынками мотивируя это неверным составлением протокола об административном проступке.

Палата по надзору за финансовыми рынками подав апелляционную жалобу на упомянутое определение Сумгайытского городского суда просила отменить данное определение.

В обращении, адресованном в Конституционный Суд Сумгайытский апелляционный суд отметил, что в Кодексе об административных проступках не предусмотрена подача апелляционной жалобы на определения, принятые по административным проступкам. Так данные определения не разрешают дела об административных проступках по существу.

Сумгайытский апелляционный суд, учитывая наличие в судебной практике различных подходов к поставленному в обращении вопросу, признал целесообразным толкование Конституционным Судом статьи 128 Кодекса об административных проступках.

Несмотря на то, что в обращении выражена просьба дать толкование статьи 128 Кодекса об административных проступках с точки зрения статьи 109 данного Кодекса, тем не менее Пленум Конституционного Суда считает, что для достижения более полного разрешения вопроса целесообразнее дать толкование статьи 109 Кодекса об административных проступках именно с точки зрения статьи 128.

Пленум Конституционного Суда отмечает, что для внесения ясности в вопрос, поставленный в обращении, необходимо, в первую очередь, рассмотреть сущность, задачи и

принципы законодательства об административных проступках, устанавливающего административную ответственность.

Законодательство об административных проступках имеет задачей охрану прав и свобод человека и гражданина, их здоровья, санитарно-эпидемиологического благополучия населения, общественной морали, собственности, экономических интересов лиц, общественного порядка и общественной безопасности, окружающей среды, правил управления, укрепление законности и предупреждение административных проступков (статья 2 Кодекса об административных проступках).

В статье 4 Кодекса об административных проступках даны принципы административного законодательства. Так, Кодекс основывается на принципах уважения прав и свобод человека и гражданина, законности, равенства перед законом, презумпции невиновности, справедливости и предупреждения административных проступков.

На основании принципа законности, упомянутого в статье 6 данного Кодекса, соблюдение требований законодательства при применении мер обеспечения производства по делам об административных проступках обеспечивается управленческим надзором вышестоящих органов и должностных лиц, судебным и прокурорским надзором и правом обжалования. На основании данного принципа органам, уполномоченным рассматривать дела об административных проступках следует не только воздерживаться от незаконного ограничения прав и свобод человека, но и обеспечивать в обществе законность в административной сфере.

Согласно части I статьи 12, части I и X статьи 71 Конституции, составляющим основу принципа законности Кодекса об административных проступках, обеспечение прав и свобод человека и гражданина, достойного уровня жизни гражданам Азербайджанской Республики – высшая цель государства. Соблюдать и защищать права и свободы человека и гражданина, закрепленные в Конституции, является обязанностью органов законодательной, исполнительной и судебной властей. Государственные органы могут осуществлять деятельность лишь на основании настоящей

Конституции, в порядке и пределах, установленных законом. Отмеченные нормы Конституции не только являются средством защиты прав и свобод человека, но и как гарантию данных прав предусматривают наличие защитных норм в уголовном, административно-деликтном и других репрессивных и превентивных отраслях права. Каждый государственный орган в рамках своих полномочий должен обеспечивать законность с условием защиты прав и свобод человека.

Таким образом, законодательство об административных проступках регулирует отношения, возникающие между уполномоченным органом и физическими и юридическими лицами в связи с административными проступками. В одной из сторон в качестве таких отношений выступает государственный орган либо иной уполномоченный законодательством публичный субъект.

Согласно правовой позиции, сформированной в Постановлении Пленума Конституционного Суда “О толковании некоторых положений статьи 332.1 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках” от 5 марта 2015 года, отношения, возникающие в сфере административного правонарушения по своей природе, носят репрессивный (карательный) и превентивный (предупреждающий) характер. Поскольку уполномоченный орган (должностное лицо) при применении мер ответственности к субъекту, совершившему административный проступок, обладает полномочиями принуждения административного характера. Законодательство об административных проступках (административно-деликтное право) по своей природе ближе к уголовному законодательству. Эти отрасли права отличаются друг от друга по степени общественной опасности выявленных правонарушений. Отличие административно-деликтных норм от норм уголовного законодательства заключается в том, что первые запрещают деяния, представляющие относительно небольшую общественную опасность.

В соответствии с Кодексом об административных проступках, производство по делам об административных проступках,

тупках ведется в общем порядке по особым стадиям. К этим стадиям можно отнести:

- начало производства по делу об административном правонарушении;
- административное расследование;
- ознакомление с протоколом (постановлением прокурора);
- рассмотрение дел об административных проступках в апелляционном порядке;
- исполнение решения (производство по применению административного взыскания).

Список органов (должностных лиц), уполномоченных рассматривать дела об административных проступках определен в статье 40 Кодекса об административных проступках. На основании данной статьи дела об административных проступках рассматривают:

- районные (городские) суды;
- комиссии по делам и охране прав несовершеннолетних (коллегиальный орган);
- соответствующие органы исполнительной власти Азербайджанской Республики, Центральный банк, структура, созданная соответствующим органом исполнительной власти (должностные лица).

На основании статьи 48 Кодекса об административных проступках, задачи производства по делам об административных проступках заключаются в защите прав и свобод лиц, их законных интересов, своевременном, всестороннем, полном и объективном рассмотрении обстоятельств каждого дела об административном проступке, выявлении лица, совершившего административный проступок, и привлечении его к административной ответственности, обеспечении исполнения принятого решения, а также выявлении причин и условий, способствующих совершению административного проступка, и предотвращении административных проступков.

В отличие от других органов и должностных лиц, указанных в законодательстве об административных проступках, районные (городские) суды рассматривают дела об адми-

нистративных проступках, представляющих относительно большую общественную опасность, которые могут привести к более строгим санкциям.

Статья 43 Кодекса об административных проступках устанавливает круг дел об административных проступках, рассматриваемых районными (городскими) судами. Согласно статье 43.3 Кодекса, при передаче соответствующим органом исполнительной власти права рассмотрения дел об административных проступках, указанных в статье 43.1 настоящего Кодекса, полномочным органам (должностным лицам), если полномочный орган (должностное лицо), в производстве которого находится дело об административных проступках, учитывая характер административного проступка, личность, совершившего административный проступок, степень его вины, обстоятельства, отягчающие ответственность и наличие товаров, подлежащих конфискации, увидит основания для применения более строгой меры взыскания, чем предупреждение или штраф, предусмотренные в отношении лица в санкции соответствующей статьи, то направляет протокол об административном проступке для рассмотрения в суд.

На основании законодательства об административных проступках, суд при рассмотрении дела об административном проступке принимает решение или определение. В соответствии со статьей 114 Кодекса, при рассмотрении дел об административных проступках принимаются постановления по вопросам:

- о наложении административного взыскания;
- об условном применении административного штрафа;
- о приостановлении производства по делу об административном проступке;
- о прекращении производства по делу об административном проступке.

Одновременно в статье 115 Кодекса об административных проступках указано, какие вопросы должны быть четко отображены в постановлении по делу об административном проступке. К ним относятся указание соответствующей статьи Кодекса, предусматривающей ответственность за дан-

ный административный проступок, и вид административного взыскания, налагаемого за административный проступок, срок и порядок обжалования постановления и пр.

Как видно, по окончании производства по делу об административном проступке судом принимается постановление, которое может ограничивать права и свободы лица. В данном постановлении устанавливается вид административного проступка, совершённого лицом, избирается соответствующая мера административного взыскания (административное наказание) и отображаются юридические последствия этого. Поскольку мера взыскания, избранная в отношении физического, юридического и должностного лица ограничивает права и свободы данного лица совершившего административный проступок, законодатель установил механизмы защиты от таких мер. Основное место здесь занимает институт обжалования принятых судами постановлений о применении меры административного взыскания.

В Кодексе об административных проступках предусмотрен процессуальный порядок обжалования или опротестования постановлений о применении административного взыскания, принятых судами и полномочными органами. Так, в Кодексе субъектам процесса предоставляется возможность подачи жалобы или принесения протеста в вышестоящую судебную инстанцию (апелляционный суд) для обеспечения законности производства по делам об административных проступках, справедливости применения административного взыскания, предотвращения возможных ошибок на начальной стадии производства или достижения иных законных целей.

Физическое лицо, законный представитель несовершеннолетнего, представитель юридического лица, в отношении которых принято постановление, пострадавший, защитник и представитель, а также должностное лицо, предусмотренное в статье 43.2 Кодекса могут обжаловать постановление по делу об административном проступке, а прокурор – опротестовать его.

Жалоба или протест на постановление по делу об административном проступке в суд либо полномочному органу (должностному лицу) осуществляется в следующем порядке:

На решение судьи – в суд апелляционной инстанции;

На решение коллегиального органа – в суд по месту нахождения коллегиального органа;

На решение полномочного органа (должностного лица) – вышестоящему полномочному органу (должностному лицу) либо в суд (статья 128 Кодекса об административных проступках).

А в статье 129.1 Кодекса об административных проступках установлен порядок обжалования или опротестования постановления по делу об административном проступке.

Таким образом, чётко установив порядок обжалования постановления, являющегося итоговым документом по делу об административном проступке, а также круг субъектов, которые могут подавать такую жалобу, законодатель относит это право ко всем участникам данного юридического процесса.

Относительно принимаемых при рассмотрении дел об административных проступках необходимо отметить следующее.

Согласно статье 109 Кодекса об административных проступках во время подготовки к рассмотрению дела об административном проступке выносятся определения по следующим вопросам: назначение даты и места рассмотрения дела; вызов для участия в рассмотрении дела лиц, указанных в статьях 61-67, 69-72 настоящего Кодекса; истребование необходимых по делу дополнительных материалов; назначение экспертизы; отложение рассмотрения дела; если протокол и другие материалы составлены не уполномоченными на то лицами, составлены неправильно либо представленные материалы являются неполными и восполнить их при рассмотрении дела невозможно, – возврат протокола или других документов об административном проступке органу должностному лицу – его (их) составившему; если рассмотрение данного вопроса не относится к компетенции судьи, органа (должностного лица) либо вынесено определение по отводу

против судьи, члена коллегиального органа, должностного лица, – направление протокола или других материалов об административном проступке на рассмотрение по подведомственности. Также в порядке установленном законодательством суд, по месту рассмотрения административного проступка может вынести определение о доставлении лиц.

Наряду с вышеотмеченными общими нормами Кодекса об административных проступках, отражающими сущность определения, в конкретных случаях порядок, принятия определения предусмотрен отдельными специальными нормами Кодекса. К примеру, определение может быть принято в случае необходимости проведения закрытого судебного заседания при рассмотрении дел об административных проступках; при отказе в удовлетворении ходатайства; удовлетворении или неудовлетворении отвода(самоотвода) при рассмотрении самоотвода или заявления об отводе судьей, полномочным органом (должностным лицом); при истребовании дополнительных сведений необходимых для разрешения дела, судьей, полномочным органом (должностным лицом) в производстве которого находится дело об административном проступке. Доставка физического лица осуществляется на основании определения суда по месту рассмотрения административного проступка соответствующим органом исполнительной власти по месту его жительства или пребывания (статьи 50.2, 52, 74.3, 82.1, 83.3 и 87.3 Кодекса об административных проступках).

Как установлено вышеотмеченными нормами, в ходе производства по делу об административном проступке суд с целью обеспечения защиты принципов законодательства об административных проступках, в частности, принципа законности, а также принятия справедливого постановления, соответствующего требованиям Кодекса исходя из обстоятельств, необходимость которых продиктована процессом, принимает определения. Данными определениями суд решает такие вопросы, как удовлетворение или неудовлетворение отводов и ходатайств, назначение экспертизы, рассмотрение дел в закрытом заседании, истребование дополнительных материалов, возвращение протокола об административ-

ном проступке и других документов органу, должностному лицу, его составившему и т.д.

Как видно, ни общие, ни специальные нормы Кодекса об административных проступках не предусматривают обжалование судебных определений.

Такой подход законодателя объясняется тем, что определение не разрешает дела по существу, не ограничивает прав и свобод лица, не исключает продолжения спора в дальнейшем, оно служит лишь справедливому разрешению дела. В то же время законодатель, руководствуясь принципом “процессуальной экономии”, с целью предотвращения ненужного затягивания судебного процесса считает невозможным обжалование определения.

Относительно дела об административном проступке, явившегося причиной подачи обращения Сумгайытским апелляционным судом, Пленум Конституционного Суда отмечает, что статья 106 Кодекса об административных проступках определяет круг вопросов, которые подлежат разрешению со стороны судьи, полномочного органа (должностного лица) на стадии подготовки дела об административном проступке к рассмотрению. На основании данной статьи судья, полномочный орган (должностное лицо), рассматривая дела об административных проступках, разрешает следующие вопросы: относится ли к его компетенции рассмотрение данного дела; имеются ли обстоятельства, исключающие рассмотрение дела судьей, членом коллегиального органа, должностным лицом; составлены ли протокол об административном проступке и другие материалы дела в соответствии с требованиями настоящего Кодекса; имеются ли обстоятельства, исключающие производство по делу; собрано ли в деле достаточно доказательств для рассмотрения его по существу; извещены ли лица, участвующие в деле, о времени и месте рассмотрения дела; имеются ли ходатайства и отводы по делу.

На основании статьи 109.1.6 данного Кодекса, во время подготовки к рассмотрению дела об административном проступке протокол и другие материалы составлены не уполномоченными на то лицами, составлены неправильно,

либо представленные материалы являются неполными и восполнить их при рассмотрении дела невозможно, протокол или другие документы об административном проступке могут быть возвращены органу, должностному лицу, его (их) составившему. В этом случае судом выносится соответствующее определение.

В Кодексе об административных проступках точно указан порядок составления протокола об административном проступке и во время подготовки к рассмотрению дела об административном проступке судья проверяет соответствие данного протокола требованиям именно этой нормы. Так на основании статьи 100.1 Кодекса об административных проступках, в протоколе об административном проступке указываются: дата и место составления протокола; должность, фамилия, имя, отчество лица, составившего протокол; сведения о лице, в отношении которого ведется производство по делу об административном проступке, в том числе индивидуальный идентификационный номер гражданина; место, время совершения и суть административного проступка, соответствующая статья настоящего Кодекса, предусматривающая ответственность за данный административный проступок и другое.

Проанализировав вышеотмеченные статьи, можно заключить, что неверное составление протокола либо иных документов, а также неполнота представленных материалов может создать условия, что судья практически не сможет рассмотреть по существу протокол с подобными погрешностями. Например, отсутствие в протоколе сведений о лице, в отношении которого ведется производство по делу об административном проступке, в том числе индивидуального идентификационного номера гражданина может привести к невозможности его рассмотрения. В таком случае судья вправе принять обоснованное определение о возвращении протокола или иных документов органу, должностному лицу его составившему. В то же время законодательство об административных проступках не исключает возможности составления данного протокола в соответствии с Кодексом и повторного направления его в суд.

Однако, при наличии в протоколе ошибок не представляющих особого значения и возможности дополнить их в процессе рассмотрения дела, суд не должен возвращать протокол. При этом суд может потребовать от органа, должностного лица, составившего протокол или другие документы, исправить их. Это вытекает также из требований статьи 109.1.6 Кодекса об административных проступках.

Пленум Конституционного Суда считает, что такой подход законодателя к вопросу служит именно защите принципа “процессуальной экономии”, предотвращению необоснованного затягивания дела об административном проступке, обеспечению принципа рассмотрения дел в разумные сроки и, как результат – справедливого судебного разбирательства. Это, в свою очередь, соответствует также принципам законодательства об административных проступках.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного Суда отмечает, что орган (должностное лицо), уполномоченный составлять административный протокол, при составлении данного протокола должен в точности соблюдать требования Кодекса об административных проступках. Суды при выявлении неправильного составления протокола или других документов, либо неполноты предоставленных материалов, руководствуясь принципами “процессуальной экономии” и “рассмотрения дел в разумные сроки”, прежде чем вернуть своим определением документы составившему их органу, должностному лицу должны использовать все возможности и средства для устранения данных погрешностей и неполноты.

На основании вышеотмеченного, Пленум Конституционного Суда приходит к такому выводу, что с точки зрения требований статьи 128 Кодекса об административных проступках исключается право подачи апелляционной жалобы на предусмотренные статьёй 109 данного Кодекса определения, выносимые во время подготовки к рассмотрению дела об административном проступке.

Учитывая вышеуказанное и руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики,

статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде”, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. С точки зрения требований статьи 128 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках исключается право подачи апелляционной жалобы на предусмотренные статьей 109 данного Кодекса определения, вынесенные во время подготовки к рассмотрению дела об административном проступке.

2. Орган (должностное лицо) уполномоченный составлять административный протокол при составлении данного протокола должен в точности соблюдать требования Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках.

Суды при выявлении неправильного составления протокола или других документов, неполноты предоставленных материалов, руководствуясь принципами “процессуальной экономики” и “рассмотрения дел в разумные сроки”, прежде, чем возвратить своим определением документы составившему их органу, должностному лицу должны использовать все возможности и средства для устранения данных погрешностей и неполноты.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики”.

5. Постановление является окончательным, не может быть отменено, изменено либо официально истолковано ни одним органом или лицом.

“... Yeni Konstitusiyanın demokratik prinsipləri özündə əks etdirməlidir. Yəni dünya demokratiyasının əldə etdiyi bütün nailiyyətlərdən, demokratiya sahəsində inkişaf etmiş dövlətlərin konstitusiya təcrübəsindən istifadə etməli və Azərbaycan Respublikasının özünəməxsus tarixi, milli mədəniyyətini əks etdirən prinsipləri özündə cəmləşdirməlidir.”

Fərhad ABDULLAYEV

Azərbaycan Respublikası
Konstitusiya Məhkəməsinin sədri

MÜSTƏQİLLİK TARİXİMİZİN ƏN MÜHÜM HADİSƏLƏRİNDƏN BİRİ

Bu günlərdə müstəqil Azərbaycan dövlətinin tarixində mühüm hadisənin – ölkəmizin qanunvericilik sisteminin əsasını təşkil edən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul edilməsinin 24 illiyi qeyd olunur. İyirmi dörd il bundan öncə müasir dövlətçilik tariximizdə müstəqillik, suverenlik, demokratiya və dünyəvilik kimi dəyərlərin əbədi və dönməz olduğunu bəyan edən ölkəmizin Əsas Qanunu qəbul edilib.

Yeni Konstitusiyanın qəbulu müstəqillik tariximizin ən mühüm hadisələrindən biri olmaqla yanaşı, dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsi, Azərbaycanın dünya birliyində nüfuzunun daha da artması baxımından çox mühüm ictimai-siyasi hadisə kimi qiymətləndirilməlidir. Əsas Qanunun qəbul edilməsi, eyni zamanda, ölkəmizin inkişafının prinsipinə yeni mərhələyə qədəm qoymasının göstəricisi oldu. Bu mərhələ isə ilk növbədə, dövlət siyasətinin mərkəzində insanın və vətəndaşın, onun hüquq və azadlıqlarının, demokratik və hüquqi dövlət ideallarının durması ilə səciyələndirir.

Müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasının hazırlanması və qəbul edilməsi, həmçinin ölkəmizdə konstitusionalizm ideyalarının inkişafı müasir Azərbaycanın memarı və qurucusu Heydər Əliyevin adı ilə birbaşa bağlıdır. Dövlətimiz üçün olduqca çətin sınaq illərində məhz ulu öndər Heydər Əliyev ölkə vətəndaşlarını ümumi ideya ətrafında birləşdirməyə, ölkədə hökm sürən qeyri-sabitliyə son qoyulmasına nail oldu, dövlət və cəmiyyət həyatının bütün sahələrini əhatə edən genişmiqyaslı islahatların reallaşdırılmasına başlandı.

Əminliklə demək olar ki, ulu öndər Heydər Əliyevin 1969-cu il iyulun 14-də ilk dəfə siyasi hakimiyyətə gəlişi Azərbaycanda milli intibahın başlanğıc tarixidir. Bu mənada 2019-cu il əlamətdar hadisə – ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycanın rəhbəri seçilməsinin 50 illik yubileyinə təsadüf edir. Belə ki, 1969-1982-ci illərdə Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasına, 1993-2003-cü illərdə müstəqil Azərbaycan dövlətinə rəhbərlik etmiş Ulu Öndər istər Sovetlər Birliyi, istərsə də müstəqillik dövründə Vətəninə və xalqına sədaqətlə xidmət edib. Tarixi hadisələr də bunu sübut edir ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin qorunub saxlanılmasının, ölkənin düşdüyü olduqca ağır vəziyyətdən xilasının yeganə yolu Heydər Əliyevin quruculuq xətti idi.

Ümummilli lider Heydər Əliyev müstəqil və qüdrətli Azərbaycan dövlətinin əsasını qoyaraq, dövlətin gələcək inkişaf konsepsiyasını da müəyyənləşdirib. Bu gün ictimai sabitliyin davamlı prosesə çevrilməsi, neft strategiyasının hazırlanması Ulu Öndərin dövlətçilik konsepsiyasının tərkib hissəsidir.

Şübhəsiz ki, 1993-cü ildə xalqın tələbi ilə hakimiyyətə qayıdışından sonra Ulu Öndərin qarşısında duran əsas məsələlərdən biri məhz dövrün tələblərinə cavab verən yeni qanunvericilik bazasının yaradılması idi. Bunun üçün isə bu qanunvericilik bazasının əsası olan yeni Konstitusiyanın qəbul edilməsi bir zərurətə çevrilmişdi. Beləliklə, ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi Konstitusiya Komissiyası tərəfindən hazırlanaraq ümumxalq müzakirəsinə çıxarılan Əsas Qanunun layihəsi 1995-ci il noyabrın 12-də keçirilən referendumda qəbul edildi. Bu əlamətdar hadisə Azərbaycanın müstəqillik illərinin ən mühüm

nailiyyətlərindən biri kimi, cəmiyyət həyatında köklü dəyişikliklərə yol açdı, insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsi üçün əlverişli şərait yaradaraq ölkədə müasir, dünyəvi və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu tələblərinə cavab verən dövlətçiliyin formalaşması işində mühüm addım oldu.

Ulu Öndər Konstitusiyaya Komissiyasının ilk iclaslarında Komissiyanın sədri olaraq müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasının qəbul edilməsinin zəruriliyini əsaslandırıb, Əsas Qanunda əks olunmasını vacib hesab etdiyi məqamları xüsusi olaraq vurğulayıb: “Demokratiya prinsipləri geniş məfhumdur. Əgər bu, bir tərəfdən insanların, vətəndaşların hüquqlarının təmin edilməsi prinsiplədirsə, ikinci tərəfdən dövlətçiliyin qurulmasını, dövlət quruculuğu prosesinin aparılmasını, inkişaf etdirilməsini və Azərbaycanda həm dövlətin, həm xalqın, həm də hər bir vətəndaşın hüquqlarının qorunmasına təminat verə bilən dövlətin qurulub yaranmasını təmin edən prinsiplər olmalıdır.

Konstitusiyaya gərək elə bir konstitusiyaya olsun ki, bir tərəfdən insanların hüquqlarını qorusun, insan azadlıqlarını, demokratiyanı təmin etsin, siyasi plüralizmi təmin etsin, mətbuat, söz, din, dil azadlığını təmin etsin, ikinci tərəfdən isə dövləti, cəmiyyəti idarə etmək üçün təsisatların yaranmasını təmin etsin”.

Ölkə Konstitusiyasının ən yüksək hüquqi qüvvəyə malik olan normaları bütün hüquqi tənzimləmə sisteminin əsasında durmaq-la, ictimai münasibətlərin inkişafında sabitlik, müəyyənlik amili kimi çıxış edir, ölkədə təşəkkül tapmış dövlətçilik ənənələrinin, hüquq qaydasının, demokratik cəmiyyətin qurulmasına xidmət edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında müasir sivil cəmiyyətin inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirən ideya və dəyərlər geniş şəkildə əksini tapıb: insan şəxsiyyətinə və ləyaqətinə hörmət; dövlət hakimiyyət orqanlarının demokratik qaydada formalaşdırılması vasitəsilə xalqın hakimiyyət funksiyalarının həyata keçirilməsində iştirakı; insan hüquqlarının səmərəli müdafiəsi mexanizmlərinin mövcudluğu; siyasi sistemdə plüralizm təminat verilməsi; sosial ədalətə nail olmaq, ümumbəşəri dəyərlərə sadiqlik, milli qanunvericiliyin beynəlxalq hüquqa uyğunlaşdırılması və sair.

Dövlət quruluşunun başlıca prinsiplərini müəyyən etməklə yanaşı, Konstitusiya həm də cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrinə dövlətin müdaxiləsinin meyarlarını və belə müdaxilənin yol verilən hədlərini dəqiqləşdirir, bu sahədə dövlət siyasətinin ümumi istiqamətlərini müəyyən edir.

Əsas Qanun konstitusiya quruluşunun vacib başlanğıcı kimi xalq hakimiyyətini bəyan edir, Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyətinin yeganə mənbəyi kimi Azərbaycan xalqını elan edir, sərbəst və müstəqil öz müqəddəratını həll etmək və öz idarəetmə formasını müəyyən etməyi Azərbaycan xalqının suveren hüququ kimi təsbit edir.

Konstitusiyada insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin, ölkə vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsinin Azərbaycan dövlətinin ali məqsədi kimi müəyyənləşdirilməsi, dövlətin üzərinə hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat vermək vəzifəsinin qoyulması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu, onun birbaşa göstəricisidir ki, insan amili ölkə Konstitusiyasının əsas diqqət mərkəzində durur.

Şübhəsiz ki, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının tanınması və onların təminatı mexanizmlərinin mövcudluğu müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Cəmiyyətin inkişafı yalnız insanın ali dəyər, onun hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsinin isə dövlətin başlıca vəzifəsi kimi qəbul edildiyi halda mümkündür. Bu baxımdan Konstitusiyada insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, habelə onların reallaşdırılmasının ümumi mexanizmləri olduqca geniş şəkildə təsbit edilib. Xüsusi olaraq vurğulanmalıdır ki, Əsas Qanunda həmin hüquqlar və azadlıqlar dövlətin öz vətəndaşlarına verdiyi xüsusi imtiyaz kimi deyil, hər kəsin doğulduğu andan malik olduğu ali dəyərlər kimi ifadə edilir və onlar toxunulmaz, pozulmaz və ayrılmaz elan olunur. Bununla bağlı, Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını qorumağın qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının vəzifəsi olması ilə bağlı konstitusiya müddəası olduqca önəmlidir.

Əsas Qanunun ən böyük fəslə də bütünlüklə əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqlarına həsr edilib. Həmin fəsildə demokratik, hüquqi dövlətdə təmin edilməsi zəruri olan hüquq

və azadlıqlar, onların reallaşdırılması mexanizmləri, habelə ayrı-ayrı hüquqların beynəlxalq standartlara müvafiq olaraq, qanuni məhdudlaşdırılmasının yol verilən hədləri nəzərdə tutulmuşdur.

Ölkə Konstitusiyası müstəqil dövlətimizin inkişafının əsas istiqamət və prinsiplərini özündə ehtiva edən hüquqi sənəd olaraq, xalqın rifahına xidmət edən dövlət idarəetmə mexanizminin təməlinə çevrilib.

Konstitusiyaya dövlətin ən ali hüquqi qüvvəyə malik qanunu olmaqla, canlı orqanizm kimi daim inkişafdadır. Bu baxımdan bu ali sənədə də müəyyən vaxtlarda müvafiq əlavə və dəyişikliklər edilərək müasir tələblərə uyğunlaşdırılması kifayət qədər səciyyəvi haldır. Belə ki, hüquq sisteminin əsasını təşkil edən Konstitusiyaya cəmiyyətin müasir dövrlə uzlaşan inkişaf xüsusiyyətlərini, obyektiv sosial tələbata çevrilən yenilikləri, o cümlədən insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli müdafiə mexanizmlərini ehtiva etməlidir.

Bu zərurətdən irəli gələrək 2002-ci il 24 avqust, 2009-cu il 18 mart və 2016-cı il 26 sentyabr tarixlərində keçirilmiş referendumlar nəticəsində Konstitusiyaya bir sıra əhəmiyyətli əlavələr və dəyişikliklər edilib. İlk dəfə 2002-ci ildə konstitusiyaya dəyişikliklərinə yaranan ehtiyac bir çox sahələrdə qabarıq nəzərə çarpan sürətli inkişafdan irəli gəlirdi. Ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə keçirilən referendumun nəticəsi kimi Əsas Qanuna obyektiv reallıqdan irəli gələn bir sıra mütərəqqi əlavə və dəyişikliklər edilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə cəmiyyət həyatının bir çox sahələrində əldə edilən nailiyyətlər, sosial-iqtisadi islahatların dərinləşməsi, vətəndaş cəmiyyəti institutlarının inkişafı, beynəlxalq məkana inteqrasiyanın sürətlənməsi, bütövlükdə nəzərə çarpan dəyişikliklərin və pozitiv yeniliklərin baş verməsi Əsas Qanunda da bir sıra əlavə və dəyişikliklərin edilməsi məsələsini gündəmə gətirib. Bu məqsədlə 2009-cu il martın 18-də keçirilən ümumxalq səsverməsi nəticəsində edilən əlavə və dəyişikliklər mahiyyətə Konstitusiyanın daha da təkmilləşməsinə, xüsusilə insan hüquq və azadlıqları ilə bağlı əhəmiyyətli məsələlərin bu ali sənəddə daha dolğun şəkildə ehtiva edilməsinə xidmət edib.

Qeyd edilməlidir ki, cəmiyyət həyatındakı yeniliklərin mütərəqqi xarakteri dövlət idarəçiliyi mexanizminin səmərəli fəaliyyətinə yol açmaqla yanaşı, ictimai münasibətləri tənzimləyən qanunların müasirləşdirilməsinə olan tələbatı da qabarıq şəkildə üzə çıxarır. Bu baxımdan 2009-cu ildə keçirilmiş konstitusiyaya islahatlarından keçən 7 il ərzində Azərbaycanda baş verən mütərəqqi dəyişikliklər, həmçinin yeni qlobal çağırışların nəticəsi olaraq 2016-cı ildə sonuncu referendum keçirilmişdir.

Ümumilikdə, Konstitusiyaya edilən əlavə və dəyişikliklər insan hüquq və azadlıqlarının qorunması mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsinə, siyasi idarəçilik təsisatlarının fəaliyyətinin effektivliyinin artırılmasına, dövlətlərarası və hökumətlərarası beynəlxalq müqavilələrin imzalanması prosedurunun təkmilləşdirilməsinə, insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasında bələdiyyələrin məsuliyyətinin artırılmasına xidmət etmişdir. Əsas Qanuna edilən 23 dəyişikliyin əsas hissəsinin sırf insan hüquq və azadlıqlarının qorunması ilə əlaqədar olması, sözsüz ki, 2016-cı il referendumunun mütərəqqi mahiyyətini qabarıq şəkildə üzə çıxarıb.

Əminliklə deyə bilərik ki, Konstitusiyaya edilmiş əlavə və dəyişikliklər demokratik prinsip və dəyərlərin bərqərar olmasının, insana, onun hüquq və azadlıqlarının təminatına ən yüksək səviyyədə göstərilən diqqətin təzahürüdür. Konstitusiyaya islahatları ölkəmizdə demokratikləşmə proseslərinin genişləndirilməsi, insan hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli şəkildə müdafiə edilməsi, cəmiyyətdə bərqərar olan sabitliyin və təhlükəsizliyin, yüksək tempə gedən inkişafın möhkəmləndirilməsi məqsədlərinə xidmət edir.

Ölkə Konstitusiyası müstəqil dövlətimizin inkişafının əsas istiqamətlərini və prinsiplərini özündə ehtiva edən hüquqi sənəd kimi dövlət idarəetmə mexanizminin təməlinə çevrilərək Azərbaycan xalqının rifahına xidmət göstərir. 1995-ci ildə Konstitusiyanın qəbulu ölkəmizdə genişmiqyaslı qanunvericilik və məhkəmə-hüquq islahatlarının həyata keçirilməsinə yol açıb.

Qeyd edilməlidir ki, məhkəmə hakimiyyəti, onun hüquqi dövlətdə rolu və yeri ilə bağlı başlanğıc ideyalar Əsas Qanuna bünövrə kimi qoyulmuş konseptual əsaslardan irəli gəlir. Konstitusiyada məhkəmə hakimiyyətinin anlayışı verilib, cəmiyyətdə

yaranan hüquq münasibətlərinin həlli məsələsi məhkəmə orqanlarının səlahiyyətinə aid edilib. Məhkəmə hakimiyyətinə verilmiş yeni səlahiyyətlər nəzərə alınmaqla ilk dəfə olaraq Əsas Qanunda hakimlərin qərəzsizliyi və müstəqilliyinin vacib təminatları əksini tapıb.

Bu gün məhkəmə sistemi vətəndaş cəmiyyətinin və beləliklə də, hüquqi dövlətin inkişafında özünəməxsus və əvəzedilməz rol oynayır. Məhkəmələrin üzərinə düşən vəzifələrin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada effektiv şəkildə həyata keçirilməsi son nəticədə dövlətin adından qəbul edilən məhkəmə aktlarına cəmiyyətin etimadının gücləndirilməsi üçün xüsusi zəmin yaradır. Həyata keçirilən dövlət idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinin inkişafına, kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsinə yönəlmiş islahatlar inzibati və iqtisadi sahələrdə ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin daha da artırılmasını labüd edir.

Dövlətimizin başçısının siyasi iradəsi ilə məhkəmə sisteminin təkmilləşdirilməsi prosesi uğurla davam etdirilir. Bu mənada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən imzalanan “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” 2019-cu il 3 aprel tarixli Fərman ölkəmizdə məhkəmə-hüquq sisteminin inkişafı üçün olduqca böyük önəm daşıyır.

Bu Fərmanı ölkəmizdə həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatlarının məntiqi davamı, islahatların aparılmasının yeni keyfiyyət mərhələsi kimi səciyyələndirmək olar. Fərman ölkədə məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyini gücləndirməklə yanaşı, xalqın hakimiyyətin bu qoluna ictimai etimadının artmasına, nüfuzunun yüksəldilməsinə, vətəndaşların hüquq və qanuni mənafələrinin daha etibarlı müdafiəsinin, ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin inkişafına xidmət edir.

Məlum olduğu kimi, Konstitusiyanın Azərbaycanın dövlət və hüquq sisteminə gətirdiyi mühüm yeniliklərdən biri ali konstitusiya ədalət mühakiməsinə həyata keçirən orqanın yaradılması oldu. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi Konstitusiyada təsbit olunmuş norma və prinsiplərin qorunması, hakimiyyətin müxtəlif orqanları arasında müəyyən edilmiş səla-

hiyyət balansının təmin edilməsi, habelə konstitusiya hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi məqsədi daşıyır və bütövlükdə cəmiyyətə, onun inkişafı prosesinə keyfiyyət baxımından müsbət təsir göstərir, hüququn inkişafı və tətbiqi təcrübəsinin istiqamətləndirilməsinə xidmət edir.

Fəaliyyətə başladığı dövrdən bu günə qədər Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən ümumilikdə 405 qərar və 111 qərardad qəbul olunub. Bu qərarlar və onlarda formalaşdırılmış hüquqi mövqelər Konstitusiyanın aliliyinin təmin olunmasına, Əsas Qanunda təsbit edilmiş insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasına xidmət edir.

Qeyd edilməlidir ki, 2019-cu il ərzində Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən sorğu, müraciət və konstitusiya şikayətləri əsasında bir sıra mühüm qərarlar qəbul olunub. Belə ki, Gəncə Apelyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 1-ci, 5-ci, 18-ci, 61-ci və 65-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 148-ci maddəsi və “Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquq münasibətləri haqqında” Minsk Konvensiyası baxımından şərh edilməsinə dair” 2019-cu il 7 iyun tarixli Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edib ki, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxmadığı beynəlxalq müqavilələr üzrə xarici dövlətin məhkəmə hökmlərinə əsasən yaranmış məhkumluqların nəzərə alınması yolverilməzdir.

Həmin Qərarda Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Konstitusiyanın və Cinayət Məcəlləsinin müvafiq normalarının mənası baxımından belə qənaətə gəlib ki, şəxsin cəzalandırılmasını nəzərdə tutan qanunlar yalnız ölkəmizin Cinayət Məcəlləsinə daxil olunduqdan sonra tətbiq edilə bilər və məhkumluğun yaranması üçün Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri tərəfindən çıxarılmış və qanuni qüvvəyə minmiş ittiham hökmü olmalıdır.

Həmçinin qeyd edilib ki, məhkəmənin irəli sürülmüş ittiham daxilində cinayətin tövsifini dəyişmədən cinayətin residivini cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərə alaraq Cinayət Məcəlləsinin müddəalarını rəhbər tutmaqla törədilmiş əmələ uyğun cəza

təyin etməsi və cəzaçəkmə müəssisəsinin növünü seçməsi ittihamdan kənara çıxma kimi qiymətləndirilə bilməz.

Bununla yanaşı, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu vurğulayıb ki, ibtidai araşdırmanı həyata keçirən orqanlar cinayət işi üzrə istintaq apararkən təqsirləndirilən şəxsin ölkə daxilində, həmçinin xarici dövlətlərdə əvvəllər cinayət törətməsi və məhkumluğunun olub-olmaması faktının müəyyən edilməsi məsələsinə xüsusi diqqətlə yanaşmalıdırlar.

Bakı Apelyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 36.9-cu maddəsinin Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 377.1-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2019-cu il 29 iyul tarixli Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edib ki, ailə qanunvericiliyində ər-arvadın ümumi əmlakının bölünməsi haqqında onların tələbinə xüsusi iddia müddətinin tətbiqinin nəzərdə tutulması vətəndaşları nikahları pozularkən ümumi əmlakdakı paylarını bölüşdürməyə təşviq etməklə mülki dövriyyənin sabitliyinin təmin edilməsinə, ər-arvadın ümumi əmlakı ilə bağlı gələcəkdə yarana biləcək çoxsaylı məhkəmə mübahisələrinin qarşısının alınmasına yönəlib.

Həmin Qərada Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müvafiq icra hakimiyyəti orqanı və məhkəmələr tərəfindən nikaha xitam verilərkən tərəflərə onların nikah dövründə əldə etdikləri ümumi əmlaka dair paylarının bölünməsi məsələsinin Ailə Məcəlləsinin 36.9-cu maddəsində göstərilən müddət çərçivəsində həll olunmasının məqsədamüvafiqliyinin izah edilməsini tövsiyə edib.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edib ki, məhkəmələr ər-arvadın ümumi əmlakdakı paylarının bölünməsi tələbinə dair iddialara baxarkən müvafiq tərəfin ümumi əmlakla bağlı hüquqlarının pozulduğunu bildiyi və ya bilməli olduğu günü müəyyən etmək üçün işin konkret hallarını ətraflı araşdıraraq müvafiq nəticəyə gəlməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun bu Qərarı ilə mülki və ailə qanunvericiliyinin müvafiq normalarına verilmiş şərh nəticəsində həmin normaların təcrübi tətbiqində müəyyən dəyişikliklərə səbəb ola biləcəyini nəzərə alaraq, mülki dövriyyənin

sabitliyinin, məhkəmə qərarlarının stabilliyinin və nüfuzunun qorunması məqsədilə Plenum hesab edib ki, Qərada əks olunmuş hüquqi mövqelər onun qüvvəyə minməsindən sonra yaranan, habelə Qərarın qüvvəyə mindiyi tarixdə (gündə) məhkəmələrin icraatında olan mübahisələrə şamil olunmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun sorğusu əsasında qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 90.9-cu və 91.7-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2019-cu il 14 oktyabr tarixli Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edib ki, hər bir şəxs hüquqlarının müdafiəsində öz mülahizəsinə görə, istənilən üsul və vasitələrdən istifadə edə bilər, lakin bu zaman o, qanunla qadağan olunmuş hərəkətlərə yol verməməlidir. Belə qadağanın qanunvericilikdə birbaşa nəzərdə tutulması vacib deyil. Bu, müvafiq hüququn həyata keçirilməsinin qanunla müəyyən olunmuş qaydası ilə də şərtləndirilə bilər.

Bu Qərada, həmçinin qeyd olunub ki, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs müdafiə hüququnu həyata keçirərkən özünə bəraət qazandırmaq və ya məsuliyyətini yüngülləşdirmək məqsədilə ona qarşı irəli sürülmüş ittihamla əlaqədar sübutlar təqdim etməklə istintaqın və məhkəmə araşdırmasının gedişinə təsir etmək hüququna malikdir. Lakin bu zaman şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs cinayətin törədilməsinə aidiyyəti olmayan hər hansı bir şəxsin adını bilərəkdən çəkdiyi təqdirdə bilə-bilə yalan xəbərçiliyə görə məsuliyyət daşmalıdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edib ki, qanunverici, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 90.9-cu və 91.7-ci maddələrində şübhədən və ya irəli sürülmüş ittihamdan müdafiə olunmaq üçün cinayətin törədilməsinə aidiyyəti olmayan şəxs haqqında bilərəkdən yalan məlumatların verilməsində ifadə olunan əməlləri istisna etmişdir və bu hal yalan xəbərçilik barəsində cinayət təqibi həyata keçirilən şəxsin özünümüdafiə vasitəsi kimi qəbul oluna bilməz.

Həmin Qərada Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlib ki, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin adıçəkilən maddələrinin “Cinayətin törədilməsinə aidiyyəti olmayan şəxsin adını bilərəkdən çəkdiyi hallar istisna edilməklə” müddəası

şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs tərəfindən cinayətin törədilməsinə aidiyyəti olmayan şəxsin cinayətdə iştirakı barədə bilə-bilə yalan məlumatların verilməsini nəzərdə tutur. Belə hərəkət özünümüdafiənin qanuni üsulu kimi qəbul edilə bilməz və bu əməl Cinayət Məcəlləsinin 296-cı maddəsi ilə bilə-bilə yalan xəbərçilik etmə cinayətinə görə məsuliyyət yaradır.

Qeyd edilməlidir ki, Konstitusiya Məhkəməsi gənclər arasında hüquq düşüncəsinin və eyni zamanda, hüquq mədəniyyətinin inkişafına və təbliğinə xüsusi diqqət yetirir. Gənclərin hüquqi inkişafı və Konstitusiyanın əsasları və mahiyyətinin daha dərindən öyrənilməsi məqsədlə ənənəvi olaraq, hər il ölkəmizin müxtəlif bölgələrində Konstitusiya Günü münasibətilə ali və orta təhsil müəssisələrində hüquq olimpiadası keçirilir. Dövlətin ən yüksək normativ hüquqi aktı olan Konstitusiya haqqında ətraflı bilikləri olan gənclər şübhəsiz ki, hüquqi cəmiyyətin inkişafına gələcəkdə öz töhfəsini verə biləcəklər.

Ölkəmizdə həyata keçirilən dövlət gənclər siyasətinə uyğun olaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətində gənclərin iştirakı müasir dövrün tələblərinə uyğun aparılır. Belə ki, ali təhsil müəssisələrinin tələbələri mütəmadi olaraq Məhkəmədə təcrübə keçərək, konstitusiya nəzarəti orqanının iş fəaliyyəti ilə əyani surətdə tanış olmaq üçün geniş imkanlar əldə edirlər.

Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 15 sentyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan gəncliyi 2017-2021-ci illərdə” Dövlət Proqramı”nda və dövlətimizin başçısının 2019-cu il fevralın 1-də Azərbaycan Gəncləri Gününe həsr olunmuş respublika toplantısındakı çıxışında dövlət orqanları qarşısında qoyulan vəzifələrdən irəli gələrək Konstitusiya Məhkəməsində Könüllü Proqramı həyata keçirilir.

Konstitusiya Məhkəməsində həyata keçirilən Könüllü Proqramına gənclərin marağı kifayət qədər böyükdür. Belə ki, könüllülər Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının müxtəlif şöbə və sektorlarında təcrübə keçir, Məhkəmənin Plenum iclaslarının təşkil edilməsi, habelə vətəndaşların qəbulu prosesində bilavasitə iştirak edir, səlahiyyətli subyektlərin sorğuları, məhkəmələrin müraciətləri, həmçinin vətəndaşların şikayətlərinin öyrənilməsi

vasitəsilə Konstitusiyada təsbit edilmiş hüquq və azadlıqların müdafiə mexanizmi ilə yaxından tanış olurlar.

2020-ci ildə qəbul edilməsinin 25 illiyi tamam olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası dövlətin ilkin başlanğıclarını özündə ehtiva edən əsas qanun kimi özünü tam olaraq doğruladı. Qanunvericilik sisteminin əsasını təşkil edən, ən yüksək və birbaşa hüquqi qüvvəyə malik olan Konstitusiya hər zaman dövlətçilik ənənələrinin, hüquq qaydasının qorunmasına xidmət edir.

Ölkəmizdə həyata keçirilən çoxşaxəli islahatların əsasında güclü iqtisadiyyat dayanır. Məlum olduğu kimi, bu il dövlətimiz üçün əlamətdar hadisə – “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanmasının 25 illiyi tamam olub. “Əsrin müqaviləsi”sinin imzalanması Azərbaycanın dirçəlişinə, iqtisadi inkişafına böyük yol açdı. Ulu öndər Heydər Əliyevin dərinədən düşünülmüş neft strategiyası nəticəsində dövlətimiz regionun inkişafında keyfiyyətə yeni iqtisadi modeli formalaşdıran, Avropa və Asiya arasında siyasi və ticarət əlaqələrinin genişləndirilməsində, bir sıra nəhəng layihələrin həyata keçirilməsində regionda mühüm rol oynayan bir dövlətə, dünyanın neft mərkəzlərindən birinə çevrildi.

Azərbaycan dünyanın sabit və dayanıqlı inkişaf edən ölkələri sırasında olmaqla, sözün əsl mənasında, müstəqil siyasət yürüdən dövlətdir. Ulu öndər Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu müstəqil və demokratik dövlət quruculuğu kursu sürətlə yeniləşən dünyanın tələblərinə cavab verir. Dövlətin inkişaf konsepsiyası Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən daha da təkmilləşdirilib, dövrün tələblərinə uyğun sistemli islahatların aparılması, ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi sahələrdə mütərəqqi dəyişikliklərin edilməsi nəticəsində ölkəmizdə yüksək inkişaf dinamikasına nail olunub.

İnkişaf özü davamlı proses olduğundan, bu davamlılığın təmin edilməsi üçün islahatların həyata keçirilməsi vacibdir. Dövlətimizin başçısı tərəfindən həyata keçirilən kadr və struktur islahatları idarəetmə sistemində aparılan yeniliyin növbəti mərhələsidir. Aparılan struktur islahatları dövlət idarəçiliyinin modernləşməsinə və optimallaşmasına, şəffaflığın, müxtəlif sahələrdə

çevikliyin artırılmasına xidmət edir, son nəticədə isə Əsas Qanunda əksini tapmış prinsiplərin təmin edilməsinə yönəlib.

Bu gün Azərbaycan dünya siyasətində xüsusi və mühüm yer tutur. Artıq bir neçə ildir ki, Azərbaycan regional və qlobal əhəmiyyətli məsələlərin müzakirə edildiyi məkana çevrilib. Ölkəmiz beynəlxalq miqyaslı tədbirlərə, forumlara, dövlət başçılarının Zirvə görüşlərinə, eyni zamanda, mötəbər humanitar və iqtisadi tədbirlərə, idman yarışlarına layiqincə ev sahibliyi edir.

2019-cu ildə də bir sıra olduqca mötəbər beynəlxalq tədbir məhz Bakıda keçirilib. Məlum olduğu kimi, oktyabrın 15-də Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının VII Zirvə Görüşü Bakıda təşkil edilib və Türk Şurasına sədrlik Azərbaycana keçib.

Əsaslı 10 il əvvəl – 2009-cu ildə Naxçıvanda keçirilən Zirvə Görüşündə qoyulan Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının VII Zirvə Görüşü Türk Şurasının nüfuzlu quruma çevrildiyini bir daha təsdiqlədi. Bu Zirvə toplantısı bir daha göstərdi ki, Azərbaycan yalnız bölgədə əsas oyunçu olmaqla kifayətlənmir, eyni zamanda, türkdilli dövlətlər sırasında əsas ölkə statusunu qazanıb.

Həmçinin oktyabrın 25-26-da 120 ölkəni birləşdirən və BMT-dən sonra ikinci ən böyük siyasi dialoq platforması olan Qoşulmama Hərəkatının XVIII Zirvə Görüşünə ev sahibliyini məhz ölkəmiz edib. Hərəkatın növbəti Zirvə Görüşünün ölkəmizdə keçirilməsi Azərbaycanın qlobal proseslərdəki rolunun və beynəlxalq nüfuzunun gündən-günə artdığını bir daha təsdiqləyir. Prezident İlham Əliyev Qoşulmama Hərəkatına sədrliyin Azərbaycana keçməsi ilə bağlı qeyd edib: “Qoşulmama Hərəkatına sədrliyin Azərbaycana həvalə edilməsi ölkəmizə göstərilən hörmətin, inamın və etimadın təzahürüdür”.

Dövlətimizin başçısı vurğulayıb ki, Azərbaycan Qoşulmama Hərəkatında sədrliyi zamanı fəaliyyətini ərazi bütövlüyü, suverenlik, dövlətlərin və xalqların bir-biri ilə qarşılıqlı hörmət prinsipləri əsasında yaşaması, bir-birinin daxili işlərinə qarışmama kimi əsasların olduğu tarixi Bandunq prinsipləri üzərində quracaq.

Təqdirəlayiq haldır ki, bu əsaslar ölkəmizin xarici siyasətinin təməl prinsipləri ilə üst-üstə düşərək ölkə Konstitusiyasında bir-başa təsbit edilib.

Əminliklə demək olar ki, Azərbaycanın 2019-2022-ci illər ərzində Hərəkata sədrlik etməsi dövlətimizin beynəlxalq aləmdə rolunun və nüfuzunun daha da artmasına, həmçinin regionda mövqelərimizin möhkəmlənməsinə geniş imkanlar açacaq.

Ölkəmiz dünya birliyinin tam bərabərhüquqlu üzvü olmaqla siyasi, həmçinin iqtisadi və mədəni cəhətdən həm regional, həm də qlobal mərkəz olaraq qəbul edilir. Dövlətimizin bu cür inkişafı və tərəqqisi şübhəsiz ki, dövlətimizin başçısının şəxsi nüfuzu, qətiyyəti, siyasi iradəsi, uğurlu daxili və xarici siyasəti nəticəsində mümkündür. Əminik ki, dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan dövləti və xalqı tarixi nailiyyətlərə imza atmaqda bundan sonra da davam edəcək.

Fürsətdən istifadə edərək Azərbaycan xalqını Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi adından əlamətdar bayramlar 9 noyabr – Dövlət Bayrağı Günü və 12 noyabr – Konstitusiya Günü münasibətilə təbrik edir, xalqımıza xoşbəxt həyat və firavanlıq arzulayırıq.

Aliş QASIMOV

Bakı Dövlət Universitetinin Əmək və ekologiya hüququ kafedrasının müdiri, hüquq üzrə elmlər doktoru, professor

Əmək hüququ üzrə intizam məsuliyyəti tədbirləri: nəzəriyyənin və tətbiq təcrübəsinin problemləri

Müasir dövrdə nəinki Azərbaycan Respublikasında, həm də MDB üzv ölkələrində intizam məsuliyyəti tədbirləri, praktik olaraq, dəyişməmişdir. Keçmiş SSRİ-də 1926-cı ildən etibarən tənbehin üç növü ənənəvi olmuşdur: töhmət, şiddətli töhmət, işdən çıxarma. 1941-ci ildə onlara üç ay müddətinədək aşağı maaşlı işə keçirmə və aşağı vəzifəyə keçirmə əlavə olundu.¹ Azərbaycan SSR-in 10 dekabr 1971-ci il tarixli Əmək Qanunları Məcəlləsinin 138-ci maddəsinə əsasən əmək intizamının pozulmasına görə müəssisənin, idarənin, təşkilatın müdiriyyəti aşağıdakı intizam tənbehləri tətbiq edirdi:

1) irad; 2) töhmət; 3) şiddətli töhmət; 4) üç ay müddətinədək aşağı maaşlı işə keçirmə və ya həmin müddətə aşağı vəzifəyə keçirmə; 5) işdən çıxarma (bu Məcəllənin 38-ci maddəsinin 3-cü və 4-cü bəndləri).²

İntizam məsuliyyəti haqqında qanunvericilikdə və intizam nizamnamələrində fəhlə və qulluqçuların ayrı-ayrı kateqoriyaları üçün digər intizam tənbehləri də nəzərdə tutula bilərdi.

Hüquqi, yəni qüvvədə olan qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş və ona zidd olmayan tədbirlərdən başqa, Sovet İttifaqında qeyri-hüquqi tədbirlər də tətbiq olunurdu.³

Sonunculara hüquqi əhəmiyyət kəsb edən ictimai təsir tədbirləri aid idi, çünki onlar intizam tədbirlərini əvəz edə bilərdi və əmək intizamının müntəzəm pozulmasına görə işdən çıxarma

1. Типовые правила внутреннего распорядка, утвержденные СНК СССР 18 января 1941 г. // СП СССР, 1941, №4, с.63.

2. Azərbaycan SSR Əmək Qanunları Məcəlləsi. Bakı: Azərneşr, 1972, s.83.

3. Абрамова А.А. Дисциплина труда в СССР. М.: Юрид.лит., 1969, с.120.

məsələsinin həlli zamanı intizam tənbehləri ilə yanaşı nəzərə alınır.

Tənbehlərin əksəriyyəti intizam xətası törətmiş işçilərə mənəvi təsir xarakterinə malik idi və yalnız adının sərtliyinə görə fərqlənərək, hüquqi nəticələri etibarilə eyni idi. Fəhlə və qulluqçuların özləri isə əmək intizamının pozucuları barəsində tətbiq edilən ən səmərəli sanksiyalara mükafatdan məhrum etməni aid edirdilər.¹

Sovet əmək qanunvericiliyində təsbitini tapmış intizam tənbehləri artıq yeni iqtisadi münasibətlərə uyğun gəlmirdi, bu münasibətlər üçün sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin maksimum mənfəət əldə etməyə istiqamətlənməsi, əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsinə olan iqtisadi stimulların ön plana çıxması, maliyyə firavanlığına canatma xarakterikdir. Demək olar ki, qeyri-iqtisadi intizam forması tükənmiz, əməyə vicdanlı münasibət üçün səmərəli motivasiya mexanizmi yaratmağa qabil olmadığını nümayiş etdirmişdir.² Bununla əlaqədar işəgötürənlər əmək intizamının yüksəldilməsinin yeni üsullarını axtarmağa, o cümlədən cərimə şəklində qanunvericiliklə nəzərdə tutulmamış intizam tənbehlərini tətbiq etməyə başlamışlar. Bu, yeni əmək mübahisələrinin yaranmasına səbəb olmuşdur. Bununla yanaşı, bir çox müəlliflər o cümlədən əmək intizamının möhkəmlənməsinə təkan verə biləcək yeni təsir tədbirlərinin tətbiqi yolu ilə əmək intizamının pozulmasına görə məsuliyyətin gücləndirilməsinin zəruriliyi fikrini irəli sürürlər.³ Söhbət, ilk növbədə, işçilər əmək intizamını pozduqda cərimə sanksiyalarının tətbiqi yolu ilə işçilərin maddi məsuliyyətinin yüksəldilməsindən gedir.

S.A.Bodunkovanın belə bir fikri ilə razılaşmaq lazımdır ki, “əmək intizamının pozulması halında intizam təsirinin irad, yaxud töhmət kimi tədbirləri heç də bütün işçilərin barəsində səmərə verməyə bilər, yüksək ixtisaslı, yetərincə intizamlı olmayan işçinin işdən çıxarılması isə işəgötürən üçün həmişə məqsə-

1. Никитинский В.И. Эффективность санкций, применяемых к нарушителям трудовой дисциплины // Ученые записки ВНИИСЗ, вып.17. М., 1969, с.33.

2. Патласов О.Ю. Управление трудовой дисциплиной при переходе к рыночным отношениям. Автореф. дис. ...канд.юр.наук. Томск, 1993, с.16-17.

3. Проблемы рационального и экономического использования трудовых ресурсов // Советское государство и право, 1987, № 8, с.51.

dəuyğun olmadığından cərimələrin tətbiqi olduqca səmərəli ola bilər”.¹

R.Z.Livşits və V.İ.Nikitinski,² O.V.Smirnov,³ İ.Kalinin,⁴ P.S.Butov⁵ və b. cərimələrin tətbiqi uğrunda çıxış edirdilər.

Dəlil qismində belə bir fakt vurğulanır ki, müasir dövrdə intizam tənbehinin bir növü kimi cərimə işəgötürənlər tərəfindən həmişə, “lakin pərdələnmiş şəkildə – intizam tənbehinə əlavə olaraq tətbiq edilən əmək intizamının pozulması ilə əlaqədar mükafatdan tam, yaxud qismən məhrumetmə şəklində tətbiq olunmuşdur”.⁶ Bütün sanksiyalar sistemi həmişə mənəvi (irad, töhmət) və maddi (mükafatdan, illik mükafatlandırmadan məhrumetmə) xarakterli tədbirlərə ayrılmışdır. Bu zaman sonuncular “cərimə” sözü işlədilmədən formalaşmışdır.

Beləliklə, əslində, söhbət cərimələrin leqallaşdırılmasından gedirdi. Bir sıra mübahisəli suallar yaranır: cərimələr hansı intizam xətalарına görə tutulmalıdır, hansı məbləğdə tutulmalıdır və tutulmuş məbləğ haraya xərclənməlidir?

V.N.Skobelkinin belə bir fikri ilə razılaşmaq lazımdır ki, əmək intizamının kobud pozuntularına (proqul, işə sərxoş vəziyyətə gəlmə) görə cərimənin tətbiqi məqsədəuyğundur.⁷

Cərimənin məbləğinin müəyyən edilməsinin müxtəlif üsulları təklif olunur. Bəzi müəlliflərin (O.V.Smirnov) fikrincə, cərimənin həcmi sabit pul məbləğində, digərlərinin (Q.İ.Uqrumova)⁸ fikrincə isə qazanca faiz nisbətində müəyyən olunmalıdır.

1. Бодункова С.А. Санкции норм трудового права. Автореф. дис. ...канд.юр.наук. Омск, 2002, с.67.

2. Лившиц Р.З., Никитинский В.И. Где необходимы новые решения? // Социалистический труд. 1989, №3, с.91.

3. Смирнов О.В. Концепция ускорения и совершенствование трудового законодательства // Советское государство и право, 1987, № 9, с.60.

4. Калинин И. Допустимо ли субсидиарное применение норм административного права? // Российская юстиция, 2002, № 1, с.47.

5. Бутов П.С. Привлечение работников к дисциплинарной ответственности по Трудовому Кодексу РФ: некоторые проблемные аспекты // Проблемы правового регулирования трудовых отношений. Сборник материалов практической конференции (23-24 сентября 2004 г.). М., 2004, с.91.

6. Угрумова Г.И. Правовое регулирование увольнения за нарушения трудовой дисциплины. Автореф. дис. ...канд.юр.наук. М., 2003, с.56.

7. Скобелкин В.Н. Трудовые правоотношения: Монография. М., 1999, с.262.

8. Угрумова Г.И. Правовое регулирование увольнения за нарушения трудовой дисциплины. Автореф. дис. ...канд.юр.наук. М., 2003, с.62.

Bizim fikrimizcə, birinci halda konkret işçinin gəliri nəzərə alınmayacaqdır. İqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində və müxtəlif müəssisələrdə, idarələrdə, təşkilatda əldə edilən qazancda böyük fərq mövcud olduğundan, eyni pul məbləği bəzi işçilər üçün böyük, başqa işçilər üçün isə cüzi ola bilər. İkinci yanaşma daha ədalətli və məqsədəuyğun görünür, çünki o, yalnız hər bir işçinin fərdi gəlirini deyil, həm də törədilmiş intizam xətasının konkret hallarını və nəticələrini də nəzərə almağa imkan verir.

Bu istiqamətdə artıq müəyyən təkliflər səsləndirilmişdir.

Belə ki, P.S.Butov işçinin aylıq əmək haqqının əmək qabiliyyətli insanın qanunla müəyyən edilmiş yaşayış minimumunun azı iki mislini təşkil etdikdə iyirmi beş faizdən artıq olmayan məbləğdə intizam cəriməsi tətbiq etməyi təklif edirdi. Bu zaman işçinin əmək haqqının məbləğinə əlavələr və üstəliklər, mükafatlar və digər həvəsləndirici ödəmələr, habelə normal şəraitdən kənara çıxan şəraitdə işə görə ödəmələr, digər kompensasiya və sosial ödəmələr daxil edilmir.¹

Müəllifin fikrincə, sosial ədalətin təmin edilməsi üçün əldə edilmiş cərimə vəsaitlərinin müəssisənin maddi həvəsləndirmə fonduna (yaxud vahid əmək haqqı fonduna), işəgötürənin lokal aktları ilə müəyyən edilmiş hallarda maddi yardımın göstərilməsinə, əmək vəzifələrini uğurla yerinə yetirən şəxslərə mükafat ödənilməsinə və digər məqsədlərə yönəldilməsi zəruridir.² Bu təkliflə razı deyilik, çünki intizam xətasının törədilməsi halında ziyan bu və ya digər dərəcədə işəgötürənə yetirildiyindən, cərimələrdən alınmış vəsaitin işəgötürənin tam sərəncamına verilməsi daha ədalətli olardı.

Bu gün əmək intizamının pozulmasına görə cərimə sanksiyalarının tətbiqinin məqsədəuyğun olmaması barədə əks fikirlər də irəli sürülür, çünki əmək qanunvericiliyinin icrası aşağı səviyyədədir, işçilərin hüquqlarının təmin edilməsinin real səmərəli hüquqi mexanizmi yaradılmamışdır.³ Bundan başqa, bir sıra müəlliflər bu cəza tədbirini föv-

1. Бутов П.С. Совершенствование материальных и процедурно-процессуальных норм о применении дисциплинарной ответственности работников по трудовому праву Российской Федерации. Автореф. дис. ...канд.юр.наук. Челябинск, 2005, с.105.

2. Бутов П.С. Совершенствование материальных и процедурно-процессуальных норм о применении дисциплинарной ответственности работников по трудовому праву Российской Федерации. Автореф. дис. ...канд.юр.наук. Челябинск, 2005, с.107.

3. Жукова Ю.А. Дисциплинарная ответственность работников как правовое средство исполнения трудовых обязанностей. Автореф. дис. ...канд.юр.наук. Саратов, 2005, с.95.

qələdə hesab edir, o, əmək intizamını pozmuş işçilərin barəsində deyil, hansısa xüsusi təzahürə qarşı mübarizə üçün müəyyən edilə bilər.¹

Keçmiş SSR İttifaqına daxil olan müttəfiq respublikalarda birinci olaraq Özbəkistan Respublikasının 21 dekabr 1995-ci il tarixli Əmək Məcəlləsinin 181-ci maddəsində (“İntizam tənbehləri”) orta aylıq əmək haqqının otuz faizindən çox olmayan məbləğdə cərimə intizam tənbeh tədbiri kimi nəzərdə tutuldu. Hətta həmin maddədə göstərilirdi ki, müəssisədaxili intizam qaydalarında işçiyə orta aylıq əmək haqqının əlli faizindən çox olmayan məbləğdə cərimənin tətbiq olunmasının halları da nəzərdə tutula bilər.²

Özbəkistan Respublikasının ardınca Azərbaycan Respublikasının 1 fevral 1999-cu il Əmək Məcəlləsinin (bundan sonra sonra qısaca olaraq AR ƏM adlandırılacaqdır) 186-cı maddəsinin ikinci hissəsinin c) bəndində kollektiv müqavilə ilə nəzərdə tutulmuşdursa, aylıq əmək haqqının $\frac{1}{4}$ -i məbləğindən çox olmamaq şərti ilə cərimə etmək kimi intizam nənbehi tədbiri nəzərdə tutulmuşdur.

MDB üzvü olan digər ölkələrin Əmək Məcəllərində belə intizam tənbeh tədbiri nəzərdə tutulmamışdır.

Beləliklə, cərimənin intizam tənbehi qismində əmək qanunvericiliyinə daxil edilməsi problemi həm tərəfdarlara, həm də əleyhdarlara malik olub, kifayət qədər aktualdır və müzakirə olunur.

Əmək hüququnun müasir inkişaf mərhələsində cərimənin tətbiqinin zəruriliyi və mümkünlüyü, cərimənin tutulmasının üsulları və məbləği (o cümlədən maksimum həddi), cərimədən alınmış vəsaitdən sonrakı istifadə məsələləri mübahisəlidir.

Biz hesab edirik ki, intizam tənbehi kimi cərimə tutulmasının qanunvericilikdə tənzimlənməsi həm işçilərin bu gün sahibkarlar arasında geniş yayılmış özbaşına cəzadan müdafiəsinin təmin edilməsinin mümkün amillərindən biri, həm də əmək intizamının yüksək səviyyəsini təmin edən vasitə kimi çıxış edir, bu isə həm işgötürənin, həm də işçinin mənafeələrinə uyğundur. İşgötürənin hər dəfə “iqtisadi cəhətdən sərfəli intizam təsiri təd-

1. Сыроватская Л.А. Ответственность за нарушение трудового законодательства: Монография. М.: Юрид.лит., 1990, с.79.

2. Трудовой Кодекс Республики Узбекистан. Ташкент: Адолат, 2011, с.222.

biri”ndən¹ istifadə etmək istəyinin yaranmaması üçün AR ƏM-də bu intizam tənbehinin tətbiqinin əsasları və hədləri təsbitini tapmalıdır. Bu məsələlər daha dərindən araşdırma tələb edir və ayrıca elmi tədqiqat çərçivəsində nəzərdən keçirilməlidir.

Vurğulamaq vacibdir ki, əmək intizamının yüksəldilməsi probleminin həllinə digər yanaşmalar da mövcuddur.

M.V.Molodtsov və S.Y.Qolovina beynəlxalq və milli təcrübəni təhlil edərək diqqəti buna yönəldirlər ki, əmək intizamının möhkəmləndirilməsi problemlərini “həvəsləndirmə növlərinin artırılması, yaxud intizam tənbehlərinin sərtləşdirilməsindən daha çox işçinin və ailəsinin layiqli həyat səviyyəsini təmin edən istehsalın lazımi təşkili, əmək şəraitinin yaxşılaşdırılması, peşə hazırlığı və ixtisasın yüksəldilməsi imkanlarının genişləndirilməsi yolu ilə”² həll etmək daha məqsədəuyğundur.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində intizam məsuliyyəti haqqında qanunvericiliyin dəyişdirilməsi zərurətini V.M.Lebedev də vurğulayır. Onun fikrincə, “əmək hüququnun fərdiləşdirilmiş subyektlərinin hüquqi tənzimlənməsinin gələcəyi təşkilat səviyyəsində hüquqi avtonomiyanın ağlabatan səviyyədə realizəsi ilə bağlıdır”.³ Bu alim ümumiyyətlə sovet dövründə təşəkkül tapmış intizam məsuliyyəti tədbirləri sistemindən imtina etməyi təklif edir: “Bu və ya digər sanksiyanı tətbiq edərkən işəgötürən yalnız işçinin işinə vicdansız münasibəti, yaxud peşə baxımından qüsurlu olması və mövcud istehsalatın texnoloji prosesinin tələblərinə uyğun gəlməməsi haqqında nəticəsini təsdiqləmiş olur. Beləliklə, o özü üçün həmin işçi ilə işi davam etdirməyin, yoxsa həmin işçini işdən çıxarmaq hüququndan istifadə etməyin məqsədəuyğun olması nəticəsinə gəlir”.⁴ Müasir istehsal prosesində işçinin yerinə və rolunu təhlil edən V.M.Lebedev belə bir nəticəyə gəlir ki, “qanunda intizam tənbehi tədbirlərinin qəti siyahısını nəzərdə tutmağın mənası yoxdur. Hər bir konkret halda

1. Жукова Ю.А. Дисциплинарная ответственность работников как правовое средство исполнения трудовых обязанностей. Автореф. дис. ...канд. юр. наук. Саратов, 2005, с.95

2. Молодцов М.В., Головина С.Ю. Трудовое право России: Учебник для вузов. М., 2003, с.383

3. Лебедев В.М. Трудовое право: проблемы общей части. Томск, 1998, с.8

4. Лебедев В.М. О реформе трудового права // Российская юстиция. 1997, № 9, с.47.

işəgötürən, yaxud onun nümayəndəsi əməkdaşlıq, anlaşma və qarşılıqlı fayda münasibətlərini qura bilmək üçün təşkilatın daxili intizam qaydalarının pozucusu barəsində nə vaxt və məhz hansı intizam tənbehi tədbirlərinin tətbiq edilməli olduğunu qanunvericidən daha yaxşı bilməlidir”.¹

Hüquqi mədəniyyətin və cəmiyyətdə sivil münasibətlərin inkişafı şəraitində V.M.Lebedevin bu təklifi daha məqbuldur. Lakin müəssir şəraitdə işəgötürənin işçilərin seçilməsi, yerləşdirilməsi və işdən çıxarılması sahəsindəki hüquqlarından sui-istifadə etməsi və bunun nəticəsində vicdanlı icraçıların zərər çəkməsi təhlükəsi yaranır. Öz növbəsində, bu da işçilərin hüquqlarının müdafiə səviyyəsini aşağı sala bilər. Buna görə də ən azı mövcud gerçəklik çərçivəsində intizam məsuliyyətinin əsaslarının və növlərinin sərt tənzimlənməsindən imtina etmək məqsədəuyğun olmazdı.

Təəssüf ki, qanunverici hüquq normalarını təkmilləşdirərkən alimlərin fikrini heç də həmişə nəzərə almır. Belə ki, irad və töhmətin nəticələri hələ də nəzərə alınmamışdır.

R.V.Kirsanovun əmək qanunvericiliyinə əmək intizamının kobud pozuntusu ilə yanaşı, intizam xətlərinin daha iki növünün – ciddi (məsələn, müəyyən vaxtdan artıq işə gecikmə, işəgötürənin əmək fəaliyyətinə aid əmr və sərəncamlarının icra olunmaması) və yüngül (məsələn, on beş dəqiqədən az işə gecikmə) intizam xətlərinin daxil edilməsinin zəruriliyi haqqında fikri ilə razılaşmaq zəruridir.²

Əmək hüquq elmində hüquqi məsuliyyətin digər növləri üzrə analogiya üzrə intizam məsuliyyətinin intizam xətası törətmiş işçinin hüquqlarının məhdudlaşdırılması, yaxud hətta onun hüquqlarından məhrum edilməsi yolu ilə təkmilləşdirilməsi məsələsi, praktik olaraq, nəzərdən keçirilmir. Əslində, intizam tənbehi kimi işçinin işdən çıxarılması, faktiki olaraq, onu həmin müəssisədə işləmək hüququndan məhrum edir, hərçənd nəzəri

1. Лебедев В.М. О реформе трудового права // Российская юстиция. 1997, № 9, с.47

2. Кирсанов Р.В. Некоторые вопросы дисциплинарной ответственности // Теоретические и практические проблемы применения законодательства о труде и социальном обеспечения: Сборник материалов общероссийской научно-практической конференции 1-2 декабря 2005 г. / Под ред. М.Ю.Федорова. Омск: Изд-во ОмГУ, 2005, с.116.

cəhətdən o, bu işəgötürənlə yenidən əmək müqaviləsi bağlaya bilər. Əmək bazarında nəinki ixtisaslı, həm də məsuliyyətli icraçının tələb olunduğu müasir şəraitdə aydındır ki, əmək intizamının pozulması intizam tənbehlərinə malik işçi işəgötürənlər arasında tələb doğurmayacaq, vəzifədə (qulluqda) irəli çəkilməyəcək, əlavə həvəsləndirici ödəmələrdən məhrum olacaq və s.

Y.A.Jukovanın fikrincə, hüquqi məsuliyyətin həmişə subyektin hüquq və mənafeələrinin məhdudlaşdırılmasına yönəldiyinə, yalnız bu gün məhz hansı məhdudiyyətlərin daha səmərəli olacağına diqqət yetirmək zəruridir. Belə ki, məsələn, yeni vəzifə almanın, növbəti ixtisas dərəcəsinin verilməsinin intizam xətasının törədildiyi andan etibarən bir il ərzində məhdudlaşdırılması əmək intizamı pozucusuna töhmət elan etməkdən daha artıq dərəcədə təsir göstərəcəkdir.¹

İntizam nizamnamələrinin müddələrinin təhlili göstərir ki, bir tərəfdən, onlar çoxlu sayda sanksiyaları və həmin sanksiyaların tətbiqinin əsaslarını təsbit edir ki, bu da məsuliyyət tədbirlərinin fərdiləşdirilməsinə təkan verir. Bundan qanunvericilik səviyyəsində intizam məsuliyyətinin təkmilləşdirilməsi üçün istifadə etmək olar. Bu zaman intizam nizamnamələri yalnız əməyin xarakteri və şəraiti ilə əlaqədar yüksək tələblərin irəli sürüldüyü əsas peşə işçilərinə şamil olunur.² Digər tərəfdən, AR ƏM-in 186-cı maddəsinin ikinci hissəsi işəgötürənin tətbiq edə biləcəyi intizam tənbehlərinin qəti siyahısını təsbit edir. Bundan başqa, AR Konstitusiyasının 71-ci maddəsinin üçüncü hissəsinə müvafiq surətdə müharibə, hərbi vəziyyət və fəvqəladə vəziyyət, habelə səfərbərlik elan edilərkən insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq öhdəliklərini nəzərə almaq şərti ilə qismən və müvəqqəti məhdudlaşdırıla bilər.³

İşçinin barəsində intizam tənbehi tədbirlərinin tətbiqi insanın əmək hüququnu ciddi surətdə məhdudlaşdırdığından, intizam tənbehlərinin növləri və onların tətbiqinin əsasları yalnız qanunlarla müəyyən edilə bilər ki, bu da AR ƏM-in 186-cı maddəsinin ikinci hissəsi ilə nəzərdə tutulmuşdur.

1. Жукова Ю.А. Дисциплинарная ответственность работников как правовое средство исполнения трудовых обязанностей. Автореф. дис. ...канд.юр.наук. Саратов, 2005, с.93

2. Шеломов Б. Трудовое расписание. Дисциплина труда // Человек и труд. 2003, №2, с.57

3. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Qanun, 2016, s.24-25.

Alış QASIMOV

Bakı Dövlət Universitetinin Əmək və ekolojiya hüququ kafedrasının müdiri, hüquq üzrə elmlər doktoru, professor

Hüquqşünas, müəllim, alim ömrü...

O, inanırdı ki, düzgünlüyə, haqqa-ədalətə tapınanların nəsibi sonsuz rəğbət və sevgidir. Özünə münasibətdə də hər yerdə bunu görürdü. Görkəmli hüquqşünas, professor Məsumə Məlikova həyat yolunu müəyyənləşdirəndə insanların haqlarını, hüquqlarını qorumağı amalına çevirmişdi. Buna görə də hüquqşünaslıq peşəsini seçdi, prinsipiallığı, haqsızlıqla, ədalətsizliklə barışmazlığı öz həyat devizinə çevirdi. Hüquqşünas, müəllim, alim ömrü yaşamağın məsuliyyəti ilə çalışdı.

Hüquq elmləri doktoru alimlik dərəcəsini almış ilk azərbaycanlı qadın, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, professor, əməkdar hüquqşünas... adının qarşısında yazılan bu fəxri adlar onun uzun illik gərgin zəhmətinin, elmi araşdırmalarının bəhrəsi oldu. Və bir də heç zaman işlərinin çoxluğunu qaçğılardan qaçmaq üçün bəhanəyə çevirmədi. Laqeydlik, biganəlik ona yad oldu. Tələbələri Məsumə Məlikovanın simasında elmdə, təhsildə güzəştə getməyən gözəl alim tələbkar olduğu qədər də qayğıkeş müəllim, xalqına böyük məhəbbətlə bağlı bir insan tanıdılar.

...O, 1929-cu il noyabrın 22-də dəmiryolçu Fazil kişinin ailəsində dünyaya göz açmışdır. Doğulub böyüdüüyü ailə ziyalı köklərə bağlı idi. Odur ki, atası dəmiryolçu olsa da, geniş dünyagörüşünə malik idi. 1918-ci ildə təşkil edilmiş əlahiddə müsəlman ordusunun əsgəri olmuş, ordudan geri döndəndən sonra isə yəni-dən dəmiryolunda çalışmışdır. İkinci Dünya müharibəsi illərində isə dəmiryolu nəqliyyatında bir sıra məsul tapşırıqları yerinə yetirmişdir.

Qeyrətli vətəndaş, qayğıkeş ailə başçısı olan Fazil kişi övladlarının hamısının mükəmməl biliyə yiyələnməyi üçün əlindən gələni əsirgəməmişdir. Onun həyat yoldaşı Mürqüzər xanım da ömrünü beş övladının xoşbəxtliyinə həsr etmişdi. Belə xoş mühitdə böyüyən uşaqların hərəsi bir sahəyə üz tutdu. Ailənin üçüncü övladı olan Məsumə isə hüquqşünaslığı seçdi.

Məsumə Məlikova 1952-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki BDU-nu) hüquq fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirir. Tələbəlik illərində gələcək alimin biliyinin və zəhmətsevərliyinin şahidi olan müəllim və professorlar onun universitetdə qalıb çalışmasını təklif edirlər. Gənc hüquqşünas bu təklifi qəbul edərək ali məktəbdə pedaqoji və elmi fəaliyyətə başlayır.

O, 1953-cü ildə aspiranturaya qəbul edilir, AMEA-nın müxbir üzvü, hüquq elmləri doktoru, professor Vahid Qəhrəmanov elmi şuranın qərarı ilə Məsumə Məlikovanın elmi rəhbəri təyin edilir və o, M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin aspiranturasına ezam edilir.

Burada əvvəlcə seçdiyi tədqiqat mövzunu həmin dövrdə siyasi və hüquqi təlimlər tarixi sahəsinə aid mövzu ilə dəyişməli olur. Həm də tədqiqat mövzusu respublikanın milli-siyasi və hüquqi fikrinin təhlili ilə əlaqələndirilməli idi. Başqa sözlə, gənc aspirant bir daha sınaqdan keçməli idi.

M.Məlikovanın namizədlik dissertasiyası “M.F.Axundovun ictimai-siyasi baxışları” adlanırdı. 1956-cı ilin iyun ayında dissertasiya ilkin müzakirəyə təqdim edilir. Müdafiə həmin ilin sentyabrına təyin olunur.

Lakin bu zaman ortaya daha bir maneə çıxır. Avqust ayında keçmiş SSRİ-nin mərkəzi mətbuatında Sov. İKP MK-nın namizədlik dissertasiyaları kimi nəzərdə tutulan tədqiqat əsərləri ilə bağlı qərarı dərc olunur. Qərara görə, namizədlik dissertasiyala-

rı qabaqcadan kitab şəklində nəşr olunmalı və yalnız bundan sonra açıq müdafiəyə buraxılmalı idi.

Məsumə Məlikova üçün buna Moskvada nail olmaq çətin idi. Sentyabrda o, Bakıya qayıdır. Həmin vaxt “Azərnəşr” in direktoru olan yazıçı Qılman İlkin əsərin nəşrinə köməklik göstərir. Bununla belə, müdafiə 1958-ci ildə baş tutur və Moskva Dövlət Universitetinin Elmi Şurası M.Məlikovaya hüquq elmləri namizədi alimlik dərəcəsi verir.

Qeyd edildiyi kimi, gənc alimin dissertasiya işi Mirzə Fətəli Axundovun ictimai-siyasi baxışlarına həsr olunmuşdu. Bu onun həm də ilk monoqrafik tədqiqat kitabı idi. Həmin əsərlə milli siyasi və hüquqi təlimlərin öyrənilməsinin əsası qoyulmuşdur.

Professor M.Məlikova Azərbaycanın siyasi və hüquqi təlimlər tarixinin öyrənilməsi məktəbinin banisidir. Onun elmi fəaliyyəti barədə danışarkən mütləq qeyd etmək lazımdır ki, alimin əsərləri hüquqşünaslığın iki mühüm sahəsini əhatə etmişdir. Bunlardan biri siyasi və hüquqi təlimlər tarixinin tədqiqidir. Digəri isə dövlət və hüquq nəzəriyyəsinin aktual problemlərinə həsr edilmişdir.

Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi hüquq elminin öz mürəkkəbliyi və çətinliyi ilə seçilən sahəsidir. Bu sahə ilə bağlı hər hansı yeni fikir söyləmək o qədər də asan deyil. Bütün bunlara baxmayaraq Məsumə xanımın Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi elmi sahəsində yazdığı əsərlərdə dərin tədqiqatların nəticəsi olaraq gəldiyi qənaətlər hüquq elmi üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Yeri gəlmişkən, bir qədər də professorun doktorluq dissertasiyası haqqında. Məsumə xanımın doktorluq dissertasiyası “XIX əsrin II yarısında-XX əsrin başlanğıcında Azərbaycan maarifçilərinin siyasi və hüquqi baxışları”na həsr olunmuşdur. Doktorluq dissertasiyasının materialları əsasında nəşr olunmuş monoqrafiya “XIX əsr – XX əsrin başlanğıcında Azərbaycanda siyasi və hüquqi təlimlər tarixi” adlanırdı. Monoqrafiya “XIX əsr – XX əsrin başlanğıcında Azərbaycanda siyasi və hüquqi təlimlər tarixi” adlanırdı. Əslində, bu əsər alimin namizədlik dissertasiyası mövzusunun məntiqi davamı idi. Bunu deməyə hər iki əsərdəki tarixi ardıcılıq əsas verir. XIX əsrdə və XX əsrin başlanğıcında yaşayıb-yaradan mütəfəkkirlərimizin maarifçilik ideyaları

M.Məlikovanın digər əsərlərində olduğu kimi burada da elmi cəhətdən ətraflı təhlil olunmuşdur.

Məsumə xanım namizədlik dissertasiyasını 1958-ci ildə, doktorluq dissertasiyasını 1973-cü ildə müdafiə etmişdi. Növbəti ildə professor adını almışdı. 15 il sonra isə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü seçilmişdi. O, AMEA-nın müxbir üzvü seçilən ilk hüquqşünas qadındır. Onun fəaliyyətinin yuxarıda göstərilən pillələri arasındakı vaxt məsafəsi də təsdiqləyir ki, alim öz məqsədinə doğru inam və təmkinlə getmiş, kamilliyin, şöhrətin zirvəzinə çatmışdır.

Məsumə xanımın elmi və pedaqoji fəaliyyəti bir-biri ilə ayrılmaz vəhdət təşkil edir. Onu 70 ilə yaxın bir dövrdə alim-pedaqoq taleyi addım-addım izləmiş və bu mənalı həyatın nurundan, zəkasından yüzlərlə gəncin ömür yollarına işıq düşmüşdür. Başqa sözlərlə desək, professor M.Məlikova öz zəngin biliklərini auditorialarda gənc hüquqşünaslarla həvəs və səxavətlə bölüşmüşdür. Bu həvəs, səxavət indi də belədir... Heç dəyişməyib. 1958-1968-ci illərdə hüquq fakültəsinin Dövlət hüququ kafedrasının müəllimi olmuşdur. Sonra Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi və tarixi kafedrası təşkil edilmiş, 1968-ci ildə Məsumə Məlikova onun müdiri seçilmiş və uzun illərdir ki, bu kafedraya bacarıqla rəhbərlik edir.

Professor M.Məlikovanın Azərbaycanda hüquq elminin inkişafına verdiyi töhfələr təkcə bununla məhdudlaşmır. O, bu sahədə mükəmməl, yüksək ixtisaslı kadr potensialının formalaşmasında, hüquq elminin dərinliklərinə bələd olan yeni mütəxəssislərin yetişdirilməsində də bir pedaqoq, elm ustad kimi əvəzsiz xidmətlər göstərib.

Məsumə xanımın tələbələr qarşısında oxuduğu mühazirələr həmişə dərin məzmunu ilə seçilir və bu da təbii ki, alimin biliyinin zənginliyindən, bəhs etdiyi sahəyə sevgisindən, bağlılığından və incəliyinə qədər bələd olmağından irəli gəlir.

Ölkəmizin ümumi tərəqqisinə xidmət edən kadr potensialının yaradılması prosesinin əsas ağırlığı məhz professor M.Məlikova kimi alimlərimizin çiyinlərinə düşür və o, bu şərəfli missiyanın öhdəsindən layiqincə gəlir. Alimin yetişdirdiyi yüksək ixtisaslı kadrlar hüquq elmimizin inkişafına, həm də müstəqil Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu prosesinə öz dəyərli töhfələrini

verməkdədirlər. Şübhəsiz ki, bir elm xadimi, insan üçün bundan ali mükafat ola bilməz.

Ötən illərin 60-cı illərindən etibarən professor M.Məlikovanın əsasını qoyduğu elmi məktəb müvafiq sahələr üzrə geniş həcmli tədqiqat işlərinin aparılmasına rəvac vermişdir. Onun elmi rəhbərliyi ilə 35-dən artıq dissertasiya, o cümlədən 4 doktorluq dissertasiyası müdafiə edilmişdir.

Professor M.Məlikova Azərbaycanda dövlət-hüquqi quruculuğu, ölkə qanunvericiliyinin intensiv formalaşması və inkişafı dövründə bu tarixi prosesdən kənarda qalmamış, Azərbaycanın suverenliyi haqqında 23 sentyabr 1989-cu il Konstitusiya qanununu tərtib edənlərdən biri, Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi 1978-ci il Azərbaycan SSR Konstitusiyasının və 1995-ci il Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hazırlanması üzrə Komissiyanın üzvü olmuşdur.

Təcrübəli pedaqoq, professor Məsumə xanım təkcə Azərbaycan üçün deyil, bir sıra xarici ölkələr, məsələn, Vyetnam, Suriya, İordaniya, Fələstin üçün də hüquqşunas kadrlarının hazırlanmasına böyük zəhmət sərf etmişdir.

Təsədüfi deyil ki, M.Məlikova bir çox tədris proqramlarının müəllifi olmuşdur. 1979-cu ildə “Azərbaycanın siyasi nəzəriyyələri tarixi”ni, 1985-ci ildə “Siyasi və hüquqi nəzəriyyələri tarixi”ni, 1994-cü ildə “Müsəlman hüququnun əsasları”nı, 1996-cı ildə “Ümumi dövlət və hüquq tarixi”ni, 1998-ci ildə “Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi”ni, “Azərbaycanın dövlət və hüquq tarixi”ni və bir sıra başqa tədris proqramlarını nəşr etdirmişdir. Bu əsərlər Azərbaycan və rus dillərində çapdan çıxmışdır.

Uzun illər boyu qazandığı bilik və təcrübə Məsumə xanıma “Hüquq ensiklopedik lüğəti”nin böyük müəlliflər dəstəsinə rəhbərlik etməyə imkan vermişdir. Bu lüğətdə 80-dən çox elmi məqalənin müəllifi Məsumə Məlikovanın özüdür. Bundan əlavə, “Bakı Universitetinin Xəbərləri” rüblük jurnalının sosial-siyasi elmlər seriyasının redaktorudur.

Ölkəmiz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra “Azərbaycan Konstitusiyası və insan hüquqları”, “Azərbaycanda hüquqi islahatlar və Konstitusiya Məhkəməsi” adlı məqalələr yazmış və hüquqi dövlət quruculuğu prosesini sürətləndirmək istiqamətində yeni təkliflər vermişdir.

İstər sovet dönəmində, istərsə də Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra görkəmli alimimizin səsi dünyanın müxtəlif guşələrində keçirilən konfrans və simpoziumlardan gəlmişdir. Hələ 1976-cı ildə Məsumə Məlikova Beynəlxalq Siyasi Elmlər Assosiasiyasının Şotlandiyanın Edinburq şəhərində keçirdiyi “Zaman, məkan və siyasət” konqresində nümayəndə kimi iştirak etmişdir. Onun tədbirdəki məruzəsi böyük marağa səbəb olmuşdur. Keçmiş SSRİ-nin bir çox şəhərlərində, o cümlədən Moskvada, Kiyevdə, Tbilisidə mütəmadi elmi konftanslarda iştirak etmişdir. Eləcə də müxtəlif illərdə ABŞ-da, Kanadada, Şotlandiyada və digər ölkələrdə mötəbər elmi tədbirlərdə olmuş, çıxışları maraqla qarşılanmışdır. 1991-ci ildə isə ölkəmizdə ilk dəfə keçirilən Azərbaycan-Amerika simpoziumunun təşkilatçısı olmuş və orada dərin məzmunlu məruzə ilə çıxış etmişdir.

1997-ci ildə “Azərbaycan XXI əsrin astanasında” elmi-praktik konfransını təşkil edən işçi qrupun üzvü və “Dövlət quruculuğu problemləri” bölməsinə rəhbərlik edənlərin biri də məhz Məsumə xanım idi. Bu konfransda o, “Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin inkişaf problemləri” mövzusunda məruzə ilə çıxış etmişdir.

Professor M.Məlikova hələ sovet dönəmindən digər müttəfiq respublikalardakı həmkarları arasında böyük hörmət və nüfuza malikdir. Təsadüfü deyil ki, Rusiyanın hüquq alimləri onunla indiyədək sıx əməkdaşlıq edirlər. Bunun nəticəsində azərbaycanlı alim bir çox monoqrafik tədqiqatlarda – SSRİ Elmlər Akademiyasının nəşr etdiyi “Siyasi və hüquqi təlimlər tarixi” üçcildlik kitabının birinci “Qədim dünya” cildində, ikinci “Orta əsrlər və intibah dövrü” cildində və XVII-XVIII əsrləri əhatə edən üçüncü cildində, eləcə də Moskvada nəşr olunan “Siyasi və hüquqi təlimlər tarixi” dərsliklərində bir sıra bölmələrin müəllifləridir.

Professor M.Məlikova böyük ictimai iş yerinə yetirmiş və bu gün də yetirməkdədir. O, hələ Sov.İKP-nın XXVIII qurultayında partiyanın MK-nın üzvü seçilmiş və qondarma Qarabağ problemlərinə dair komissiyaların işində fəal iştirak etmişdir. M.Məlikova uzun illər SSRİ Siyasi Elmlər Assosiasiyası Şurasının İcraiyyə Komitəsinin, SSRİ Təhsil Nazirliyi yanında hüquq elmləri üzrə metodiki-şuranın üzvü, Azərbaycan SSR Təhsil Nazirliyinin Elmi-Metodik şurasının elmi katibi, BDU-nun nəzdində B.FD.02.013 sayılı Dissertasiya

Şurasının sədr müavini, AMEA-nın nəzdində Hüquq Problemləri Əlaqələndirmə Şurasının sədri olmuş, Rusiya Federasiyasında nəşr olunan “İstoriə qosudarstva i prava”, “Azərbaycjanorossiyskiy jurnal mejdunarodnoqo i sravnitelğnoqo prava”, “AMEA-nın Xəbərləri” jurnalının tarix və hüquq elmləri seriyasının, “Beynəlxalq hüquq və inteqrasiya problemləri” və “Azərbaycan Respublikası Polis Akademiyasının Elmi Xəbərləri”nin redaksiya şuralarının üzvü kimi fəaliyyət göstərmişdir. O, eyni zamanda AMEA-nın İctimai Elmlər Bölməsinin büro üzvü və bir neçə ictimai təşkilatların üzvüdür.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası yarandığı gündən Məsumə xanım orada iqtisadiyyat, fəlsəfə və hüquq elmləri üzrə ekspert şurasının sədri olmuşdur. Eləcə də Respublika Ali Məhkəməsinin və Baş Prokurorluğunun elmi-məsləhət şuralarının üzvü kimi indi də fəaliyyət göstərmişdir.

Məsumə xanım 1999-cu ildə keçirilən “Kitabi-Dədə Qorqud-1300” respublika elmi konfransında olduqca məzmunlu məruzə etmişdir. Qeyd edək ki, o, həm də Dədə Qorqud dastanlarında ictimai-siyasi və hüquqi ideyaların ilk tədqiqatçısıdır. Onu da demək lazımdır ki, yorulmaz alimin bu və digər tədbirlərdəki çıxışlarının hər biri adi məruzə çərçivəsindən çıxaraq dərin elmi məzmun daşıyır. Daha dəqiq ifadə etsək, onun hər məruzəsi bir tədqiqat işi idi.

Ümumiyyətlə, böyük alim Məsumə Məlikovanın çoxşaxəli fəaliyyətini bir jurnal məqaləsində tam əks etdirmək mümkün deyil. Onun elmi yaradıcılığı, eləcə də pedaqoji və ictimai fəaliyyəti daha dərinlən tədqiq edilməli, öz yüksək dəyərini almalıdır.

Təsədüfi deyil ki, istər sovet hakimiyyəti dövründə, istərsə də müstəqillik illərində professor Məsumə Məlikovanın xidmətləri dövlət tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Ona 1969-cu ildə Azərbaycan SSR əməkdar hüquqşünası fəxri adı verilmişdir. 1976-cı ildə “Şərəf nişanı” ordeni, 2000-ci ildə “Şöhrət” ordeni, 1985-ci ildə “Əmək veteranı” medalı, bir neçə fəxri fərman, o cümlədən 1994 və 1999-cu illərdə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin, 1999 və 2004-cü illərdə AMEA-nın, həmçinin DİN-nin fəxri fərmanları, 2008-ci ildə Azərbaycan Respub-

likası Təhsil Nazirliyinin “Qabaqcıl təhsil işçisi döş nişanı” ilə təltif edilmişdir. Prezident İlham Əliyevin 30 oktyabr 2009-cu il tarixli sərəncamına əsasən Azərbaycanda təhsilin və elmin inkişafında böyük xidmətlərinə görə ona fərdi prezident təqaüdü verilmişdir.

Bütün bunlarla yanaşı, Məsumə xanım ailəsini, övladlarını sevən əsl Azərbaycan qadını, Azərbaycan anasıdır. Həyat yoldaşı Sabir Rəzzaqovla həmkar idilər. Sabir müəllim Bakı şəhərinin rayonlarında xalq məhkəməsinin hakimi kimi çalışmış, Respublika Ali Məhkəməsinin üzvü seçilmişdi. Ali Məhkəmənin Rəyasət Heyətinin və Cinayət işləri üzrə məhkəmə kollegiyasının üzvü olmuşdur. O da əməkdar hüquqşünas idi.

Sabir müəllim və Məsumə xanım iki övlad böyüdüb boya başa çatdırmışlar. Onlar valideynlərinin yolunu layiqincə davam etdirirlər.

Bu gün Məsumə xanım yaşadığı mənalı illərə boylanıb qürur hissi keçirir. Bu qüruru ona bəxş edən təkcə övladları deyil, həm də yetişdirdiyi minlərlə hüquqşünas kadrıdır ki, indi onlar Azərbaycanımızın müxtəlif elmi-hüquqi müəssisələrində, hüquqi xidmət idarələrində, ədliyyə, hüquq-mühafizə orqanlarında çalışırlar.

Məsumə xanım həmçinin xalqımıza hüquq elminə aid böyük bir irs ərnağan etmişdir. Bu, Azərbaycanda və onun hüdudlarından kənar da çap olunmuş 200-dən çox monoqrafiya, dərslik, dərs vəsaiti, çoxsaylı elmi məqalələrdir. Tələbələr, gənc hüquqşünaslar bu elmi xəzinədən geniş istifadə edirlər. Onun 2019-cu ildə nəşr olunmuş “Hüquq nəzəriyyəsi” adlı dərsliyi bütün hüquqşünasların stolüstü kitabına çevrilmişdir.

Hörmətli professorumuz yaşının bu çağında da ensiklopedik biliklərini tələbələrdən, gənc hüquqşünaslardan əsirgəmir.

Professor Məsumə Məlikovanın dərsləri davam edir. Böyük alimin formalaşdırdığı elmi məktəbin indi yüzlərlə davamçısı var və bu, bir ustad kimi onun xidmətləridir. Məsumə xanımın elm sahəsində qazandığı uğurlar Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsinə, xalqımızın elmi potensialının daha da gücləndirilməsinə xidmət göstərmiş və göstərməkdədir.

Nə vaxtsa Məsumə xanımın özünə ideal seçdiyi şəxsiyyətlər, şübhəsiz ki, olmuşdur. Bu gün isə onun özü 90 illik şərəfli bir ömürlə çoxları üçün idealdır. Onu özünə ideal seçən hər kəs

təkcə Məsumə Məlikovadan alim olmağı deyil, həm də necə insan olmağı öyrənir. Bu, bizə, onu sevənlərə və qiymətləndirənlərə, həm də necə yaşamalı olduğumuzu öyrədir. Çünki o, özü müdrik həyatı yaşamış alim, müəllim, ziyalı kimi tanınan və bu gün də sevilən insandır. Əziz müəllimimin 90 illik yubileyinə ithaf etdiyim məqaləni tamamlayarkən bir daha demək istəyirəm ki, Məsumə xanım kimi ziyalılar xalqımıza tanrının bir lütfidir. Onlara həmişə ehtiyacımız var.

Yeni ömür zirvələrində görüşmək ümidi ilə, Məsumə xanım!

TƏDBİRLƏR

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivi Fəxri xiyabanda Ümummilli lider Heydər Əliyevin məzarını ziyarət edib

Hər il noyabrın 12-si Azərbaycanda dövlət bayramı olan Konstitusiya Günü qeyd edilir.

Noyabrın 12-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivi Əsas Qanunun qəbul edilməsinin 24-cü ildönümü münasibətilə Fəxri xiyabana gələrək, xalqımızın ümummilli lideri, müasir müstəqil dövlətimizin memarı və qurucusu, ilk milli Konstitusiyamızın müəllifi ulu öndər Heydər Əliyevin əziz xatirəsini ehtiramla anıb, məzarı önünə əklil və gül dəstələri qoyub.

Görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın da xatirəsi yad edilib, məzarı üzərinə gül-çiçək dəstələri düzülüb.

Həmçinin görkəmli dövlət xadimi Əziz Əliyevin və tanınmış həkim-alim Tamerlan Əliyevin də xatirələri anılıb, məzarları üzərinə güllər qoyulub.

Konstitusiya Günü münasibətilə hüquq olimpiadası keçirilmişdir

Çoxəsrlik dövlətçilik ənənələrini davam etdirən Azərbaycan xalqı 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi – referendum yolu ilə öz Konstitusiyasını qəbul edib. Ümummilli lider Heydər Əliyevin müəllifi olduğu ilk milli Konstitusiyanın qəbulu hüquqi dövlətin qurulmasında ən mühüm dönüş nöqtəsi olub.

Konstitusiyanın aliliyini təmin edən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi gənclərin hüquqi tərbiyəsinin yüksəldilməsinə, onların hüquqi dövlət quruculuğunda fəal iştiraklarına, konstitusiya – hüquq əsaslarının və prinsiplərinin daha da dərindən öyrənmələrinə daim diqqət yetirir. Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının müdafiəsi üzə Milli Fəaliyyət Planı”nın həyata keçirilməsi istiqamətində əhəmiyyətli tədbirlər görməkdədir. Bu istiqamətdə digər tədbirlərlə yanaşı, hər il Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində Konstitusiya Günü münasibətilə ali və orta təhsil müəssisələrinin tələbələri arasında hüquq olimpiadası keçirir. Əvvəlki illərdə hüquq olimpiadaları Bakıda, Naxçıvan Muxtar Respublikasında, Gəncə və Sumqayıt şəhərlərində, Lənkəran, Astara, Masallı, Lerik, Quba, Xaçmaz, Şabran, Qusar, Şəki, Qax, Zaqatala və Balakən rayonlarında təşkil olunub.

Konstitusiya Gününə həsr olunmuş “Hüquqi dövlətin əsasları” adlı hüquq olimpiadası bu il Şəmkir, Tovuz, Ağstafa və Qazax rayonlarında keçirilib. Olimpiadada 28 məktəb, Bakı Dövlət Universitetinin filialı və 2 kollecdən ümumilikdə 800 gənc iştirak edib və qaliblər müəyyənənmiş.

Konstitusiya Günü və olimpiadanın nəticələrinin elan olunması ilə əlaqədar Şəmkir rayonundakı Heydər Əliyev Mərkəzində tədbir keçirilib.

Tədbirdə rayonunun rəsmiləri və təhsil müəssisələrinin müəllim və şagird kollektivləri iştirak ediblər.

Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının Konstitusiya hüququ şöbəsinin müdiri Dürdanə Məmmədova çıxış edərək Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayevin müraciətini iştirakçıların diqqətinə çatdırıb və olimpiadanın nəticələrini elan edib.

Olimpiadanın nəticələrinə əsasən, Qazax rayonu birinci, Şəmkir rayonu ikinci, Ağstafa rayonu isə üçüncü yerə layiq görülüb.

Şəmkir Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Alimpaşa Məmmədov tədbirdə çıxış edərək Konstitusiya Günü münasibətilə Azərbaycan vətəndaşlarını şəmkirliyə adından təbrik edib, şagirdlərin hüquq və vəzifələrini dərinləndirərək dərk etmələrində mühüm rol oynayan belə bir olimpiadanın təşkilinə görə Konstitusiya Məhkəməsinin rəhbərliyinə və əməkdaşlarına minnətdarlığını bildirib. Bu bilik yarışının şagirdlərin həyatında mühüm rol oynadığı deyən icra hakimiyyətinin başçısı olimpiadanın iştirakçıları arasında ölkəmizə və dövlətimizə layiqli kadrlar yetişməsinə əminliyini ifadə edib.

Tədbirin sonunda olimpiadanın qalibləri və yüksək bal toplayaraq fərqlənmiş şagirdlərə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin təsis etdiyi kubok, diplom və hədiyyələr təqdim olunub.

Konstitusiya Məhkəməsində keçirilən Könüllü Proqramında iştirak edən gənclərə sertifikatlar təqdim edilib

Sentyabrın 23-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində könüllü olaraq fəaliyyətə cəlb edilən bir qrup gəncə sertifikatlar

verilib. “Könüllülük fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq olaraq, könüllü kimi iki ay müddətində fəaliyyət göstərən müqavilə öhdəliklərini uğurla başa vuran gənclərin hər birinə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən xüsusi sertifikatlar təqdim edilib. Bu da onların əmək fəaliyyətinə uğurlu bir keçid fürsəti olacaq.

Məhkəmənin fəaliyyətində iştirak edən könüllülər Bakı Dövlət Universitetinin, Azərbaycan Diplomatik Akademiyasının, Naxçıvan Dövlət Universitetinin, Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyasının hüquqşünas ixtisası üzrə oxuyan tələbələrdir.

Konstitusiya Məhkəməsində könüllülər Aparatın müxtəlif şöbə və sektorlarında təcrübə keçmiş, vətəndaşların qəbulunda bilavasitə iştirak etmiş, səlahiyyətli subyektlərin sorğu və müraciətləri, həmçinin vətəndaşların şikayətlərinin öyrənilməsi prosesi ilə yaxından tanış olmuşlar.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində həyata keçirilən Könüllü Proqramında könüllü kimi iştirak etmək arzusunda olan gənclərin sənədlərinin qəbulu davam etdirilir.

Konstitusiya Məhkəməsində keçirilən Könüllü Proqramında iştirak edən gənclərə sertifikatlar təqdim edilib

Noyabrın 22-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində könüllü olaraq fəaliyyətə cəlb edilən bir qrup gəncə sertifikatlar verilib. “Könüllülük fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq olaraq, könüllü kimi iki ay müddətində fəaliyyət göstərən müqavilə öhdəliklərini uğurla başa vuran gənclərin hər birinə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən

xüsusi sertifikatlar təqdim edilib. Bu da onların əmək fəaliyyətinə uğurlu bir keçid fürsəti olacaq.

Məhkəmənin fəaliyyətində iştirak edən könüllülər Bakı Dövlət Universitetinin, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının hüquqşünas ixtisası üzrə oxuyan tələbələrdir.

Konstitusiya Məhkəməsində könüllülər Aparatın müxtəlif şöbə və sektorlarında təcrübə keçmiş, vətəndaşların qəbulunda bilavasitə iştirak etmiş, səlahiyyətli subyektlərin sorğu və müraciətləri, həmçinin vətəndaşların şikayətlərinin öyrənilməsi prosesi ilə yaxından tanış olmuşlar.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində həyata keçirilən Könüllü Proqramında könüllü kimi iştirak etmək arzusunda olan gənclərin sənədlərinin qəbulu davam etdirilir.

Konstitusiya Məhkəməsində keçirilən Könüllü Proqramında iştirak edən gənclərə sertifikatlar təqdim edilib

Dekabrın 11-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində könüllü olaraq fəaliyyətə cəlb edilən bir qrup gəncə sertifikatlar verilib. “Könüllülük fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq olaraq, könüllü kimi iki ay müddətində fəaliyyət göstərən müqavilə öhdəliklərini uğurla başa vuran gənclərin hər birinə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən xüsusi sertifikatlar təqdim edilib. Bu da onların əmək fəaliyyətinə uğurlu bir keçid fürsəti olacaq.

Məhkəmənin fəaliyyətində iştirak edən könüllülər Bakı Dövlət Universitetinin hüquqşünas ixtisası üzrə oxuyan tələbələrdir.

Konstitusiya Məhkəməsində könüllülər Aparatın müxtəlif şöbə və sektorlarında təcrübə keçmiş, vətəndaşların qəbulunda bilavasitə iştirak etmiş, səlahiyyətli subyektlərin sorğu və müraciətləri, həmçinin vətəndaşların şikayətlərinin öyrənilməsi prosesi ilə yaxından tanış olmuşlar.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində həyata keçirilən Könüllü Proqramında könüllü kimi iştirak etmək arzusunda olan gənclərin sənədlərinin qəbulu davam etdirilir.

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiyə Məhkəməsinin kollektivi
"Nəsimi ili" ilə əlaqədar 650 min ağacın əkilməsi
kampaniyasında iştirak edib**

Konstitusiyə Məhkəməsinin kollektivi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin Sərəncamı ilə mütəfəkkir şair

İmadəddin Nəsiminin 650 illik yubileyi ilə əlaqədar 2019-cu ilin "Nəsimi ili" elan edilməsi və Azərbaycan Respublikasının Birinci Vitse-Prezidenti xanım Mehriban Əliyevanın bir gündə 650 min ağac əkilməsi ilə bağlı təşəbbüsünə qoşulmuş, dekabrın 6-da keçirilmiş tədbirdə fəal iştirak etmişdir.

G Ö R Ü Ş L Ə R

Bakı Avropa Liseyinin şagirdləri Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində olublar

Noyabrın 8-də Konstitusiya günü münasibətilə Bakı Avropa Liseyinin 6-cı sinif şagirdləri Konstitusiya Məhkəməsinə gələrək Konstitusiya və Məhkəmənin fəaliyyəti haqqında məlumat aldılar.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının əməkdaşları tərəfindən Bakı Avropa Liseyinin şagirdləri üçün kiçik bir mühazirə keçirilib. Şagirdlərə ölkənin Əsas Qanunu olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının ulu öndər Heydər Əliyevin

rəhbərliyi ilə hazırlanan, habelə Əsas Qanunda əks olunmuş dəyərlər barədə ətraflı məlumat verilib. Həmçinin Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsinə yönəlmiş Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətinə toxunulub. Mühazirəyə böyük maraqla dinlədikdən sonra, şagirdlər öz suallarını da verdilər. Şagirdləri maraqlandıran suallar cavablandırılıb. Daha sonra şagirdlər Konstitusiya Məhkəməsinin binası və Plenum zalı ilə tanış olublar. Sonda birgə xatirə şəkilləri çəkilib.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN
MƏLUMATI

Redaktorlar:

Kamran Yusifov

Tələt Binnətzadə

Fidan Pirverdiyeva

Nigar Yusubova

Fidan Xudiyeva

Orxan Rzayev

Çapa imzalanmışdır 20.12.2019. Kağız formatı 70x100 1/16.
Fiziki çap vərəqi 8. Tirajı 200.

“ZƏNGƏZURDA” çap evində çap olunmuşdur
Ünvan: Bakı şəh., Mətbuat prospekti, 529-cu məh.
Tel.: (050) 209 59 68; (055) 209 59 68; (012) 510 63 99
e-mail: zengezurda1868@mail.ru